

Kulttuurit kohtaavat - Suomalaisen vaihto- opiskelijan sopeutuminen japanilaiseen kulttuuriin

Ikonen, Johanna

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Kerava

Kulttuurit kohtaavat - Suomalaisen vaihto-opiskelijan sopeutuminen japanilaiseen kulttuuriin

Johanna Ikonen
Matkailun koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2010

Ikonen, Johanna

Kulttuurit kohtaavat - Suomalaisen vaihto-opiskelijan sopeutuminen japanilaiseen kulttuuriin

Vuosi 2010

Sivumäärä 80

Tämä opinnäytetyö tarkastelee suomalaisen vaihto-opiskelijan sopeutumista japanilaiseen kulttuuriin. Työssä suuri painopiste on kulttuurisokin käsittelyllä sekä suomalaisuuden ja japanilaisuuden erojen käsittelyllä Geert Hofsteden teorian mukaan. Aihe valikoitui tutkijan itse valmistautuessa Japaniin suuntautuvaan opiskelijavaihtoon. Maakohtaisia vaihtokokemuksia oli vaikea saada käsiin ja lisäksi Japania käsittelevän kirjallisuuden perusteella ei saanut kuvaa, millaisena Japani näyttäytyy vaihto-opiskelijalle. Tutkimusongelmaksi muodostuikin: Mitkä tekijät japanilaisessa kulttuurissa nousevat keskeisiksi haasteiksi eri kulttuurisokin kokemisen vaiheissa? Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa Japaniin lähteville suomalaisille vaihto-opiskelijoille vaihtoon valmistautumista tukeva, itseopiskelumateriaaliksi soveltuva opinnäytetyö.

Tutkimusongelmaa lähestyttiin kvalitatiivisena tutkimuksena haastattelemalla kolmea Laurean Japanissa opiskelijavaihtonsa viettänyttä henkilöä. Aineisto kerättiin teemahaastatteluiden avulla joulukuun 2009 aikana. Teemahaastattelun ollessa aineistonkeruumenetelmänä, haastateltavat saivat itse tuoda ilmi vaihtokokemuksensa liittyviä merkityksiä. Kolme haastattelua koettiin riittäväksi määräksi haastatteluista kertyvän aineiston määrän arvioinnin jälkeen. Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin teemoittelua.

Suurimmaksi haasteeksi opiskelijavaihdon aikana osoittautui kieli. Kielitaidon puuttuminen aiheutti varsinkin alussa haasteita itsenäiselle selviytymiselle esimerkiksi matkustettaessa. Kampusalueella koettiin pärjättävän englannin kielellä. Kieliopinnot vaihdon aikana kuitenkin paransivat japaninkielen taitoa ja auttoivat siten selviytymään vastaantulevista tilanteista paremmin.

Yhteistä haastateltaville oli myös alkusokin ilmeneminen, johon kieliongelmiensa lisäksi liittyi lievä eristäytyneisyyden tunne. Tästä huolimatta kaikki kuitenkin loivat kontakteja sekä paikallisiin että muihin vaihto-opiskelijoihin. Muiden suomalaisten vaihto-opiskelijoiden läsnäoloa ei kuitenkaan pidetty välttämättömänä, vaikka mahdollisuus puhua suomen kieltä ja ilmaista itseään suomalaiselle identiteetille luonnollisella tavalla koettiin mukavaksi.

Tutkimusongelmaan saatiin vastaus osittain. Eri kulttuurisokin vaiheita ei onnistuttu tunnistamaan aineiston perusteella. Tähän vaikutti osaltaan tutkijan kokemattomuus tutkimushaastattelijana ja se, etteivät tukittavat itse jäsentäneet vaihtokokemustaan kulttuurisokkiin liittyvän oman käyttäytymisen ja suhtautumistavan muutoksen kautta.

Asiasanat: Japani, kulttuurisokki, opiskelijavaihto, sopeutuminen

Ikonen, Johanna

Cultures Collide - Finnish Exchange Student's Adaptation to Japanese Culture

Year 2010 Pages 80

This thesis deals with the Finnish exchange student's adaptation to Japanese culture. The main emphasis is on culture shock and differences between Finnish and Japanese culture according to Geert Hofstede's theory on cultural differences. The subject was selected when the researcher was preparing herself for her student exchange in Japan. She found it hard to find material about Japan related student exchange experiences and struggled to create an image about how Japan is perceived by Finnish exchange students. Thus, the research problem moulded itself into the form of: Which aspects of the Japanese culture prove to be the most central challenges in different phases of culture shock? The aim of this study was to create a thesis suitable for future Finnish exchange students in Japan to use as self-study material while preparing themselves for the student exchange.

The research was implemented as a qualitative research by interviewing three students from Laurea who had completed their student exchange in Japan. The interviews were executed in December 2009 by using the general interview guide approach. By using this method the interviewees could bring up their own perceptions about their student exchange. Three interviews were found to be enough after evaluating the amount of material from using interviews as the research method. The research material was analysed by breaking it up according to themes which arose from the material.

The most significant challenge proved to be language. The lack of Japanese skills caused challenges for independent survival for example while travelling. At the campus the interviewees coped with English. However, language studies during the exchange improved their Japanese skills and helped getting by the upcoming situations.

Another common characteristic of the exchange experiences was a shock at the early stage of the exchange. In addition to language problems the shock had to do with the feeling of isolation. However, all of the interviewees built contacts with both locals and other exchange students. The existence of other Finnish exchange students was not found necessary, although, being able to speak Finnish and express feelings and thoughts in a natural way were seen as positive things by the interviewees.

The research problem was answered partially. Recognising the different phases of culture shock was not successful. This was influenced by the researcher's lack of experience in making research interviews and, in addition, it became clear that the interviewees did not analyse their exchange experience by the changes in behaviour or attitude characteristic to culture shock.

Key Words: Adaptation, culture shock, Japan, student exchange

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TYÖN TAUSTA	8
2.1 Aiheen valinta ja perustelut.....	8
2.2 Työn tarkoitus.....	9
2.3 Tutkimusongelmat.....	9
2.4 Aiheen rajaus ja perustelut	10
3 OPISKELIJAVAIHTO JA VAIHTOON LÄHDÖN MOTIIVIT	12
4 KULTTUURIN KÄSITTEITÄ	15
4.1 Kulttuurinen kieli	16
4.2 Kulttuurien kohtaaminen ja kulttuurienvälinen viestintä	17
4.3 Kulttuuri-identiteetti	19
4.4 Stereotyyppiä ja ennakkoluuloja	20
4.5 Suhtautumistavat vieraisiin kulttuureihin.....	23
5 KULTTUURISOKKI.....	25
5.1 Ensimmäinen vaihe.....	26
5.2 Toinen vaihe.....	26
5.3 Kolmas vaihe	30
5.4 Neljäs vaihe	31
5.5 Paluusokki	32
5.6 Valmistautuminen kulttuurisokkiin.....	33
5.7 Aiempien tutkimusten tuloksia kulttuurisokista	34
6 KULTTUURIPIIIRTEET JA NIIDEN EROT	35
6.1 Hofsteden kulttuuripiirteitä selittävä teoria	35
6.1.1 Valtaetäisyys	35
6.1.2 Epävarmuuden välttäminen.....	36
6.1.3 Individuaalisuus	38
6.1.4 Maskuliinisuus	39
6.1.5 Kungfutselainen dynamiikka	40
6.2 Kulttuurien luokittelu Lewisin mukaan	41
7 MENETELMÄLLISET VALINNAT	43
7.1 Aineiston keruu	43
7.2 Haastatteluteemat	45
7.3 Aineiston analyysimenetelmä	46
7.4 Litterointi	46
8 AINEISTON ANALYSOINTI.....	48
9 YHTEENVETO	53

10 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	55
10.1 Haastattelujen onnistuminen	55
10.2 Luotettavuuden ja yleistettävyyden arviointi	55
10.3 Jatkotutkimusehdotus.....	56
LÄHTEET	57
LIITTEET	60

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aihe on suomalaisen vaihto-opiskelijan sopeutuminen japanilaiseen kulttuuriin. Työn teoreettinen viitekehys käsittelee pääasiassa kulttuurisokkia ja sopeutumista vieraaseen kulttuuriin sekä Geert Hofsteden teoriaa kulttuuripiirteiden eroista. Tarkoitukseni oli tehdä Japaniin lähteville vaihto-opiskelijoille itseopiskelumateriaaliksi soveltuva opinnäytetyö, josta on apua opiskelijavaihtoon valmistautumisessa.

Aloitin opinnäytetyön aiheen ideoimisen syyslukukaudella 2007, kun aloin valmistautua omaan Japaniin suuntautuvaan opiskelijavaihtooni. Aihe selkiytyi kuin itsestään, kun Japanista ja sen kulttuurista innostuneena, sekä vaihtokokemusta kärsimättömästi odottavana hain tietoa paitsi kohdemaasta myös muiden vaihto-opiskelijoiden kokemuksista Japanissa. Havaittiin, että eri lähteet antoivat hyvin ristiriitaisen kuvan siitä, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä Japanin ja Suomen välillä on. Lisäksi tietoa oli tarjolla niin valtavasti, että oli hyvin vaikeaa saada selvyyttä siitä, mikä tieto olisi olennaista omaksua ottaen huomioon, että olin menossa tutustumaan maahan vaihto-opiskelijan ominaisuudessa. Lisäksi tuleville vaihto-opiskelijoille tarkoitettu Laurean Go Abroad -kurssi ei vastannut niihin kysymyksiin, joita minulla kohdemaasta oli, sillä kurssin tarjonta keskittyi pitkälti yleiseen vaihto-opiskelijaa koskevaan tietoon esimerkiksi apurahoista. Omasta kohdemaasta tarvittava tieto piti etsiä itse. Näistä lähtökohdista sain kimmokkeen opinnäytetyön aiheen valintaan. Halusin hytötyä opinnäytetyöprosessista toki itse, mutta myös samalla tarjota muille vastaavassa tilanteessa oleville juuri heille kohdistettua tietoa vaihdon kulusta.

2 TYÖN TAUSTA

2.1 Aiheen valinta ja perustelut

Opinnäytetyöni aihe on suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin kohtaaminen opiskelijavaihdossa ja pääpaino on sopeutumisella vieraaseen kulttuuriin. Tarkoitukseni on tehdä ammattikorkeakoulujen Japaniin lähteville vaihto-opiskelijoille itseopiskelumateriaaliksi soveltuva opinnäytetyö, josta on apua opiskelijavaihtoon valmistautumisessa. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii Laurea, mutta aiheen olen valinnut itse.

Kiinnostuin Japaniin liittyvän opinnäytetyön teosta, koska olin itse lähdössä opiskelijavaihtoon Japaniin keväällä 2008. Kiinnostukseni Japania kohtaan alkoi vuonna 2006 japanin kielen opiskelun myötä, ja opinnäytetyöllä halusin syventää paitsi omaa tietämystäni Japanista, tarjota muille Japaniin lähteville opiskelijoille materiaalia, joka osaltaan voisi auttaa valmistautumista vaihto-opiskeluun Japanissa. Omaan kokemukseeni perustuen voin todeta, että kaikille Laurea-ammattikorkeakoulun vaihtoon lähteville opiskelijoille pakollisella Go Abroad -opintojaksolla ei juurikaan käsitellä opiskelijoiden eri kohdemaista ja niiden kulttuuria, vaan omaan kohdemaahan tutustuminen on pitkälti opiskelijoiden omalla vastuulla. Täten koen, että työstämäni opinnäytetyö voisi osaltaan tukea Japaniin lähtevien opiskelijoiden perehtymistä maahan ja kulttuuriin sekä valmistautumista lähtöön. Uskon, että työni palvelee lisäksi ammattikorkeiden henkilökuntaa, joka osaltaan auttaa tulevia vaihto-opiskelijoita vaihtoon valmistautumisessa.

Japani ja muu Aasia ovat nykyisin paljon esillä mediassa. Idän markkinat kasvavat ja matkustus Aasian ja Euroopan välillä lisääntyy jatkuvasti. Finnair rakentaa itsestään määrätietoisesti Eurooppa–Aasia -liikenteen lentoyhtiötä sillä perusteella, että Helsinki sijaitsee Keski-Euroopan ja Aasian välillä lyhimmän lentoreitin varrella. Vuonna 2006 Finnairin Aasian liikenne kasvoi edellisvuoteen verrattuna 26,3 prosenttia ja vuonna 2007 jo puolet yhtiön tuotoista tulivat Aasian liikenteestä. (Finnair–Vuosikatsaus 2006, 9, 24; Finnairin miljoonas Aasian-matkustaja laskeutui Helsinkiin, 2007.)

Aasia kiinnostaa korkeakouluja ja niiden opiskelijoita. Itä- ja Kaakkois-Aasian yliopistoverkosto järjestää Aasian ohjelma -opintokokonaisuuden vuosittain, ja siihen on ammattikorkeakoulujenkin opiskelijoilla mahdollisuus osallistua. Opintokokonaisuus tarjoaa opiskelijoille perustiedot Itä- ja Kaakkois-Aasiasta niin kulttuurihistorian kuin yhteiskunta-, liiketalous- ja viestintätieteiden osalta. Itä- ja Kaakkois-Aasian yliopistoverkosto pyrkii edistämään Itä- ja Kaakkois-Aasian opetusta, tutkimusta ja henkilövaihtoa suomalaisissa

tiede- ja taidekorkeakouluissa. (Itä- ja Kaakkois-Aasian yhteistyöverkostot, 2007; Itä- ja Kaakkois-Aasian yliopistoverkosto, 2007.)

Suomesta ulkomaille suuntautuvat yli kolme kuukautta kestävä ammattikorkeakouluopiskelijoiden opiskelijavaihdot ovat vuosina 2000–2006 kohdistuneet valtaosin Eurooppaan, mutta Aasia on samalla ajanjaksolla ollut joka vuosi Euroopan jälkeen suosituin kohdealue. Siinä missä Euroopan suosio on hiipunut vuoden 83,2 prosentista vuoden 70,5 prosenttiin, on Aasian suosio vähitellen opiskelijaliikkuvuden kohdemaana lisääntynyt. Vuonna 2002 opiskelijavaihdosta 10,7 prosenttia suuntautui Aasiaan. Seuraavana vuonna osuus notkahti 7,9 prosenttiin, mutta vuonna 2006 Aasiaan suuntautuva ammattikorkeakouluopiskelijoiden liikkuvuus kasvoi 14,1 prosenttiin. (Aalto 2001, 25; Aalto 2002, 26; Aalto & Garam 2003, 29; Aalto & Garam 2004, 28–29; Garam, Jortikka & Zirra 2005, 27; Garam 2006, 6, 20; Garam 2007, 21.)

2.2 Työn tarkoitus

Työn on tarkoitus vastata juuri Japaniin lähtevien opiskelijoiden tarpeisiin ja täten yhdistää vaihto-opiskelijoille suunnattujen yleisoppaiden anti ja kohdekulttuurin huomioon ottava näkökulma. Työssä otetaan huomioon työn kohderyhmän ja heidän kohdemaansa muun muassa haastatteleamalla Japanissa opiskelijavaihdossa olleita Laurean opiskelijoita ja tätä kautta työhön tuodaan autenttista Japani-näkökulmaa.

Pyrkimyksenäni on edesauttaa psykologista opiskelijavaihtoon valmistautumista keskittymällä työssä pääasiassa kulttuurisokkiin: opiskelijavaihtoon liittyvään sopeutumisprosessiin, jonka jokainen vaihto-opiskelija joutuu käymään läpi. Lopullisessa työssä kuvaillaan ja analysoidaan esimerkkejä Japaniin suuntautuvasta vaihto-opiskelusta ja kulttuurisokin toteutumista käytännössä haastatteleamalla Japanissa jo aiemmin olleita opiskelijoita. Täten työn tarkoituksena on tarjota juuri Japaniin lähtevälle opiskelijalle käsitys siitä, mitä vaihdon aikana voi kohdata, ja miten voittaa mahdolliset eteen tulevat ongelmat.

2.3 Tutkimusongelmat

Ennen omaa opiskelijavaihtoani kuulin yhtäältä sanottavan, että suomalainen ja japanilainen kulttuuri tai suomalaiset ja japanilaiset ovat hyvin samanlaisia, ja näin todetaan ainakin osin myös joissakin kulttuuripiirteitä selittävässä teorioissa. Toisaalta voi kuulla puhuttavan suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin voimakkaista eroista. Aloin pohtia, mikä itse asiassa olikaan totta näitä kahta kulttuuria vertaillen ja millainen todellisuus aukeaa suomalaiselle vaihto-opiskelijalle Japanissa. Tavoitteenani onkin avata sitä, mikä on totuus vaihto-

opiskelijan silmin. Tutkimusongelmaksi muodostui: Mitkä tekijät japanilaisessa kulttuurissa nousevat keskeisiksi haasteiksi eri kulttuurisokin kokemisen vaiheissa?

Tavoitteenani on kuvailla ja analysoida opiskelijan sopeutumisprosessia vaihto-opiskelun aikana kulttuurisokin vaiheiden kautta. Pyrin erittelemään, millaisia tuntemuksia Japaniin suuntaava suomalainen vaihto-opiskelija kokee vaihdon aikana ja mitkä eri tekijät kohdemaan kulttuurissa laukaisevat nämä tuntemukset ja kunkin kulttuurisokin vaiheen. Lisäksi haluan selvittää liittykö Japanissa vaihto-opiskelunsa suorittavien opiskelijoiden sopeutumisprosessiin sellaisia tekijöitä, jotka saavat vakavissaan pohtimaan vaihdon keskeyttämistä, ja mitä nämä tekijät mahdollisesti ovat. Haluan lisäksi ottaa selvää, millaisia motiiveja Japaniin lähtevillä vaihto-opiskelijoilla on ja vaikuttavatko ne sopeutumisen ja koko vaihdon onnistumiseen tai vaikeutumiseen. Kuvailemisen ja analysoimisen arvoista on myös se, millaisia ovat opiskelijan elämän kannalta merkittävimmät erot suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin välillä.

2.4 Aiheen rajaus ja perustelut

Alunperin aioin käsitellä työssäni hyvinkin kattavasti kaikkia eri opiskelijavaihdon puolia suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin erojen tarkastelusta aina opiskelijan arkielämään Japanissa. Tarkoituksena oli keskittyä suomalaisen ja japanilaisen opiskelukulttuurin erojen selvittämiseen eli käydä läpi muun muassa opetuksen taso, opiskelijan arkielämä, opiskelutavat ja niin edelleen. Kulttuurisokin käsittely, sen eri vaiheiden esittely sekä suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin kohtaaminen kulttuurisokin kautta kuuluivat alkuperäiseen aiheen rajaukseeni. Koska aiheeni tuntui jossakin vaiheessa aiheanalyysin teon jälkeen liian laajalta, vaikeasti lähestyttävältä ja todella haastavalta tarvittavan lähdemateriaalin keruun kannalta, päätin lopulta rajata teoreettisen tarkastelun pääpiirteissään kulttuurisokkiin ja sen eri vaiheisiin.

Teoreettiseksi lähtökohdaksi työlleni olen valinnut kulttuurin kohtaamiseen ja vieraassa kulttuurissa sopeutumiseen liittyviä peruskäsitteitä. Pääpaino on kulttuurisokin esittelyllä. Lisäksi esittelen kulttuuri-identiteettiä, stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja suvaitsevaisuutta, jotka selittävät kulttuurisokki-ilmiötä ja sen kokemista. Kulttuurisokki on paljolti psykologinen ilmiö. Sen kokemiseen ja eri vaiheiden onnistuneeseen läpikäymiseen vaikuttavat henkilön motiivit lähteä opiskelijavaihtoon. Teoriataustassa tarkastellaankin opiskelijoiden ulkomaille lähdön motiiveja aiempien tutkimusten valossa.

Kulttuurisokkiin liittyviä asioita käsitellään hyvin Minna Aron (1998) vaihto-opiskelijoille suunnatussa oppaassa Opiskelijana vieraassa kulttuurissa. Se on suunnattu ulkomaille lähteville nuorille, ja koin itsekkin tulevana vaihto-opiskelijana saaneeni teoksesta vastauksia

kysymyksiini ja ajattelemisen aihetta. Käytän Aron teosta työssäni lähteenä varsin runsaasti ja se on pitkälti toiminut esimerkkinä oman työni rungolle, mutta olen käyttänyt muitakin samaa aihepiiriä käsitteleviä lähteitä työni tukena. Muun muassa Reisinger ja Turner (2003) käsittelevät esimerkiksi kulttuurisokkia ja stereotyyppioita teoksessaan *Cross-Cultural Behaviour in Tourism*. Kulttuurisokin psykologiaa tarkastelevat Ward, Bochner ja Furnham (2001) julkaisussaan *The Psychology of Culture Shock*.

Työni runkoa rakennetaan Aron esimerkin tukemana. Taustateoriaa täydentää muun muassa kulttuurien välisiä eroja tarkasteleva Hofsteden malli, jota käytetään havainnollistamaan suomalaisen ja japanilaisen kulttuurin välisiä eroja.

3 OPISKELIJAVAIHTO JA VAIHTOON LÄHDÖN MOTIIVIT

Suomalaisia on lähtenyt ulkomaille opiskelemaan jo keskiajalla, jolloin Suomessa ei ollut vielä yliopistoja. Opiskelijavaihto-ohjelmilla on puolestaan huomattavasti lyhyempi historia, sillä opiskelijavaihtoon lähteminen on yleistynyt vasta 1990-luvulla. Perinteiseen ulkomaille opiskeluun verrattuna opiskelijavaihdolle on ominaista se, että ulkomaille voi lähteä opiskelemaan lyhyeksikin aikaa eli suorittamaan osan kotimaisesta tutkinnosta. Korkeakouluilla ja oppilaitoksilla on paljon opiskelijavaihtosopimuksia ulkomaisten oppilaitosten kanssa. Nämä sopimukset voivat kuulua johonkin opiskelijavaihto-ohjelmaan, joita ovat muun muassa Erasmus ja Nordplus. Käytännössä vaihto-ohjelma tarkoittaa sitä, että oppilaitos tai korkeakoulu on etukäteen sopinut liikkuvien opiskelijoiden määrästä ja suunnasta ulkomaisten yhteistyökumppaneiden kanssa. (Myllykoski 1997, 12.)

Opiskelijavaihto Japaniin on vielä melko uutta. Laurea-ammattikorkeakoulun yhteistyö japanilaisten yliopistojen kanssa alkoi vuonna 2003, jolloin yhteistyösopimus saatiin aikaan Kansai Gaidai -yliopiston kanssa (A. Majakulma, henkilökohtainen tiedonanto 21.11.2007). Tällä hetkellä Laurealla on sopimukset neljän japanilaisen yhteistyökorkeakoulun kanssa. Nämä sopimukset ovat niin sanottuja bilateraali- eli koulujen kahdenvälisiä sopimuksia. (IRMS - Kansai Gaidai, IRMS - Momoyama Gakuin, IRMS - Osaka Gakuin, IRMS - APU.)

Laurea-ammattikorkeakoulussa opiskelijavaihdon kesto ja ajankohta riippuvat koulutusohjelmasta. Vaihtoa kehoitetaan suunnittelemaan jo opintojen alkuvaiheessa ja pääsääntöisesti opiskelijavaihtoon voi lähteä ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen. Opiskelijavaihtokohteita voivat ensisijaisesti olla Laurean omat Erasmus-, Nordplus- tai muut yhteistyökorkeakoulut, mutta opiskelupaikan voi hankkia myös itse, mikäli ulkomaan opinnot voidaan sisällyttää tutkintoon Laureassa. Jälkimmäistä vaihto-opiskelutapaa kutsutaan free mover -vaihdoksi. Vaihto-opiskelun kesto on 3–12 kuukautta ja opiskeluun on mahdollista saada apurahaa, jonka suuruus riippuu vaihto-ohjelmasta. Vaihdon ajoitusta suunniteltaessa on otettava huomioon vastaanottavan korkeakoulun lukuvuoden aikataulu. (Opiskelijavaihto, Kansainvälisen opiskelijavaihdon ja harjoittelun ohjeet.)

Vaihto-opiskelijan olisi syytä miettiä ennen kohdemaahan lähtöä, miksi oikein on lähdössä ulkomaille. Aron (1998) selvityksen mukaan hyviä ja ulkomaille mielekkääseen opiskeluaikaan johtavia syitä ovat muun muassa halu nähdä maailmaa Suomen rajojen ulkopuolella ja kokea jotakin uutta, halu tutustua uuteen kulttuuriin ja uusiin ihmisiin, halu parantaa kielitaitoa, tahto oppia elämästä uusia asioita ja avartaa maailmankuvaa sekä toive itsenäistymisestä. Sen sijaan etäisyyden hakeminen johonkin asiaan tai henkilöön ei ole hyvä motiivi ulkomaille lähdön kannalta, sillä ongelmat seuraavat perässä. Halu pitää välivuosi opiskelusta on Aron

(1998) mukaan hyväksyttävä syy lähteä ulkomaille, mutta on kuitenkin turha elätellä toiveita helposta elämästä, sillä elämänmuutokset ovat aina haastavia ja vieraaseen elinympäristöön sopeutuminen vaatii ponnisteluja. (Aro 1998, 5.) Myös Ward, Bochner ja Furnham (2001, 142) korostavat uuteen kulttuuriympäristöön sopeutumisen tärkeyttä, sillä sopeutuminen toimii edellytyksenä sille, että vaihto-opiskelijat voivat toimia tehokkaasti siinä, mitä he ovat ulkomaille menneet tekemään.

Irma Garam (2000) on tutkinut suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Tutkimuksessaan hän muun muassa selvitti syitä hakeutua opiskelijavaihtoon. Tutkimuksen kyselyyn vastasi 876 opiskelijaa, jotka olivat lukuvuonna 1998–1999 palanneet vaihto-opiskelusta Suomeen. Vastaajat edustivat kaikkia Suomen yliopistoja ja koulutusaloja. Tutkimuksesta kävi ilmi, että yleisimmät motiivit olivat samoja kuin Aron (1998) luettelemat hyvät ulkomaille lähdön motiivit. Kyselyn tuloksissa vahvimaksi motiiviksi sijoittui kokemuksellisuus eli vaihtoon lähdetään ensisijaisesti tutustumaan uusiin maihin ja paikkoihin sekä hankkimaan uusia kokemuksia. Koulutusala, iästä ja sukupuolesta riippumatta kokemuksellisuuden lisäksi kielitaidon parantaminen, uusiin kulttuureihin tutustuminen ja mahdollisuus matkustella olivat tärkeimmät lähdön motiivit. Opiskeluun ja opintoihin liittyvät motiivit eli opinnolliset syyt Garam on erotellut halusta pätevyitä työelämää varten, vaikka pätevytyminen työelämään on varmaankin useimmille osa opintojen tavoitetta. Opiskeluun liittyvillä motiiveilla Garam tarkoittaa muun muassa mahdollisuutta suorittaa korvaavia kursseja ja tutustumista uusiin opetusmenetelmiin. Nämä syyt jäivät selvästi motiivien kärjestä. Pätevytyminen työelämää varten oli selvästi tärkeämpi lähdön syy kuin opinnolliset syyt. (Aro 1998, 5; Garam 2000, 3, 34–35.)

Matti Taajamo (1999) on saanut tutkimuksessaan samankaltaisia tuloksia. Hän tutki ulkomailla opiskelua induktiivisesti eli tekemällä yleistyksiä ja päätelmiä aineistosta nousevien tekijöiden perusteella ottaen lähtökohdaksi opiskelijoiden omat kokemukset. Niihin pohjautuen hän tarkasteli opiskelijoiden ulkomailla opiskelulle antamia merkityksiä teoreettisesta näkökulmasta. Tutkimuksen kohdejoukon muodostivat Jyväskylän yliopistosta lukuvuonna 1993–1994 kansainväliseen opiskelijavaihtoon Kentin yliopistoon osallistuneet 14 opiskelijaa. Tutkimuksesta käy ilmi, että yksinkertaisimmillaan opiskelijoita motivoi halu lähteä, joka perustui intuition, haaveen ja itsestäänselvyiden eri yhdistelmiin. Vaihtoon lähtöä perusteltiin halulla lähteä opiskelemaan vuodeksi muualle ja saada vaihtelua kotimaan tuttuun opiskelurytmiin. Vaihto-opiskelun nähtiin olevan mahdollisuus laajentaa omia opintoja ja opiskella aineita, joita kotimaan yliopistossa ei ollut tarjolla. Opiskelijavaihtoon houkuttelivat lisäksi kiinnostus erilaisiin opiskelutapoihin kohtaan, halu saada kokemuksia toisenlaisesta kulttuurista, halu kokeilla selviytymistä uudessa ympäristössä sekä elämäkokemuksen ja -taidon kartuttaminen. Perusmotiiveihin lukeutui kielitaidon kehittäminen. Eroa puolestaan ilmeni siinä kuinka pitkäjänteisesti vaihtoon suhtauduttiin.

Lyhytjäteisin motiivi oli halu toteuttaa viime hetken mielijohde, kun taas osa halusi saada vaihto-opiskelusta hyötyä tulevaan ammattiin ja työpaikkaan. (Taajamo 1999, 3, 32–33.)

Näiden tutkimusten perusteella näyttäisi siis siltä, että yleisesti ottaen vaihto-opiskelijat lähtevät ulkomaille Aron (1998) mainitsemien vaihdon onnistumisen kannalta niin sanottujen hyvien syiden nojalla. Oli syy vaihtoon lähtemiseen kuitenkin mikä tahansa, päätös lähteä opiskelijavaihtoon on jokaisen vapaan tahdon ja henkilökohtaisen ratkaisun varassa. On siis ehkä mahdotonta tehdä ehdotonta luetteloa motiiveista, joiden vuoksi vaihtoon kannattaa lähteä tai olla lähtemättä. Vaikka vaihtoon voi vapaan tahdon ansiosta lähteä minkä tahansa syyn nojalla, on motiivien vaikutukset vaihdon onnistumiselle silti syytä ottaa huomioon ennen mahdollista vaihto-opiskelua. (Myllykoski 1997, 11.)

Motivaation lienee tärkeää olla kohdallaan siksi, että motivaatiota tarvitaan yrittäessä saavuttaa ulkomaille opiskelulle asetetut vaatimukset ja pyrittäessä sopeutumaan uudenlaiseen opiskelujärjestelmään ja -tyyliin. Ja vaikei vaihto-opiskelulle olisi asetettu niin sanotusti opinnollisia tai akateemisia tavoitteita, liittyy vaihto-opiskeluun kuitenkin Taajamon (1999) mukaan itsenäistymistä ja maailmankuvan avartumista. Niinpä on kuviteltavissa, että motiivit osaltaan auttavat kantamaan vaikeiden aikojen läpi, toimivat kannustimena ja auttavat sitoutumaan vaihtokokemukseen, kun ponnistuksia itsenäistymisen ja maailmankuvan avartumisen suuntaan alkaa tapahtua. Vaikeiden aikojen tullessa eteen vaihtoon lähdön motiivien muisteleminen saattaa auttaa eteenpäin ja motivoida vaihdolle asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa.

4 KULTTUURIN KÄSITTEITÄ

Sana kulttuuri tulee latinankielisestä viljelemistä tarkoittavasta sanasta cultura. Sanan merkitys on alkuperästään laajentunut niin, että kulttuuri voidaan ymmärtää kaikeksi ihmisen toiminnaksi ja toiminnan tuotteiksi. Yksinkertaisimmillaan kulttuuri tarkoittaa siis kaikkea sitä, mikä on ihmisen luomaa ja joka siirtyy oppimisen kautta ihmiseltä toiselle. Kulttuuri on läheinen käsite yhteiskunnalle, sillä yhteiskunnan muodostavat tietyllä alueella asuvat ihmiset, joilla on tietty kulttuuri. Kumpikaan ei voi olla olemassa ilman toista. (Aro 1998, 6–7; Frisk & Tulkki 2005, 6; Salminen & Poutanen 1996, 8.)

Kulttuurille ominaista on jatkuvassa muutostilassa oleminen. Kulttuuri on siis aktiivinen järjestelmä, johon kaikki kulttuurin kehitysvaiheet jättävät jälkensä. Kulttuurin muuttuminen onkin luonnollista ja väistämätöntä eikä kulttuurin muuttuminen tarkoita sen rappeutumista. (Aro 1998, 8.)

Kulttuurin kokonaisuus voidaan jakaa osiin monin eri tavoin. Ihmisen aikaansaannosten perusteella kulttuuri voidaan jakaa aineelliseen kulttuuriin ja henkiseen kulttuuriin. Aineellinen kulttuuri sisältää ihmisen rakentaman esineellisen ympäristön, kuten rakennukset, kulkuvälineet ja vaatteet. Henkinen kulttuuri puolestaan sisältää ihmisen muut tuotokset, kuten käyttäytymistavat, normit, perinteet, kielen ja uskonnon. Toinen paljon käytetty vastakohtapari on korkeakulttuuri ja populaarikulttuuri. Korkeakulttuuriksi nimetään arkikielessä usein klassista musiikkia, teatteria, oopperaa ja runoutta, kun taas populaarikulttuuriin käsitetään kuuluvaksi esimerkiksi viihdemusiikki, sarjakuvat ja saippuaopperat. Jokaisen kulttuurin sisällä elää useita alakulttuureja, joiden jäsenet hyväksyvät valtakulttuurin eli väestön enemmistön normit ja arvot, mutta noudattavat samalla omaa elämäntapaansa. Valtakulttuurin rinnalla elää useimmissa maissa myös oman alakulttuurinsa omaavia pienten etnisten tai uskonnollisten ryhmien muodostamia vähemmistöryhmiä, joiden edustajat ovat monilta osin sopeutuneet valtaväestön kulttuuriin, mutta haluavat noudattaa ja ylläpitää omia perinteitään. Kulttuureja voidaan jakaa myös suuremmiksi kokonaisuuksiksi, kulttuuripiireiksi, jolloin voidaan puhua esimerkiksi länsimaalaisesta, afrikkalaisesta tai aasialaisesta kulttuurista. (Aro 1998, 6–8.)

Kulttuurin muodostavat tietyn yhteiskunnan sille ominaiset aineellisen ja henkisen toiminnan tuotteet. Yhteiskunta käsittää kokonaisuudeksi organisoituneen ryhmän ihmisiä, jotka pystyvät tyydyttämään yksilöiden aineelliset ja henkiset tarpeet ja joita yhdistää yhteenkuuluvaisuuden tunne asuinpaikan lisäksi. Yhteiskunta ja kulttuuri ovat toisistaan riippuvaisia ja ymmärrettävissä vain toistensa kautta. Kulttuuri tarvitsee sitä ylläpitävää ja uudistavaa yhteiskuntaa ja yhteiskunta pitää sisällään sukupolvelta toiselle periytyvän juuri

kyseisen yhteiskunnan elinolosuhteita heijastavan kulttuurin. Yhteiskunta viittaa siis ensisijaisesti ihmisten organisoituun yhdessäoloon ja kulttuuri puolestaan tarkoittaa niitä ihmisten keskinäisen sekä ihmisen ja luonnon välisen vuorovaikutuksen muotoja, jotka toimivat tuon yhdessäolon perustana. (Alho, Lehtonen, Raunio & Virtanen 1994, 69.)

Kulttuurin käsite liitetään usein paitsi yhteiskunnan myös kansakunnan käsitteen yhteyteen. Kansakunta on etnisesti määriteltynä ihmisryhmä, jonka jäseniä yhdistävät kieli, rotu, uskonto ja yhteisen historian luoma yhteenkuuluvuuden tunne. Tällaisten kansakuntien kansalliset kulttuurit koostuvat näkyvästä ja näkymättömästä osasta. Näkymätön osa on kulttuurin ydin, joka muodostuu muun muassa arvoista, valtarakenteista, uskonnoista, historiasta, tavasta käsittää aikaan ja niin edelleen. Ulkopuolisen on vaikea hahmottaa tätä ydintä, eikä hän koskaan voi täysin ymmärtää sitä, vaikka asuisi vieraassa maassa koko aikuisikänsä. Kulttuurin näkymättömän osan syvälinen ymmärtäminen nimittäin edellyttää siihen kasvamista lapsuudesta asti. (Salminen & Poutanen 1996, 8–9.)

Kulttuurin näkyvään osaan kuuluvat sellaiset kulttuurin osat, joita ulkopuolinenkin oppii tunnistamaan ja joihin hän voi osallistua. Tällaisia asioita ovat kulttuuriin liittyvät symbolit ja rituaalit. Suomalaisuuden symboleja ovat esimerkiksi sini-valkoisuus ja Suomi-neito. Rituaaleihimme puolestaan kuuluvat esimerkiksi saunominen. Kulttuurin näkyvällä osalla on juuret näkymättömässä, ei siis ole sattumaa, mitkä symbolit ja rituaalit nousevat esille. (Salminen & Poutanen 1996, 8–9.)

4.1 Kulttuurinen kieli

Kulttuurin sisältämät opitut käyttäytymismallit, tavat, normit, uskomukset ja arvot eli kulttuurin näkymätön osa muodostavat kulttuurisen kielen, jonka hallintaa voi oikeastaan verrata puhutun kielen taitoon. Oman kulttuurisen kielen oppii hallitsemaan syntymällä johonkin kulttuuriin ja elämällä siinä. Sen sijaan toisen kulttuurin kieli on tietoisesti opeteltava. (Aro 1998, 28.)

Kulttuurisen kielen oppimisessa on kolme tasoa: pintataso, kulttuurin mielen ymmärtäminen ja kulttuurin syvimmän olemuksen ymmärtäminen. Pintatasolla opitaan vieraan kulttuurin perusasiat, kuten tervehdyssanat, tärkeimmät käyttäytymistä säätelevät tavat ja pöytätavat. Nämä ovat tyypillisesti sellaisia asioita, joita opetellaan lomakohteesta turistimatkalta lähdettäessä, jotta voidaan välttää karkeimmat käyttäytymisvirheet. Ulkomaille opiskelemaan lähtevän on kuitenkin opeteltava hieman parempi kulttuurinen kielitaito. Pitkähkön ajanjakson viettäminen vieraassa kulttuurissa edellyttää pintatasoon lukeutuvien perusasioiden taustojen tuntemista. Käyttäytymisen syiden tunteminen auttaa soveltamaan opittua uusissa tilanteissa ja toimimaan oikein. Tällainen syvämpi tapojen ja normien

taustojen tunteminen muodostaa kulttuurisen mielen ymmärtämisen tason, jonka voi saavuttaa viikkojen tai kuukausien oleskelun jälkeen vieraassa kulttuurissa. Sen sijaan kulttuurisen syvimmän olemuksen ymmärtämisen tason avautuminen edellyttää Aron (1998, 29) mukaan paitsi usean vuoden oleskelua vieraassa kulttuurissa myös erityistä kulttuurin ominaispiirteiden opiskelua. Kulttuurisen kielen kolmannen tason hallitseminen tarkoittaa sitä, että tiedostaa kulttuurin syvärakenteeseen kuuluvat käsitykset ajan olemuksesta, ihmisen ja luonnon suhteesta sekä ihmisen suhteesta korkeampiin voimiin. Alhon ym. mukaan tähän kulttuurin syvätasoon lukeutuvat myös ihmisen yleinen asema universumissa ja ihmisten keskinäiset suhteet. Kyseessä on taso, jota ei yleensä tunnisteta edes omasta kulttuurista, ja täten sen tarkastelu on käytännössä tiedemiesten ja filosofien alaa. (Alho ym. 1994, 99.)

4.2 Kulttuurien kohtaaminen ja kulttuurienvälinen viestintä

Kulttuurien kohtaaminen tarkoittaa eri kulttuureja edustavien ihmisten kohtaamista, mikä harvoin on kovin tasa-arvoinen tilanne. Niin sanottu kotikenttäetu on useimmiten valtakulttuurin edustajalla tai osapuolella, jonka kulttuuriympäristössä ollaan. Asuessa vieraassa kulttuurissa on itse sopeuduttava ja opittava vieraita tapoja. Paikallisten asukkaiden ei voi odottaa tuntevan muita kuin omia tapojaan, mutta ei kuitenkaan ole kohtuutonta odottaa, että he arvostavat vierailijan kulttuuria. (Aro 1998, 10.)

Sana kommunikaatio juontaa juurensa latinan kielen sanasta communicationem, joka alkujaan tarkoitti velvollisuuksien jakamista. Suomen kielessä kommunikatiosta yleisesti käytetty käänös on viestintä. Kahden tai useamman henkilön keskinäisen viestinnän edellytyksenä on, että sekä viestijä että vastaanottaja ymmärtävät samalla tavoin käytettävän kielen kulttuurisidonnaisen tulkinnan ja tilanteen, jossa viestintä tapahtuu. Kuitenkin tämän edellytyksen täytyessäkin viestin välittämisessä ja vastaanottamisessa voi ilmetä ongelmia. Esimerkiksi viestijän sanaton viestintä voi joko tukea tai vaikeuttaa viestin perillemenoaa. Vastaanottajan mahdollisuuksia ymmärtää viesti voivat vaikeuttaa myös vaikkapa oman keksittymiskyvyn puute jo ennen kuin kieli-, kokemus- ja kulttuuritausta vaikuttavat viestin käsittelyyn. Vastaanotettu viesti muovautuu aivoissa sen mukaan, mitä ymmärryskyky ja mielikuvitus sallivat, sillä vastaanottajan kaikki aikaisempi tieto ja kokemukset edesauttavat viestin tulkisemista ymmärrettävälle tasolle. Fyysisen viestintätoiminnan lisäksi viestin välittymiseen vaikuttavat ympäristötekijät, esimerkiksi paikka, aika, sosiaalinen tilanne, puheenaihe ja siihen liittyvät ennako-odotukset, viestinnän osapuolien tuttuus sekä heidän etninen ja kokemusperäinen kulttuuritaustansa. Erityisesti eleistä riippuvainen viestintä on vielä kulttuurisidonnaisempaa kuin sanallinen. (Frisk & Tulkki 2005, 24–26.)

Wardin ym. (2001, 142) mukaan opiskelijat ovat usein muita väliaikaisia vierailijoita sitoutuneempia uuteen ympäristöönsä, mutta ovat siihen maahanmuuttajia ja paluumuuttajia

vähemmän vuorovaikutuksessa. Kuten maahanmuuttajat, he muuttavat vapaaehtoisesti ulkomaille, mutta odottavat ja suunnittelevat myös kotiinpaluuta. Tämä kenties vaikuttaa vuorovaikutussuhteisiin ja niiden laatuun opiskelijavaihdon aikana.

Wardin ym. (2001) mukaan ulkomaiset opiskelijat kuuluvat isäntämaassaan kolmeen eri sosiaaliverkoston, joilla jokaisella on oma erityinen psykologinen tehtävänsä. Yhteydet muihin oman maan kansalaisiin muodostavat tärkeimmän verkoston. Yhteyksien tarkoitus on harjoittaa, ilmaista ja vahvistaa oman kulttuurin arvoja. Toisen verkoston muodostavat yhteydet isäntämaan kansalaisiin, joiden on tarkoitus helpottaa opiskelijaa saavuttamaan hänen akateemiset ja ammatilliset tavoitteensa. Tähän verkostoon kuuluu tyypillisesti muun muassa paikallisia opiskelijoita, opettajia ja opinto-ohjaajia, ja suhteet heihin ovat useimmin muodollisia kuin henkilökohtaiselle tasolle yltäviä. Kolmas verkosto muodostuu ystävyysuhteista ulkomaisiin opiskelijoihin, joilta saa sosiaalista tukea. Heiltä saatava sosiaalisen tuki perustuu siihen, ettei kumpikaan osapuoli kuulu paikalliseen väestöön. (Ward ym. 2001, 147–148.)

Ward ym. esittävät, että useiden tutkimusten mukaan kontaktit isäntämaan edustajiin ovat kaikkein vähiten olennainen yllä esitellyistä kolmesta verkostosta. Yleisesti ottaen ulkomailla opiskelevat opiskelijat todennäköisemmin kokevat parhaiden ystäviensä olevan henkilöitä, jotka jakavat saman kulttuuritaustan. Kaiken kaikkiaan kansainvälisillä opiskelijoilla on vaikeampaa luoda ystävyysuhteita kuin paikallisilla. Lisäksi he ovat suhteisiinsa tyytymättömämpiä. (Ward ym. 2001, 148.)

Vaikka ulkomailla opiskelevat opiskelijat yleensä haluavat ja tarvitsevat kansainvälisiä kontakteja, kuitenkin kyky ja halu merkitykselliseen vastavuoroisuuteen isäntämaan ikätovereihin ovat laajalti riippuvaisia kulttuurien etäisyyksistä. On kuitenkin tapoja lisätä vieraan maan edustajien ja isäntämaan edustajien välistä kanssakäymistä. Erityisesti niin sanotut vertais-pari -ohjelmat (peer-pairing program) ovat tehokkaita. Lisäksi ennen kohdemaahan lähtöä kyseistä kulttuuria edustaviin ihmisiin luodut kontaktit lisäävät todennäköisyyttä vaihto-opiskelijoiden ja isäntämaan edustajien välisiin ystävyysuhteisiin. (Ward ym. 2001, 148–149.)

Sosiaalisia verkostoja käytetään eri tavoin. Paikalliset opiskelijat toimivat usein tukena kieli- ja akateemisissa ongelmissa, kun taas oman maan kansalaiset toimivat henkisenä tukena. Isäntämaan kansalaiset toimivat eittämättä kulttuurin tuntemuksen edistäjinä. Mitä enemmän opiskelijat ovat vuorovaikutuksessa paikallisväestöön, sitä vähemmän heillä on todettu olevan akateemisia ongelmia ja sosiaalisia vaikeuksia. Lisäksi kanssakäyminen paikallisten opiskelijoiden kanssa on osoittautunut kehittävän kommunikointitaitoja ja helpottavan sopeutumista elämiseen vieraassa maassa. Sekä peer-pairing -toiminta että epävirallinen

vapaa-ajalla tapahtuva tulokkaan ja isännän välinen kanssakäyminen molemmat hyödyttävät sosiaalista sopeutumista. (Ward ym. 2001, 149.)

Isäntämaan kulttuurin edustajat toimivat kulttuurin tuntemuksen edistäjinä, mutta heistä on lisäksi havaittu olevan hyötyä ulkomaisten opiskelijoiden henkiselle hyvinvoinnille: kanssakäyminen paikallisten opiskelijoiden kanssa on yhteydessä vierailuun liittyvään tyytyväisyyteen ja ystävyyssuhteet paikallisten kanssa ovat yhdistettävissä matalampaan stressitasoon. Suhteet paikallisiin ovat tärkeitä etenkin siinä mielessä, että ne parantavat itsetuntoa ja vahvistavat kulttuuri-identiteettiä. Nämäkin suhteet edistävät opiskelijan henkistä hyvinvointia. (Ward ym. 2001, 149.)

Kanssakäyminen muiden ulkomaisten opiskelijoiden kanssa tapahtuu enimmäkseen vapaa-aikana ja sen tehtävänä on antaa sosiaalista tukea. Tämän tyyppinen kanssakäymisen ei ole kuitenkaan toistaiseksi todettu olevan yhteydessä psykologiseen ja sosiokulttuuriseen sopeutumiseen. (Ward ym. 2001, 149–150.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että sekä isäntämaan että oman kotimaan edustajat voivat tarjota apua ja edesauttaa psykologista hyvinvointia. Sosiaalinen tuki lievittää koti-ikävää ja edistää psykologista tyytyväisyyttä ja hyvinvointia. Kansainvälisten opiskelijoiden raportoidaan tarvitsevan enemmän sosiaalista tukea kuin paikallisten opiskelijoiden. (Ward ym. 2001, 150.)

4.3 Kulttuuri-identiteetti

Yksilö muokkautuu kokemustensa kautta omaksi yksilölliseksi itsekseen. Yksilön muutos- ja kehitysprosessi jatkuu koko elämän ajan ja nykyään sopeutumiskykyä pidetäänkin tavoiteltavana piirteenä ainakin eurooppalaisessa yhteiskunnassa. Ympäristön kulttuurin asenteiden ja normien omaksuminen ei ole synnynnäistä, vaan ne opitaan. Lapsi ottaa mallia ympäristönsä ihmisistä ja oppii yhteisön toimintatavat. Tiedostamattoman kulttuurikehityksensä aikana lapsi pitää epänormaalina kaikkea omista kokemuksista eriävää käytöstä ja erilaisia ilmiöitä. Kaikki tutusta poikkeava koetaan pelottavana ja vaarallisena. Tällainen vieraan pelko, xenofobia, on osa ihmisen synnynnäistä itsesuojeluvaistoa, joka juontaa juurensa ihmisrodun alkutaipaleelle, jolloin oudot ilmiöt saattoivat uhata hengissä selviytymistä. Xenofobia vähenee luonnollisesti iän ja kokemusten karttuessa, kun havaitaan, että uhkaavina pidetyistä tilanteista voi selvitä. (Frisk & Tulkki 2005, 8–9.)

Kun ihminen tutustuu vieraisiin kulttureihin, kokemukset karttavat. Ihminen valitsee uudesta kulttuurista itselleen sopivia toimintatapoja ja arvoja ja siten muokkaa omaa kulttuuri-identiteettiään. (Frisk & Tulkki 2005, 10.) Oma kulttuuri-identiteetti vaikuttaa voimakkaasti

kokemuksiin vieraassa kulttuurissa. Yleisesti ottaen mitä myönteisemmän kulttuuri-identiteetin omaa, sitä helpompaa on sopeutua elämään oman tutun kulttuuriympäristönsä ulkopuolella. On kuitenkin mahdollista, että oma kulttuuri-identiteetti muodostuu korostetun myönteiseksi eli muodotuu käsitys oman kulttuurin ylemmydestä, jolloin vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen estyy. Kulttuuri-identiteetti voi muodostua kielteiseksi eli oma kulttuuri nähdään muita kulttuureja alempana, jolloin saattaa esiintyä varauksetonta toisten kulttuurien ihailua, joka ei kuitenkaan edistä niiden ymmärtämistä. (Aro 1998, 9.)

4.4 Stereotyyppiat ja ennakkoluulot

Havaitessaan uusia asioita omassa tai vieraassa kulttuurissa, ihmisen tapana on luokitella ne johonkin ryhmään tai kategoriaan. Luokittelu on ihmiselle tärkeää ja välttämätöntäkin, sillä sen avulla pyritään kääntämään epäjärjestys järjestykseksi. Luokittelun tarkoituksena on lisäksi erottaa ympäristöstä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Koska luokittelu pohjautuu aina oman kulttuurin käsityksiin ja arvoihin, voi se saada aikaan väärinymmärrystä vieraassa kulttuurissa. Oma roolinsa väärinkäsitysten synnyssä on luokittelun apuvälineillä, kuten stereotyyppioilla ja ennakkoluuloilla. (Aro 1998, 11–13.)

Stereotyyppia-sana juontuu perinteellisestä kirjapainotekniikasta, jonka stereotyyppiamenetelmässä kirjasinladelma kopioitiin pahvimuottiin, josta tarvittaessa saatettiin valaa uusia ladelmia. Kielikuvana stereotyyppia tarkoittaa pelkistävää mielikuvaa, joka liittyy esimerkiksi tietyn kansakunnan edustajiin samoja, kaikille yhteisiksi oletettuja ominaisuuksia. (Alho ym. 1994, 51.)

Stereotyyppiat koostuvat ihmisen tiedoista, uskomuksista ja kokemuksista. Sosiaaliset stereotyyppiat voivat liittyä muun muassa kansallisuuteen, ulkonäköön, ihonväriin, sukupuoleen, ikään ja ammattiin ja ne voivat olla joko myönteisiä tai kielteisiä. Kaikkiin kulttuureihin kuuluu stereotyyppioita, jotka ovat yhteisiä valtaosalle sen jäsenistä. (Aro 1998, 12.)

Kulttuurien kohdatessa ennakkokäsitykset eri kansallisuuksia edustavista ihmisistä ovat vahvasti läsnä, jolloin ne vaikuttavat kohtaamistilanteessa olevien henkilöiden käyttäytymiseen. Siksi sosiaaliset stereotyyppiat tavallisesti vahvistuvat ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Näin ollen ihminen saattaa alkaa toistaa omassa käyttäytymisessään toisen osapuolen kulttuuriin liittyvää stereotyyppiä. (Aro 1998, 12.)

Negatiiviset stereotyyppiat ovat selvästi haitallisia, kun taas positiiviset stereotyyppiat saattavat vaikuttaa harmittomilta. Kuitenkin loppujen lopuksi positiiviset stereotyyppiat voivat haitata vieraita kulttuureja kohdatessa aivan yhtä paljon kuin kielteisetkin. Kaikki stereotyyppiat

hidastavat vieraan kulttuurin ymmärtämistä, koska ne estävät näkemästä yksilöllisiä eroja ja vaikeuttavat siten ystävyysuhteiden kehittymistä. (Aro 1998, 12.)

Ennakkoluuloilla tarkoitetaan negatiivista suhtautumistapaa toisiin ihmisiin ja asioihin. Oudot ilmiöt ja vieraat ihmiset joutuvat useimmin ennakkoluulojen kohteiksi, ja siksi ne kohdistuvat usein ulkomaalaisiin, joiden kulttuuria ei tunneta. Ennakkoluulojen esiintyminen on yleistä eikä kukaan voi välttyä niiltä, vaikka harva myöntää olevansa ennakkoluuloinen.

Ennakkoluulot voivat johtaa vihamielisyyteen tai syrjintään ja voimakkaimmillaan ne synnyttävät rasismia ja väkivaltaa. Ennakkoluulot tyypillisesti syntyvät ja vahvistuvat ryhmässä. Mitä lähemmin ennakkoluulojen kohteiden kanssa ollaan tekemisissä, sitä varmemmin ennakkoluulot murenevät. Siksi parhaat tavat vähentää ulkomaalaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja ovat oikean tiedon hankkiminen ja tutustuminen vieraaseen kulttuuriin ja sen edustajiin. (Aro 1998, 13.)

Wardin ym. mukaan opiskelijavaihto-ohjelmien on yleisesti oletettu vaalivan positiivisia ryhmien välisiä käsityksiä sekä hyväntahtoisia ja miellyttäviä suhteita. Asiasta on kuitenkin saatu hyvin sekalaisia tutkimustuloksia ja kyseinen hypoteesi on saanut vain varauksellista kannatusta empiirisessä kirjallisuudessa. Esimerkiksi Bond tutki aasialaisesta kulttuurista kiinalaisia ja länsimaisesta kulttuurista amerikkalaisia, ja keskittyi stereotypisoinnin rakentaviin puoliin ja niiden rooliin ylläpitää harmonisia kulttuurinvälisiä kontakteja isäntämaan ja vierailevien opiskelijoiden kesken. Bond tutki Hong Kongissa paikallisten kiinalaisten ja amerikkalaisten vaihto-opiskelijoiden auto-stereotyyppijä, eli ryhmän sisäisiä käsityksiä itsestään, hetero-stereotyyppijä, eli ulkopuolisten näkemystä ryhmästä, ja heijastettuja stereotyyppijä eli sitä, miten ryhmä oletti ulkopuolisten näkevän heidät. (Ward ym. 2001, 151.)

Kiinalaiset pitivät amerikkalaisia muun muassa kyseenalaistavina, rentoina, ryhmä-orientoituina, itsenäisinä, joustavina, aktiivisina ja avoimina. Samoja sanoja amerikkalaiset käyttivät myös luonnehtiessaan itseään. Kiinalaisia he puolestaan kuvailivat seuraavilla sanoilla: ahkera, ryhmäorientoitunut, vastuullinen, harkitseva, rauhallinen, hengellinen, hyväntahtoinen, tunteitansa hallitseva, konservatiivinen, nöyrä ja kuuliainen. Liitteessä 1 olevasta taulukosta käy ilmi, että osan näistä stereotypioista kiinalaiset allekirjoittavat myös itse.

Tämän lisäksi tulokset luokiteltiin neljään eri tekijään: ulospäinsuuntautuneisuus, avoimuus, tunteiden hallinta ja hyväntekeväisyys. Sekä paikalliset että vaihto-opiskelijat olivat sitä mieltä, että kiinalaiset ovat vähemmän ulospäinsuuntautuneita, hallitsevat enemmän tunteitaan ja ovat vähemmän avoimia kuin amerikkalaiset. Molemmat ryhmät kuitenkin näkivät toisen ryhmän olevan enemmän hyvää tekevä. Yleisesti ottaen analyysi paljasti, että

sekä amerikkalaisten että kiinalaisten stereotypiat ovat sekä voimakkaita että monipuolisia ja niistä ollaan samaa mieltä puolin ja toisin. Bond väitti, että stereotypiat myös heijastivat totuuden ydintä siten, että ne peilasivat täsmällisesti näiden kahden ryhmän käyttäytymisen piirteiden eroja. (Ward ym. 2001, 151–152.)

Vaikka amerikkalaiset ja kiinalaiset olivat laajalti samaa mieltä yhteisistä piirteistään, auto- ja heterostereotypioissa oli merkittäviä eroja. Amerikkalaiset olettivat, että kiinalaiset näkivät heidät enemmän tunteitaan osoittavina kuin he itse, mutta vähemmän hyvää tekevinä kuin he itse uskoivat olevansa. Toisaalta kiinalaiset uskoivat, että amerikkalaiset näkivät heidät enemmän hyvää tekevinä, hillittyinä ja sisäänpäin suuntautuneina kuin he itse ajattelivat. (Ward ym. 2001, 152.)

Bondin mukaan näiden stereotyyppien luonne oli omiaan lisäämään harmonisia ryhmien välisiä suhteita: ensiksikin auto- ja heterostereotypioissa oli paljon päällekkäisyyttä, joka heijasti tarkasti ryhmien välisiä eroja. Toisekseen koska amerikkalaiset todettiin avoimemmiksi, ulospäinsuuntautuneemmiksi ja enemmän tunteitaan esiin tuoviksi, stereotyyppien luonne luo aloitteen tekemisen paineen juuri heille, ulkomaalaisille opiskelijoille. Tästä aloitteentekemisen epäsymmetriasta huolimattamolemmat ryhmät arvoivat toisen ryhmän edustajien olevan hyväntekeväisempiä ja Bondin mukaan se kannustaisi positiivisiin kulttuurienvälisiin kohtaamisiin. (Ward ym. 2001, 152.)

Bond totesi tutkimuksensa lopuksi, että ryhmien välinen harmonia on mahdollista selkeiden stereotyyppien läsnäolosta huolimatta. Ward ym. (2001) tuovat ilmi että Bondin mukaan tämä on mahdollista siksi, että opiskelijat ovat kontaktissa keskenään vapaaehtoisesti ja ovat tasavertaisia. Lisäksi kulttuurien välisiin kontakteihin on taustalla voimakas motivaatio: kiinalaiset ovat halukkaita parantamaan englannin kielen taitojaan ja amerikkalaiset innokkaita saamaan ensikäden tietoa kiinalaisesta elämästä. (Ward ym. 2001, 152.)

Kaikki ulkomaiset ja paikalliset opiskelijat eivät kuitenkaan ole kulttuurienvälisissä kontakteissaan tasavertaisia ja yhteistyöhaluisia eivätkä kontaktit ole vapaaehtoisia. Ward ym. tuovat esiin Sadowskyn ja Plaken tutkimuksen, josta käy ilmi, että vaikka 41 prosenttia amerikkalaisessa yliopistossa opiskelevista ulkomaisista opiskelijoista kertoivat, että amerikkalaiset kohtelivat heitä hyvin, 15 prosenttia kertoi, että heidän kohtelunsa oli pinnallista, ja 17 prosenttia luonnehti kohtelua negatiiviseksi. Samoin 41 prosenttia ulkomaisista opiskelijoista kertoivat kohtelevansa amerikkalaisia opiskelijoita ystävällisesti, mutta kymmenen prosenttia oli varautuneita ja varovaisia, yhdeksän prosenttia luonnehti vuorovaikutusta pinnalliseksi ja kuusi prosenttia ulkomaisista opiskelijoista sanoivat, etteivät he yrittäneet ystävystyä amerikkalaisten opiskelijoiden kanssa. Näiden tulosten lisäksi tutkittuaan amerikkalaisia korkeakouluopiskelijoita Ranskassa Stroebe, Lenkert ja Jonas olivat

raportoineet, että vaihto-opiskelu johti negatiivisten stereotyyppien voimistumiseen. (Ward ym. 2001, 152–153.)

Kansainväliset opiskelijat havaitsevat itsessään usein ennakkoluuloja ja syrjintää ja ne esiintyvät yleensä voimakkaimmin opiskelijoissa, jotka ovat kulttuurisesti hyvin erilaisia isäntämaan väestöön verrattuna. Syrjintä kohdistuu lisäksi enemmän väliaikaisiin vierailijoihin, joita vaihto-opiskelijat edustavat, kuin opiskelijoihin, joilla on maahanmuuttajatausta. Syrjintä johtaa kohteessaan lähes poikkeuksetta kaikkeen negatiiviseen, kuten lisääntyneeseen stressiin, identiteettikonflikteihin ja suurempiin psykologisiin ja sosiokulttuurisiin sopeutumisvaikeuksiin. (Ward ym. 2001, 153.)

4.5 Suhtautumistavat vieraisiin kulttuureihin

Jokaisen viestintätilanteen yhteydessä määritellään viestinnän osapuolten sosiaaliset suhteet ja arvioidaan keitä ja millaisia olemme yksilöinä. Jos tämä arviointi tapahtuu ainoastaan stereotyyppisten ennakoasenteiden perusteella, on viestinnän onnistumisella vain pieni todennäköisyys. Tutustuttaessa ennalta kulttuuripiirteisiin ja tapoihin ei pidä omaksua stereotyyppistä suhtautumistapaa, sillä kulttuurin yleispiirteitä ei voi pitää automaattisesti sen jokaisen edustajan yksilöllisenä piirteenä. (Salminen & Poutanen 1996, 68.)

Kulttuureista ja niiden edustajista luotujen käsitysten taustalla on jonkinlainen yleinen suhtautumistapa vieraisiin kulttuureihin. Tutkimuksissa nämä asenteet jaetaan usein kolmeen tyyppiin: etnosentriseen, funktionaaliseen ja relativistiseen ajattelutapaan. (Salminen & Poutanen 1996, 68.)

Etnosentrismillä eli omaryhmäkeskeisyydellä tarkoitetaan käsitystä oman kansan ja kulttuurin paremmuudesta muihin verrattuna sekä vieraan kulttuurin arvostelemista oman kulttuurin näkökulmasta. Kyseessä on yleismaailmallinen, inhimillinen ja pysyvä kulttuurinen piirre siinä mielessä, että omaan kulttuuriin on hyvin vaikeaa suhtautua puolueettomasti ja on lisäksi lähes mahdotonta tarkastella muita kulttuureita käyttämättä pohjana oman kulttuurin arvoja ja normeja. (Alho ym. 1994, 71; Aro 1998, 14.)

Salmisen ja Poutasen mukaan mitä etäisempi, tuntemattomampi ja omasta kulttuurista poikkeavampi vieras kulttuuri on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä vieras kulttuuri arvotetaan vain omien arvojen läpi. Tällöin kyseinen kulttuuri nähdään jonkin kansa aineellisen ja henkisen kehityksen tilana tai asteena, joka aikojen kuluessa on saavutettu. Näin ollen eri kulttuurit edustaisivat eri kehityksen astetta riippuen siitä, millä arvoilla niitä mitataan. (Salminen & Poutanen 1996, 68.)

Etnosentrismi käsitetään usein yksinomaan epäsuotuisaksi ilmiöksi, vaikka sillä voi olla myös hyviä seurauksia. Se voi synnyttää uskoa ja luottamusta oman kulttuurin tapoihin ja perinteisiin ja vahvistaa ryhmän sisäistä yhtenäisyyttä. Näillä myönteisillä ominaisuuksilla voi kuitenkin olla taipumus muuttua päinvastaisiksi. Etnosentristä asenteista voi seurata vihamielisyyttä, sotia, konflikteja, syrjintää ja rasismia. Lisäksi etnosentrinen ajattelutapa voi saada ihmisen pitämään omaa kulttuuriaan täydellisenä ja vailla muutoksen tarvetta. (Aro 1998, 14.)

Funktionalistinen ajattelutapa huomioi sen, että jokaisen kulttuuriympäristön toiminnot ja tuotteet ovat ajan saatossa muovautuneet ja muovautuvat vastakin tarkoituksenmukaisesti ylläpitämään ja palvelemaan kyseistä kulttuuria. Jonkin ilmiön tuntuessa oudolta vieraassa kulttuurissa, sen tarkoituksenmukaisuutta ei välttämättä voi arvioida omasta kulttuurista käsin, sillä ilmiötä tulkitakseen on ymmärrettävä kyseistä kulttuuria ja ilmiöön johtaneita syitä sen omassa kulttuuriympäristössä. (Salminen & Poutanen 1996, 69.)

Kulttuurirelativismi on etnosentrismen vastakohta ja se tarkoittaa kykyä ymmärtää, ettei toisen kulttuurin tapoja ja normeja voida arvioida ennen kuin tunnetaan tapojen taustalla olevat arvot ja uskomukset. Mikä jossakin kulttuurissa on väärin, voi toisessa kulttuurissa olla oikein, sillä relativistisen ajattelutavan mukaan ei ole olemassa yleispätevää arvonormistoa. Äärimmillen vietyinä tällainen ajattelutapa johtaa siihen, että mikäli kaikki on suhteellista ja hyväksyttävissä tietyn kulttuuriympäristön sisäisenä ilmiönä, oikeaa ja väärää ei ole. Kuitenkin jokaisessa kulttuurissa on tabuja, joiden rikkomisesta seuraa sanktio. (Aro 1998, 14; Salminen & Poutanen 1996, 69.)

5 KULTTUURISOKKI

Muuttaminen toiseen maahan ja jo väliaikainenkin eläminen vieraassa kulttuurissa on suuri elämänmuutos ja aiheuttaa stressiä siinä missä kaikki muutkin elämän suuret muutokset, kuten opiskelun aloittaminen ja päättäminen, muutto omaan asuntoon tai naimisiinmeno. Tällaista stressitilaa kutsutaan kulttuurisokiksi, joka on yksi tunnetuimmista erilaisten viestintätapojen ja eriävien sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvien sääntöjen aiheuttamista vaikeuksista vieraassa kulttuurissa. Alkujaan termiä käytettiin analysoidessa yli vuoden vieraassa kulttuurissa oleskelleiden henkilöiden, kuten diplomaattien kokemuksia. Kulttuurisokki tarkoittaa elämänmuutosten aiheuttamaa painetta tai jännitystä, jota tunnetaan yrittäessä elää vieraassa kulttuurissa. Se miten muutokseen reagoidaan, on yksilöllistä. (Aro 1998, 17; Reisinger & Turner 2003, 56 & 70; Salminen & Poutanen 1996, 88.)

Kulttuurisokin ja kulttuuriin sopeutumisen vaiheista on olemassa useita erilaisia teorioita. Reisinger ja Turner (2003) esittelevät teoksessaan useita teorioita, joista löytyy taulukko liitteestä 2.

Ensimmäisenä taulukossa mainitaan Oberg, joka eritteli neljä kulttuurisokin vaihetta. Ensimmäiselle vaiheelle eli niin sanotulle kuherruskuukaudelle (honeymoon) on tyypillistä optimismi ja kiinnostus uutta ympäristöä kohtaan. Toisessa vaiheessa (hostility) asenne uutta yhteisöä kohtaan on negatiivinen ja tavallista on hakeutuminen muiden ulkomaalaisten joukkoon. Kolmannessa vaiheessa (recovery) päästään yli toisen vaiheen vastoinkäymisistä ja omaksutaan paremmat kyvyt pärjätä uudessa ympäristössä. Viimeiselle vaiheelle on ominaista uuden kulttuurisen ympäristön hyväksyminen ja siitä nauttiminen. (Reisinger & Turner 2003, 59.)

Gullahornin ja Gullahornin teoriassa ensimmäisessä vaiheessa (honeymoon) vasta valmistellaan lähtöä ja odotetaan innokkaasti uuteen kulttuuriin matkustamista. Toinen vaihe (hostility) alkaa, kun saavutaan uuteen kulttuuriin ja aletaan kokea kulttuurisokkia. Toisessa vaiheessa huomataan eroavaisuuksia oman ja vieraan kulttuurin välillä, tunnetaan turhautumista ja kyvyttömyyttä ratkaista ongelmia totutuilla tavoilla, hyljeksitään uutta kulttuuria, sekä haetaan omaan kulttuuriin kuuluvien ihmisten seuraa. Kolmannessa vaiheessa (humour) sopeudutaan vieraaseen kulttuuriin, aletaan arvostaa vierasta kulttuuria ja tutustua paikallisiin, opitaan paikallista kieltä ja jopa vitsaillaan vieraalla kielellä. Neljännessä vaiheessa (at home) odotetaan innolla kotiin palaamista, mutta toisaalta ollaan pahoillaan siitä että joudutaan jättämään uusi kulttuuri. Viidennessä vaiheessa (reverse culture shock) palataan kotiin ja koetaan uusi kulttuurisokki. Tässä vaiheessa tyypillisesti ollaan sitä mieltä, että kotimaan kulttuuri on muuttunut ja koetaan vaikeuksia sopeutua omaan kulttuuriin,

ollaan hämmentyneitä ja alakuloisia. Kuudennessa eli viimeisessä vaiheessa (readjustment) opitaan jälleen selviytymään omassa kulttuurissa. Toisin kuin Oberg, Gullahorn ja Gullahorn ovat siis esittäneet, että myös kotiinpaluuseen liittyy sokki. (Reisinger & Turner 2003, 59–60.)

Seuraavaksi tarkastellaan kulttuurisokkia pitkälti Aron (1998) erittelyyn pohjautuen, sillä hän on kyennyt kuvailemaan sopeutumisosprosessin lukijakuntaansa eli vaihto-opiskelijoita silmällä pitäen. Aron kulttuurisokin erittelyssä on havaittavissa vaikutteita useammasta liitteen 2 taulukossa luetellusta teoriasta.

5.1 Ensimmäinen vaihe

Aron (1998) mukaan ensimmäiselle kulttuurisokin vaiheelle on tyypillistä alkuinnostus, jonka aikana vieraassa kulttuurissa nähdään vain hyviä, kauniita ja kiinnostavia asioita. Kaikki uudet ihmiset tuntuvat olevan ystävällisiä, ympäristöä tulee katseltua paljon tarkkanäköisemmin kuin kotimaassa, innostuneisuuden ja uteliaisuuden ansiosta oppii nopeasti uusia asioita ja kielitaito paranee nopeasti paikallisten fraasien omaksumisen myötä. Lähiseudut käyvät tutuiksi ja paikallisia liikennevälineitä oppii käyttämään nopeasti. (Aron 1998, 19, 21.) Reisingerin ja Turnerin esittelemä Hofsteden teoria kuvailee asian niin, että ensimmäisessä vaiheessa omaksutaan lapsen mentaliteetti ja kaikki yksinkertaisetkin asiat täytyy opetella uudelleen. (Reisinger & Turner 2003, 57.)

Kulttuurisokin ensimmäinen vaihe saattaa kestää vain muutamasta päivästä useampaan viikkoon. Todennäköisempää on, että ensimmäisen vaiheen keston voi laskea viikoissa, mutta vaiheen pituuteen vaikuttavat esimerkiksi se, kuinka kauan on suunnitellut asuvansa vieraassa maassa, kuinka motivoitunut on sopeutumaan ja kuinka hyvin on valmistautunut vieraassa kulttuurissa elämiseen ottamalla etukäteen selvää siitä, mitä uudessa asuinympäristössä on luvassa. (Aron 1998, 21.)

Friskin ja Tulkin (2005) mukaan ensimmäinen vaihe eli niin sanottu kuherruskuukausi voi kestää parista viikosta muutamaan kuukauteen, jopa puoli vuotta. Ensimmäisen vaiheen keston vaikuttaa oleskelun pituuden ohella se, kuinka paljon vastaanottava kulttuuri eroaa omasta kulttuurista. Mitä samankaltaisempi kulttuuri, sitä kauemmin kestää havaita sen erot omaan kulttuuriin ja sitä kauemmin vaihe kestää. (Frisk & Tulkin 2005, 56.)

5.2 Toinen vaihe

Toisessa vaiheessa asetelma ensimmäiseen vaiheeseen verrattuna kääntyy päinvastaiseksi eli kaikki asiat koetaan huonoina ja ärsyttävinä. Toisen vaiheen voi laukaista ensimmäinen ikävä

kokemus, mutta kehitys toiseen vaiheeseen saattaa myös edetä pikkuhiljaa, jolloin jonain päivänä huomaa asennoitumisensa muuttuneen. Asiat, jotka aiemmin tuntuivat kiinnostavilta, herättävät nyt ärtymystä. Turhautuminen ja ärsyntyminen saattavat joskus olla hyvinkin voimakkaita ne voivat ilmetä useina erilaisina oireina. Tavallisimpiin oireisiin lukeutuvat Aron mukaan muun muassa jatkuva väsymyksen tunne, halu olla omissa oloissa, erilaiset pelot, opiskelumotivaation laskeminen tai katoaminen, koti-ikävä, suomalaisten asioiden kaipuu, riippuvuuden ja avuttomuuden tunteet, sekä jopa runsas alkoholinkäyttö ja huumekeailut. (Aro 1998, 19, 22–23.)

Aron esityksessä oireet näyttävät olevan sekä fyysisiä että psykologisia, aivan kuten Reisinger ja Turnerin erittelyssä Jandtin teoriasta. Jandt tunnisti, että kulttuurisokin fyysisiä oireita ovat terveydestä ja turvallisuudesta huolehtimisen aiheuttama rasitus, pelko fyysisestä kontaktista paikallisten kanssa, mieliteot, alkoholin ja huumeiden käyttö, liiallinen puhtaudesta huolehtiminen ja työpöjäljen laadullinen heikkeneminen. Psykologisia oireita olisivat Jandtin teorian mukaan puolestaan esimerkiksi unettomuus, väsymys, eristyneisyys, yksinäisyys, ärtymys, masennus ja viha. (Aro 1998, 19 & 22–23; Reisinger & Turner 2003, 57.)

Kulttuurisokin toisessa vaiheessa ilmenevien negatiivisten tuntemusten ja oireiden perimmäinen syy piilee vieraassa ympäristössä, jossa helposti tuntee olonsa turvattomaksi joutuessaan alati uusien ja outojen asioiden eteen. Erilaisuuksia kohdataan päivittäin kahdella alueella: fyysisessä ympäristössä ja ihmisten käyttäytymisessä. Fyysiseen ympäristöön liittyvät erot voivat koskea aineellista kulttuuria ja luontoa. Esimerkiksi ilmasto voi olla erilainen kuin Suomessa, samoin kaupungit, talot ja ihmisten ulkonäkö. Fyysisten erojen kanssa oppii tulemaan toimeen melko vaivattomasti. (Aro 1998, 26.)

Vieraassa kulttuurissa koetaan fyysisten erojen lisäksi myös sellaisia eroavaisuuksia, joita saattaa olla vaikeampi huomata. Näitä ovat kulttuurierot eli henkiseen kulttuuriin liittyvät erot, jotka koskevat tapoja, perinteitä, uskomuksia, asenteita, kieltä, eleitä, uskontoa, yleistä käyttäytymistä sekä suhteita muihin ihmisiin. Mitä enemmän tietää ennalta vieraalle kulttuurille ominaisesta ajattelu- ja käyttäytymistavasta, sitä helpompaa on sopeutua erilaiseen elämäntapaan ja oppia uutta toisenlaisesta kulttuurista. Kommunikaatio-ongelmia ilmenee, mikäli on tietämätön kulttuurieroista. Tällöin saatetaan tulkita väärin toisen maan edustajien käyttäytymistä tai käyttäytyään itse heidän mielestään oudolla tavalla. Toiseen vaiheeseen liittyvän ärtymyksen laukaisevatkin usein arkielämässä koetut hankaluudet, jotka ovat seurausta lähinnä viestintävaikeuksista. Lisäksi alkunostuksen jälkeen väsy, koska virikkeitä on tullut liikaa lyhyelle aikavälille ja kaikkia virikkeitä on vaikeaa sulattaa. (Aro 1998, 19, 23–24, 26–27.)

Toisesta vaiheesta selviytyminen on omalla vastuulla. Se miten tästä vaiheesta selviää, vaikuttaa olennaisesti siihen, millaiseksi kokemus vieraassa kulttuurissa lopulta muotoutuu. Onkin tärkeää löytää selviytymisstrategia, jonka avulla asenne muuttuu jälleen positiiviseksi ja olo kohenee. Aluksi helpoimmalta ratkaisulta voi tuntua ennenaikainen kotiinpaluu, mutta kotiin lähteminen on huonoin tapa päästä eroon kulttuurisokista, kun ajatellaan ulkomailla opiskelun eteen nähtyä vaivaa. (Aro 1998, 24–25.) Hofsteden teorian mukaan joillekin kuitenkin jää pysyvä koti-ikävä, jolloin tuntuu välttämättömältä palata kotimaahan (Reisinger & Turner 2003, 58).

Kotiinpaluun lisäksi vaikeuksia voi paeta rakentamalla ympärilleen suojakuplan, jonka turvin voi minimoida kontaktit ympäristön kanssa ja välttää kaikkia niitä asioita, jotka aiheuttavat ärtymystä. Käytännössä suojakuplan rakentaminen voi tarkoittaa esimerkiksi oudon paikallisen ruoan välttämistä ja pitäytymistä tutuissa mauissa sekä laittamalla mahdollisimman suomalaista ruokaa. Vapaa-aikaa saattaa mieluiten viettää yksin tai vain mahdollisimman tutun tuntuisten ihmisten seurassa, kuten muiden suomalaisten, pohjoismaalaisten tai eurooppalaisten kanssa. Suojakuplan ansiosta sopeutuminen saattaa tuntua sujuvan hyvin, mutta todellisuudessa sopeutuminen on pintapuolista, jolloin oppiminen vieraasta kulttuurista loppuu ja tiedot paikallisista tavoista jäävät vähäisiksi. Todennäköistä on, että seuraavalla ulkomaanmatkalla joutuu aloittamaan sopeutumisprosessin nollostaan vailla mahdollisuutta hyödyntää aikaisempia kokemuksia. (Aro 1998, 25–26.)

Parhaiten toisesta vaiheesta selviytyy, kun ymmärtää vaikeuksien johtuvan kulttuurieroista ja kommunikaatioon liittyvistä ongelmista ja kun ottaa tehtäväkseen kulttuurisen kielen opiskelun. Tämän strategian tarkoituksena on siis pyrkiä aktiivisesti ymmärtämään kaikkea uutta ja outoa. Tällöin voidaan saada takaisin ensimmäisten viikkojen uteliaisuus vierasta kulttuuria kohtaan. (Aro 1998, 26.)

Furnham ja Bochner havaitsivat tutkimuksessaan, että ulkomailla opiskelevat kohtaavat monen erityyppisiä ongelmia. Ensinnäkin he kokevat vaikeuksia, jotka ovat tavallisia myös muilla kulttuurienvälisillä matkailijoilla, kuten puutteellinen kielitaito, kulttuuriset taidot, ennakkoluulot, syrjintä, koti-ikävä ja yksinäisyys. Toisekseen he kohtaavat rooliinsa liittyviä paineita ollessaan vuorovaikutuksessa isäntämaan opiskelijoiden kanssa. Lisäksi heillä on samankaltaisia ongelmia kuin paikallisilla opiskelijoilla, kuten akateemiset haasteet, sopivien opiskelutekniikoiden omaksuminen ja uuteen kouluun siirtymisestä aiheutuvat stressitekijät. (Ward ym. 2001, 153.)

Ulkomailla opiskelevien opiskelijoiden kokemat ongelmat vaihtelevat sen mukaan mitä vierailijatyyppejä he edustavat eli ovatko he esimerkiksi toisen asteen opiskelijoita vai yliopisto-opiskelijoita, ja mikä on heidän kulttuuritaustansa ja kohdemaansa. Wardin ym.

(2001, 153) mukaan Matsubara ja Ishikuma totesivat, että Japanissa oleskelevat ulkomaiset opiskelijat etsivät apua lähinnä kieli- ja talousongelmiin asioidessaan yliopiston opintojen ohjauksessa.

Vaikka kansainväliset opiskelijat näkevät rajallisen kielitaidon merkittävimpänä akateemisten ongelmien syynä, on olemassa muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat akateemiseen menestykseen ja tyytyväisyyteen. Koulutuksen vaatimukset vaihtelevat kulttuureittain. Kouluympäristö on laajemman yhteisön mikrokosmos, ja se heijastaa yhteisön arvoja, perinteitä ja käytänteitä. Aivan kuten vierailijan täytyy oppia yhteisön yleiset säännöt, määräykset ja taidot sopeutua uuteen kulttuuriin, tulee hänen kehittää valmiudet soveltaa oppimansa kouluympäristöön. Kaksi ulottuvuutta, jotka vaikuttavat vahvasti luokassa tapahtuvaan kommunikointiin ja vuorovaikutukseen, ovat yksilöllisyys-yhteisöllisyys ja valtaetäisyys. (Ulottuvuuksista tarkemmin luvun 6 yhteydessä) Yleistetyimmillään individualistisista kulttuureista tulevat opiskelijat todennäköisemmin haluavat erottua joukosta luokassa kysymällä kysymyksiä, vastaamalla kysymyksiin ja osallistumalla väittelyihin. Muut näkevät heidät usein kilpailunhaluisina. Yhteisöllisistä kulttuureista tulevat opiskelijat sen sijaan mieluummin sulautuvat joukkoon. He ovat epätodennäköisemmin suullisessa vuorovaikutuksessa ja todennäköisemmin haluttomia kiinnittää huomiota itseensä. Yhteisöllisyys liittyy vahvasti valtaetäisyyteen, ja ne opiskelijat, jotka tulevat suuren valtaetäisyyden kulttuurista epätodennäköisemmin kyseenalaistavat ja osallistuvat väittelyyn. Nämä opiskelijat pitävät kyseenalaistamista epäsovivana käytöksenä opettajaa kohtaan, mikä voi johtaa kasvojen menetykseen. He ovat motivoituneita osoittamaan kunnioitusta opettajaa kohtaan ja ylläpitämään muodolliset ja etäiset suhteet heidän kanssaan. Individualistista kulttuuria edustava opettaja saattaa puolestaan nähdä heidät epäinnokkaina ja sulkeutuneina. Toisaalta individualistien opiskelijoiden suhteellisen usein tapahtuvat keskeytykset saatetaan nähdä epäkohteliaina kollektivististen luokkatovereiden puolelta. (Ward ym. 2001, 156–157.)

Demografisten tekijöiden lisäksi paluun jälkeiseen sopeutumiseen näyttäisi vaikuttavan ulkomaille lähtöä edeltävä sopeutuminen, persoonallisuus, odotukset ja arvio omasta kielitaidosta. Yingin ja Liesen tutkimuksessa kävi ilmi, että ennen lähtöä vallinnut masennuksen taso oli varmin ennustaja sille, millaiseksi paluun jälkeinen sopeutuminen kehittyi. Kuitenkin psykologinen feminiinisyys, huonosti arvioidut kielitaidot ja odotetut ihmissuhdeongelmat ennustivat paluun jälkeisiä sopeutumiseen liittyviä ongelmia. (Ward ym. 2001, 160.)

Ward ym. mainitsevat lisäksi Kennedyn, joka suoritti kokonaisvaltaisemman tutkimuksen kulttuurista toiseen siirtymisestä. Hän tutki ulkomailta opiskelevien singaporelaisten akateemista, psykologista ja sosiokulttuurista sopeutumista siten, että aluksi heitä

haastateltiin ennen lähtöä Singaporessa ja uudelleen yhden ja kuuden kuukauden jälkeen ulkomaille saapumisesta. Tulokset paljastivat, että ennen lähtöä vallinnut saavutusten tavoittelu, kielellinen kyvykkyys ja ylitetyt odotukset ennustivat akateemista suorituskyykyä. Sosiokulttuurista sopeutumista tarkasteltaessa, ennen lähtöä omattu kielitaito ja aiemmat kulttuurien väliset kokemukset nousivat merkittäviksi ennusmerkeiksi. Vaikka kielitaito vaikutti myöhempään psykologiseen hyvinvointiin, olivat ennen lähtöä koettu stressi ja alittuneet odotukset vahvempia ennusmerkkejä paluun jälkeisille sopeutusvaikeuksille. Varhainen kanssakäyminen isäntämaan edustajien kanssa ensimmäisen kuukauden aikana oli yhteydessä vähäisiin sosiokulttuurisiin ongelmiin kuuden kuukauden kohdalla, kun taas pian saapumisen jälkeen käytetyt kontakteja välttelevät selviytymistavat lisäsivät psykologista ahdistusta myöhemmin ulkomailla oleskelun aikana. (Ward ym. 2001, 160.)

5.3 Kolmas vaihe

Kolmannessa vaiheessa opitaan hyväksymään vieraan kulttuurin erilaisuus (Aro 1998, 19). Toisesta vaiheesta toipuminen alkaa, kun ymmärretään, ettei omalla toiminnalla voida muuttaa ympäristöä vaan on itse muututtava. Koska toisen vaiheen turhautuminen ja ärtymys aiheutuvat pitkälti kommunikaatio-ongelmista, on kolmannessa vaiheessa opittava lisää niin kieltä kuin kulttuuria. Vaikeuksista ei ole vielä päästy eroon, mutta ainakin asenne on myönteinen. (Alho ym. 1994, 124; Frisk & Tulkki 2005, 56.)

Kulttuurisen kielitaidon hallinta auttaa välttymään kommunikaatio-ongelmilta. Kulttuurieroista johtuvat kommunikaatio-ongelmat liittyvät sekä sanalliseen eli verbaaliseen että sanattomaan eli nonverbaaliseen viestintään. Vaihto-opiskelijana vieraassa kulttuurissa on tavallisesti päivittäin käytettävä vierasta kieltä kommunikoidessa muiden kanssa. Alkuun kielitaito saattaa riittää vain tervehdyksiin ja kuulumisten vaihtoon, sekä ostoksilla käyntiin ja muiden arkipäiväisten asioiden hoitamiseen. Vähitellen sanavarasto kuitenkin karttuu ja ilmaisykyky kehittyy niin, että voi alkaa ilmaista mielipiteitä ja ajatuksia vieraalla kielellä. Opetellessa vierasta kieltä täytyy sanojen ja kieliopin lisäksi oppia, miten kyseistä kieltä käytetään, eikä aina riitä, että osaa sanatarkasti kääntää mitä sanotaan, vaan on ymmärrettävä mitä tarkoitetaan. Väärinkäsitysten välttämiseksi olisikin tärkeää tietää perusasiat esimerkiksi siitä, millaisin sanoin toisessa kulttuurissa ilmaistaan kohteliaisuutta ja huomaavaisuutta. (Aro 1998, 29 & 31.)

Vieraan kulttuurin tapojen ja normien opetteleminen voi tuntua vaikealta, mutta kommunikaatio-ongelmien ratkaisemiseen ja kulttuurisen kielen oppimiseen saa parhaan avun paikallisilta ihmisiltä. Sen vuoksi ystävyystyminen paikallisten kanssa on hyvin tärkeää. Paikallisilla ystävillä on huomattava vaikutus vieraan kulttuurin hyväksymisessä ja siihen sopeutumisessa. Puute paikallista kulttuuria edustavista ystävistä on aina omiaan

aiheuttamaan jonkinlaista eristäytymistä isäntämaasta eikä edistä sopeutumista isäntämaan kulttuuriin. Kuitenkin paikallisten lisäksi on hyvä ystävystyä muiden ulkomaalaisten opiskelijoiden kanssa, sillä heidän kanssaan on mahdollista vertailla kokemuksia ja oppia heidän kohtaamistaan kulttuurieroista ja kommunikaatio-ongelmista. Jos mahdollista, on suotavaa pitää yhteyttä myös isäntäpaikkakunnan muihin suomalaisiin, koska siten voi välttää menettämästä oman kulttuuri-identiteetin. (Aro 1998, 37–38.)

5.4 Neljäs vaihe

Viimeisessä eli neljännessä vaiheessa viihtyvyys vieraassa kulttuurissa lisääntyy asennemuutoksen ja kulttuurisen kielitaidon kohentumisen ansiosta, ja lopulta seuraa sopeutuminen, jonka myötä tuntee olevansa vieraassa ympäristössä melkein kuin kotonaan. (Aro 1998, 19 & 39.)

Kulttuurisokin neljäs vaihe on riskittömin vaihe, mutta siihenkin liittyy oma vaaransa. Aron mukaan innokas pyrkimys sopeutua isäntämaan kulttuuriin voi nimittäin johtaa liialliseen samaistumiseen. Vaarana on kaikkien entisten arvojen ja tapojen hylkääminen ja niiden korvaaminen vieraan kulttuurin vastaavilla sekä vieraan kielen opetteleminen niin perusteellisesti, että oman äidinkielen puhumisesta tulee vaikeaa. (Aro 1998, 39.) Paikallisten tapoja saatetaan jäljitellä niin asumisessa, pukeutumisessa kuin syömisessä ja aikaa vietetään mieluiten paikallisten kanssa, koska siten uskotaan tulevan hyväksytyksi ja luottamuksen arvoiseksi paikallisten silmissä. (Alho ym. 1994, 124.)

Kyseessä on going native -ilmiö, joka tarkoittaa pyrkimystä irtautua omasta kulttuuritaustastaan ja luoda itselleen uutta identiteettiä omaksumalla uuden ympäristön kulttuurisen koodiston. (Alho ym. 1994, 125.) Vieraan kulttuurin hyväksymisen ei tulisi kuitenkaan tarkoittaa näin perusteellista vieraan kulttuurin omaksumista. Sen sijaan, että hylätään oma kulttuuri-identiteetti, tulisi sen rinnalle omaksua toisenlainen identiteetti. Pyrkimys korvata oma kulttuuri-identiteetti toisella ei nimittäin onnistu, koska kulttuuri-identiteetti vaatii pitkän ajan muovautuakseen ja edellyttää syntymistä tiettyyn kulttuuriin tai pitkäaikaisia siteitä siihen. (Aro 1998, 40.)

Going native -pyrkimys ei välttämättä miellytä paikallisia, sillä vaikka he arvostavat ulkopuolisten halua oppia heidän tapansa, tosiasia on, että vaihto-opiskelija on ulkopuolinen vierailija, joka lopulta palaa omaan kotimaahansa (Aro 1998, 40). Going native -pyrkimys ei paikallisten mielestä ole uskottavaa eikä se edistä ymmärtämystä tai kanssakäymistä paikallisten kanssa. (Alho ym. 1994, 125.)

Going native -ilmiön lisäksi neljännessä vaiheessa Hofsteden teorian mukaan on mahdollista joko pitää kiinni negatiivisista asenteista vierasta ympäristöä kohtaan ja eristäytyä tai sopeutua uuteen ympäristöön niin, että tuntee olonsa kotoisaksi ja tulee hyväksytyksi paikallisten taholta (Reisinger & Turner 2003, 61). Arokin mainitsee sopeutumisen vieraaseen kulttuuriin olevan sopivaa silloin, kun tuntee hallitsevansa sekä kielen että kulttuuriset tavat ja normit niin, että pystyy ymmärtämään muita ja tulee itse ymmärretyksi oikein. Paikallisten käyttäytymisestä huomaa, onko onnistunut oppimaan tärkeimmät asiat heidän kulttuurisesta kielestään. (Aro 1998, 41.)

Vaikka neljännessä vaiheessa vieraassa kulttuurissa oleminen tuntuu jo kotoisalta, saattaa kulttuuristressiä yhä ilmetä. Vielä neljännessä vaiheessakin saattaa siis tulla eteen outoja tilanteita ja asioita, mutta tuntemukset kulttuuristressistä menevät ohi eivätkä ne aiheuta samanlaisia vaikeuksia kuin kulttuurisokin alkuvaiheessa. (Aro 1998, 41.)

5.5 Paluusokki

Kulttuurisokkiin liittyy Aron mukaan paluusokki. Kotiinpaluun yhteydessä tunnetaan vastahakoisuutta jättää uudet ystävät ja harrastukset sekä kaikki muu, josta on vaihto-opiskelun aikana oppinut nauttimaan. Aika tuntuu menneen nopeasti. Suomeen paluuseen suhtaudutaan yhtä aikaa sekä innolla että haikeudella, sillä kotimaassa olevan perheen ja ystävien tapaamista odottaa jo kovin ja toisaalta voi tuntua, ettei ole vielä valmis jättämään ympäristöä, johon vasta on sopeutunut ja kiintynyt. Kotiinpaluun lähetessä on tavallista alkaa tuntea koti-ikävä. (Aro 1998, 42.)

Suomeen paluu aiheuttaa jälleen uuden muutoksen. Sopeutuminen kotimaahan ei välttämättä tapahdu niin vaivattomasti kuin kuvitellaan, mutta on täysin luonnollista, että kestää jonkin aikaa löytää jälleen oma paikkansa. Pitkä poissaolo perheen ja ystävien parista ovat voineet aiheuttaa heihin liittyvien muistikuvien vääristymistä, jolloin on ymmärrettävää, että paluu todellisuuteen voi järkyttää. (Aro 1998, 43.)

Asuttaessa toisessa maassa käydään läpi vaativa sopeutumisprosessi ja saadaan paljon uusia kokemuksia ja elämyksiä. Nämä kaikki vaikuttavat omaan identiteettiin sekä käsitykseen ja kokonaiskuvaan itsestä. Olemus ja käyttäytyminen voivat muuttua niin paljon, että paluun jälkeen perheellä ja ystävillä voi olla vaikea sopeutua muutoksiin. Toisaalta muutokset saattavat jäädä myös huomaamatta tai niitä ei haluta hyväksyä. Jos itse tuntee paluun jälkeen olevansa aivan eri ihminen kuin lähtiessä, voi ongelmia ja ristiriitoja syntyä. Kuitenkaan sopeutuminen vieraseen kulttuuriin ei olisi voinut onnistua, ellei muutoksia kokonaiskuvassa olisi tapahtunut. Mitä paremmin sopeutuminen tapahtuu, sitä myönteisemmät ovat itsessä tapahtuneet muutokset. (Aro 1998, 43.)

Merkittävä osa identiteettiä on maailmankuva, joka Aron mukaan tarkoittaa kokonaiskäsitystä todellisuudesta. Maailmankuva käsittää kaiken opitun faktatiedon maailmasta, käsitykset muista ihmisistä ja kansoista, uskomukset, moraalikäsityksen, ennakkoluulot, arvot ja uskonnolliset käsitykset. Maailmankuva kehittyy jatkuvasti, ja se on erityisen altis muutoksille nuoruusiällä. Useimmin maailmankuva muuttuu vähitellen, mutta se voi muuttua myös nopeasti voimakkaan kokemuksen ansiosta, kuten vieraan kulttuurin kohtaamisen johdosta. Kotiinpaluun jälkeen on mahdollista, että monet vanhat asiat näkee toisin kuin ennen. Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin nimenomaan edellyttää muuntautumiskykyistä maailmankuvaa. Vieraassa kulttuurissa kohtaa jatkuvasti uusia ajatuksia, käsityksiä, tapoja ja normeja, jotka on sopeutumisen kannalta välttämätöntä sulauttaa omaan maailmankuvaan. Maailmankuvan mukautumisen myötä alkujaan vieras kulttuuri muuttuu tutuksi kulttuuriksi ja toisen kulttuurin tavat tuntuvat yhtä luonnollisilta ja oikeilta kuin oman kulttuurin tavat. (Aro 1998, 44.)

Kulttuurisokin kokemus on kotiinpaluun sokin jälkeen ohi, ja elämä kotimaassa alkaa sujua. On kuitenkin normaalia, että jonkin ajan kuluttua alkaa kaivata uusia kokemuksia ja haasteita. Toisessa kulttuurissa kohdatut vaikeudet tuntuvat pieniltä ja merkityksettömiltä, päällimmäisenä mieleen jää hyvät muistot. Mikäli näin tapahtuu, seuraavan kohtaamisen vieraan kulttuurin kanssa voi odottaa sujuvan helpommin. (Aro 1998, 45.)

5.6 Valmistautuminen kulttuurisokkiin

Kulttuurisokin luonteeseen vaikuttaa muun muassa se, onko kyseessä ensimmäinen kokemus ulkomailla oleskelusta vai onko kokemusta kulttuurisokista jo aiemmilta kerroilta. Kulttuurisokkiin vaikuttaa myös se, lähdetäänkö kokonaan toiseen kulttuuripiiriin, esimerkiksi aasialaiseen tai afrikkalaiseen, vai kuuluuko kohdemaahan Suomen tavoin länsimaiseen kulttuuripiiriin. Kulttuurisokki on nimittäin yleensä sitä lievempi, mitä enemmän vieraasta kulttuurista tunnistaa tuttuja piirteitä ja mitä vähemmän uusia asioita on opittava. (Aro 1998, 18–19.)

Kaikkien kulttuurien välillä on eroja, mutta samaan kulttuuripiiriin kuuluvilla kulttuureilla on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eri kulttuuripiirien välillä. Siitä huolimatta sopeutuminen toiseen länsimaiseen kulttuuriin saattaa olla yhtä vaikeaa tai jopa vaikeampaa kuin sopeutuminen selvästi omasta kulttuurista poikkeavaan kulttuuriin. Tämä johtuu siitä, että lähtiessä täysin erilaisen kulttuurin omaavaan maahan, hankaluuksia ja suuria kulttuurieroja osaa odottaa, kun taas suhteellisen samankaltaisessa kulttuurissa on mahdollista törmätä suurempiin kulttuurieroihin, kuin mitä on odottanut. Länsimainen kulttuuri voi näyttää hyvinkin yhdenmukaiselta, mutta ulkoisen samankaltaisuuden alle voi kuitenkin peittyä suuria

eroja tavoissa, käyttäytymisessä ja kulttuurisessa kielessä. Ulkoiset samankaltaisuudet saattavat lisäksi viivyttää kulttuurisokin toisen vaiheen esiintymistä, mutta ne voivat myös luoda mielikuvan epärealistisen suurista samankaltaisuuksista ja siten estää kulttuurierojen havaitsemisen. Tällöin kulttuurisen kielen oppiminen hidastuu ja oleskelu vieraassa maassa hankaloituu. (Aro 1998, 19; 27.)

Kulttuurisokki kuuluu luonnollisena osana uuteen kulttuuriin sopeutumista, mutta kulttuurisokin oireita voi lieventää valmistautumalla kulttuuriympäristön vaihtoon. Valmistautua voi esimerkiksi lukemalla kohdekulttuuria käsittelevää kirjallisuutta ja artikkeleja, jolloin saa sellaista perustietoa, joka auttaa ymmärtämään kohdemaan oloja ja toimintatapoja. Mahdollisuuksien mukaan kannattaa tavata vastaanottavan kulttuurin edustajia tai olla yhteydessä henkilöön, joka on toiminut kyseisessä kulttuurissa vastaavanlaisessa toimintaympäristössä kuin mihin itse on menossa. (Frisk & Tulkki 2005, 57.)

5.7 Aiempien tutkimusten tuloksia kulttuurisokista

Jo aiemmin mainitussa Taajamon tutkimuksessa selvitettiin paitsi luvussa 3 esiteltyjä vaihtoon lähdön motiiveja myös opiskelijoiden sopeutumista ulkomaille. Tutkimuksessaan Taajamo havaitsi, että sopeutuminen kesti kahdesta viikosta neljään kuukauteen, mikä vahvistaa jo aiemmin todetun seikan sopeutumisprosessin yksilöllisyydestä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet opiskelijat tulkitsivat sopeutumiseen kuuluvan erilaisia asioita, mikä vaikeuttaa sopeutumisajan määrittelyä. Kulttuurisokkia opiskelijat eivät kertoneet kokeneensa, vaikka myönsivät tehneensä vertailuja kotimaan oloihin. (Taajamo 1999, 44–45.) Tämä on linjassa Friskin ja Tulkin (2005, 56) kanssa: he toteavat, etteivät kaikki vieraassa kulttuurissa toimivat tiedosta kokeneensa kulttuurisokkia. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että henkilö viettää suuren osan ajastaan samantyyppisten kulttuurien edustajien kanssa ilman enempää kontakteja vieraaseen kulttuuriin. Lisäksi elinolosuhteet voivat olla mukautetut omaa kulttuuria vastaaviksi, jolloin suuremmilta ongelmatilanteilta vältytään.

On kuitenkin huomioitava, että Taajamon tutkimusta varten haastateltiin Britanniassa olleita opiskelijoita, ja oletettavaa on, että kyseinen maa on suomalaisille ainakin jokseenkin tuttu. Arokin mainitsee, että mitä enemmän kohdemaasta tietää, sitä lievempänä kulttuurisokki koetaan. Kaikkien kulttuurien kesken on eroja, mutta samaan kulttuuripiiriin kuuluvilla kulttuureilla on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eri kulttuuripiirien välillä. (Aro 1998, 18–19 & 27.) Lisäksi sana kulttuurisokki voi antaa monelle mielikuvan jostakin todella pysäyttävästä kokemuksesta.

6 KULTTUURIPIIIRTEET JA NIIDEN EROT

Kulttuurien luokittelulla pyritään ennustamaan ja selittämään sitä, miten eri kulttuurien edustajat toimivat eri tilanteissa. Taustakulttuuri ei kuitenkaan täysin selitä kaikkea ihmisen käyttäytymistä, sillä ihmisen toimintaan vaikuttavat lisäksi kokemukset. Tämän vuoksi kulttuurien luokittelumalleja on kritisoitu liian stereotyyppisiksi. (Frisk & Tulkki 2005, 20.) Tästä huolimatta mallien avulla voidaan tunnistaa kulttuuripiirteiden eroja ja valmentautua ennalta kulttuurisokin kokemiseen.

Tässä luvussa esitellään sekä Geert Hofsteden että Richard Lewisin teorit kulttuurien eroista. Haastattelujen avulla pyrin selvittämään, missä määrin ja millä tavoin erot ja yhtäläisyydet näkyvät vaihto-opiskelijan elämässä Japanissa.

6.1 Hofsteden kulttuuripiirteitä selittävä teoria

Friskin ja Tulkin mukaan tunnetuimman kulttuurien luokittelumallin takana on hollantilainen Geert Hofstede, joka 1980-luvulla kehittämässään mallissa kuvailee kulttuureita ja niiden välisiä eroja eri ulottuvuuksien avulla. Nämä ulottuvuudet ovat valtaetäisyys (power distance), epävarmuuden välttäminen (uncertainty avoidance), maskuliinisuus (masculinity) ja individuaalisuus (individuality). (Frisk & Tulkki 2005, 20.) Luokittelu pohjautuu yli 50 maasta kerättyyn aineistoon. Myöhemmin tutkimusta laajennettiin 23 Aasian maahan, minkä johdosta luokitteluun on liitetty viides ulottuvuus, kungfutselainen dynamiikka eli pitkän aikavälin suuntautuminen vastakohtanaan lyhyen aikavälin näkemys. (Hofstede & Hofstede 2005, 31; Salminen & Poutanen 1996, 14.)

6.1.1 Valtaetäisyys

Valtaetäisyys mittaa sitä, ”missä määrin jonkin maan sisällä sijaitsevilla instituutioilla tai organisaatioilla vähiten valtaa käyttävät odottavat tai hyväksyvät vallan jakautuvan epätasaisesti” (Hofstede 1992, 48). Valtaetäisyys siis kuvaa vallan jakautumista ja käyttöä sekä suhtautumista valtaa pitäviin. Eriarvoisuus on luonnollista ja hyväksyttävää yhteiskunnan eri toimijoiden välillä maissa, joissa on suuri valtaetäisyys. Tällaiset maat ovat usein hyvin hierarkisia ja muodollisia, ja päätöksenteko saattaa olla harvojen vallassa. Valtaetäisyys heijastuu yhteiskunnan perusyksiköihin, kuten kouluun ja perheeseen, joissa valtarakenteet ilmenevät valtaeroina miesten ja naisten sekä vanhempien ja lasten välillä. Maissa, joissa on pieni valtaetäisyys, pyritään tasa-arvoon perheessä ja eri yhteiskuntaryhmien kesken. Tämä ilmenee esimerkiksi vapaana koulukasvatuksena ja organisaatioissa päätösvallan jakamisena usealle eri tasolle. (Frisk & Tulkki 2005, 20; Hofstede 1992, 48.)

Hofsteden tutkimuksessa kävi ilmi, että yleisesti ottaen Aasiassa on suuri valtaetäisyys ja Pohjoismaissa pieni valtaetäisyys. Tutkimuksessa Japani sijoittui jaetulle sijalle 49 ja Suomi sijalle 66 viimeisen sijanumeron ollessa 74. (Ks. liite 3.) Huomion arvoista on, että muut Aasian maat sijoittuivat Japania korkeammalle valtaetäisyysindeksin mukaan, Japanissa siis on pienin valtaetäisyys suhteessa muihin tutkimukseen osallistuneista Aasian maista. Suomi sen sijaan sijoittui selkeästi pientä valtaetäisyyttä edustavien maiden joukkoon muiden Pohjoismaiden kanssa lukuun ottamatta Islantia, joka ei ollut mukana tutkimuksessa.

Liitteessä 4 olevaan taulukkoon on koottu pientä ja suurta valtaetäisyyttä edustavien yhteiskuntien todennäköisiä eroja suhteessa yleiseen normiin, perheeseen, kouluun ja työpaikkoihin. Vaihto-opiskelijoita läheisimmin koskettaa eri ulottuvuuksien ilmeneminen kouluympäristössä, joten jatkossa keskitytään tarkastelemaan niiden suhdetta nimenomaan kouluympäristöön sekä soveltuvin osin myös muihin yhteiskunnan perusyksiköihin. Suomen lukeutuessa selvästi pienen valtaetäisyyden maihin, voidaan olettaa, että todellisuus mukaillee taulukon esimerkkejä. Japanin kohdalla tilanne ei ehkä ole aivan yhtä yksioikoinen, sillä maan valtaetäisyysindeksi sijoittui tutkimuksessa puolivälin tienoille. Tämä tarkoittaisi sitä, että Japanissa on havaittavissa sekä pienen että suuren valtaetäisyyden elementtejä.

Pienen valtaetäisyyden maissa kasvatustahtaa siihen, että lapset huolehtivat omista asioistaan niin pian kuin siihen itse pystyvät. Tällainen kärjistäminen kuitenkin todennäköisesti poikkeaa todellisuudesta, sillä Hofsteden mukaan varsinkin maissa, joissa valtaetäisyys on pieni vanhempien sosiaaliluokka ja koulutustaso näyttelevät merkittävää roolia. Perheet kehittävät tällöin oman kulttuurinsa, joka mahdollisesti poikkeaa yhteiskunnan asettamista normeista. (Hofstede 1992, 55; Hofstede & Hofstede 2005, 43–44.) Tästä johtuen Japanin ja Suomen valtaetäisyyteen liittyviä eroja voi olla vaikea arvioida. Hofstede kuitenkin toteaa, että muiden kiinalaisvaikutteisten maiden tavoin Japanissa ihmiset hyväksyvät eriarvoisuuden ja arvostavatkin sitä, mutta velvollisuuden tunteen tulisi säädellä vallankäyttöä. (Hofstede 1992, 64) Lisäksi Richard Lewis (1993, 105) tuo esiin, että sosiaalinen hierarkia on Japanissa jäykkä ja jyrkkä, mutta siinä, missä suomalainen on individualisti, japanilainen on äärettömän riippuvainen kollegoistaan.

6.1.2 Epävarmuuden välttäminen

Epävarmuuden välttäminen kuvaa sitä, kuinka turvalliseksi kulttuurin edustajat tuntevat olonsa epävarmoissa olosuhteissa, esimerkiksi työttömyysuhan alla. Epävarmuus aiheuttaa normaalisti ahdistuneisuutta, jonka lievittämiseksi eri kulttuureissa on kehitetty eri keinoja. Lievityskeinot löytyvät tekniikan, lainsäädännön ja uskonnon alueilta. Lievityskeinoista huolimatta on kulttuureja, jotka sietävät epävarmuutta paremmin kuin toiset. Niissä yksilö

voi toimia suhteellisen vapaasti epävarmoissa tilanteissa. Esimerkiksi yhteiskunnissa, joissa on hyvä sosiaaliturva, yksilöllä on suuri toimintavapaus. Yhteiskunnan tarjoaman turvan lisäksi epävarmuuden sietokykyä lisäävät perheen tai suvun luoma turva, mikä on havaittavissa monissa Aasian kulttuureissa. (Frisk & Tulkki 2005, 20–21; Hofstede 1992, 160.)

Epävarmuuden välttämiseen liittyvä ahdistus ilmaisee levottomuutta ja huolestuneisuutta siitä, mitä saattaa tapahtua. Irlantilainen psykologi Richard Lynn julkaisi 1970-luvulla tulokset 18 teollistuneessa maassa tehdystä tutkimuksesta, joka koski ahdistukseen liittyviä ilmiöitä. Hän havaitsi Japanin pistemäärän korkeimmaksi (yhdessä Itävallan ja Ranskan kanssa), mikä korreloi Hofsteden epävarmuuden välttämiseen liittyvien tulosten kanssa: Japani sai pistemääräkseen 92 ja sijoittui taulukon kärkipäähän. (Ks. liite 5.) Suomi sijoittui jaetulle 48. sijalle pistein 59. Pienin pistemäärä oli 8 ja suurin 112. Suomi ja Japani poikkeavat siis huomattavasti siinä, mitä tulee epävarmuuden sietämiseen. (Hofstede & Hofstede 2005, 165–166, 168–169.)

Ahdistuneissa kulttuureissa ollaan yleensä ilmaisukykyisempiä. Niissä on tapana puhua käsillä ja niissä on sosiaalisesti hyväksyttävää korottaa ääntään ja osoittaa tunteitaan. Tässä suhteessa Japani näyttää poikkeukselta, sillä länsimaalaisten näkökulmasta japanilaiset eivät yleensä käyttäydy tunteenomaisesti. Sen sijaan Japanissa on tavanomaista työpäivän jälkeinen alkoholinkäyttö, joka antaa miehille mahdollisuuden purkaa ahdistusta ja vihantunteita. (Hofstede 1992, 165–166.)

Epävarmuuden hyväksyvissä maissa ahdistuksen taso on suhteellisen matala ja ilmaisutaidottomuus on niille ominaista. Tunteita ja aggressioita ei odoteta osoitettavan, joten äänekkäästi tai tunteenomaisesti käyttäytyviä ihmisiä paheksutaan. Kärjistäen voisi sanoa, että epävarmuutta voimakkaasti välttävässä maissa ihmiset vaikuttavat kiireisiltä, hermostuneilta, tunnevaltaisilta, aggressiivisilta ja toimeliailta, kun taas epävarmuuden hyväksyvissä maissa ihmiset käyttäytyvät rauhallisesti, rennosti, huolettomasti, hillitysti ja vaikuttavat laiskoilta. Nämä vaikutelmat ovat kuitenkin sidoksissa tunnetasoon, johon havainnoitsija on kulttuuritaustassaan tottunut. (Hofstede 1992, 166–167.)

Liitteessä 6 olevassa taulukossa esitellään epävarmuutta hyväksyvien ja välttävien yhteiskuntien eroja. Hofsteden saamien tuloksiin pohjautuen voidaan Japanin olettaa edustavan selkeästi taulukkoon merkittyjä voimakkaasti epävarmuutta välttävien yhteiskuntien piirteitä. Täten epävarmuuden voimakas välttäminen ilmeni kouluympäristössä muun muassa siten, että oppilaat odottavat opettajien olevan asiantuntijoita, joiden tarjoamaa tietoa ja näkemyksiä ei sovi kyseenalaistaa. Tulosten perusteella Suomessa siedetään epävarmuutta selvästi enemmän. Suomi sijoittui epävarmuuden välttämisen suhteen alle puolen välin, joten Suomen voisi todeta kuuluvan

epävarmuutta hyväksyvien maiden joukkoon, vaikkakaan ei yhtä selkeästi kuin muut Pohjoismaat. Suhteessa Japaniin voitaneen kuitenkin sanoa, että Suomessa on hyväksyttävämpää, jos opettaja uskaltaa sanoa, ettei hän tiedä jotakin asiaa. Keskustelut voivat myös olla osa oppimistilannetta.

Epävarmuuden välttämistarpeen voimakkuus riippuu muun muassa yhteiskunnan kollektiivisuuden tai individuaalisuuden asteesta. Epävarmuutta voimakkaasti välttävässä kollektiivisissa maissa säännöt pohjautuvat perinteisiin ja ovat usein ilmaistu epäsuorasti tai sanattomasti. Tämä on Hofsteden mukaan selvästi nähtävissä Japanissa. (Hofstede 1992, 185.)

6.1.3 Individuaalisuus

Individuaalisuus eli yksilöllisyys liitetään kulttuureihin, joissa yksilöiden väliset siteet ovat löyhät ja joissa jokaisen odotetaan huolehtivan itsestään ja lähimmäisistään. Kasvatuksen päämääränä on saada lapset seisomaan omilla jaloillaan ja heidän odotetaan lähtevän kotoa niin pian kuin päämäärä on saavutettu. Kollektiivisissa yhteiskunnissa puolestaan sosiaalinen verkosto eli ryhmään kuuluminen muovaa yksilön identiteettiä, jonka seurauksena yksilön oma etu jää taka-alalle. Omaa ryhmää kohtaan tunnetaan elinikäistä uskollisuutta, josta luopuminen on pahinta mitä voi tehdä. Yksilön ja ryhmän välinen riippuvuusuhde on sekä käytännön sanelema että psykologinen. Suurimmassa osassa yhteiskuntia ryhmän etu menee yksilön edun edelle. Monet ryhmäkulttuurit ovat kuitenkin muuttumassa entistä yksilökeskeisimmiksi. Etenkin monet Aasian maat ovat muutoksen kourissa, kun kollektiivisten arvojen rinnalle on noussut yksilöllisiä arvoja taloudellisen hyvinvoinnin lisääntyessä. (Frisk & Tulkki 2005, 21; Hofstede 1992, 77–78.)

Yksilöllisyys ja kollektiivisuus ovat Salmisen ja Poutasen mukaan jokseenkin ristiriidassa useissa Aasian maissa, joissa talous kasvaa nopeasti ja ihmisten välinen kilpailu on kovaa. Todennäköistä heidän mukaansa ei kuitenkaan ole, että Aasiassa hylättäisiin vanha yhteisöajattelu, jonka mukaan lapsia ja vanhuksia hoidetaan kotona ja työnantajalle osoitetaan ikuista uskollisuutta. (Salminen & Poutanen 1996, 18.)

Hofsteden tutkimuksessa Suomi sijoittui selkeästi yksilöllisten maiden joukkoon sijalle 21 pistein 63. Japani ei jäänyt kovin kauas Suomen taakse, sillä se sijoittui noin puoleen väliin jaetulle sijalle 33 pistein 46. (Ks. liite 7.) Tulokset puhuvat sen puolesta, että Japanissa vallitsee keskimääräinen yksilöllisyys ja Suomessa voimakas yksilöllisyys. (Hofstede & Hofstede 2005, 78–79.)

Kouluympäristössä yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden ero näkyy muun muassa siinä, että yksilöllisissä kulttureissa oppilaiden oletetaan osallistuvan opetukseen keskustelemalla ja

tuomalla esiin mielipiteitään, kun taas kollektiivisissa kulttuureissa oppilas pitää puhumista asiattomana, ellei ryhmä ole antanut hänelle lupaa. Kollektiivisissa kulttuureissa perheessä opittu ryhmien erottelu jatkuu koulussa niin, että eri etnisistä tai heimotaustoista tulevat oppilaat muodostavat luokassa tavallisesti osaryhmiä. Lisäksi oppilaat, joilla on sama etninen tai perhetausta kuin opettajalla, odottavat usein erityiskohtelua. Yksilöllisessä kulttuurissa tätä pidettäisiin epämoraalisena. Ristiriitoja vältetään kollektiivisessa luokassa, kun taas yksilöllisessä luokassa vastaväitteitä ja avointa keskustelua pidetään tervetulleena. Koulutuksen tarkoituksin nähdään eri tavalla. Yksilöllisessä kulttuurissa koulutus tähtää yksilön valmentamiseen yksilöiden muodostamaan yhteiskuntaan, jossa vaaditaan selviytymistä uusista ja tuntemattomista tilanteista. Oppimisen tavoitteena on oppia oppimaan. Kollektiivisessa yhteiskunnassa hankitaan pääasiassa sellaisia taitoja, jotka ovat hyväksyttävälle ryhmän jäsenelle välttämättömiä. Tämän vuoksi perinteitä kunnioitetaan. (Hofstede 1992, 93–95.) Liitteessä 8 olevasta taulukosta käy ilmi muita kollektiivisen ja yksilöllisen kulttuurin piirteitä.

6.1.4 Maskuliinisuus

Maskuliinisuudella viitataan ominaisuuksiin, jotka on perinteisesti liitetty miessukupuoleen. Sekä alkukantaisissa että nykyaikaisissa yhteiskunnissa miesten oletetaan olevan kiinnostuneempia kodin ulkopuolisista saavutuksista ja naisten oletetaan ottavan hoivaajan roolin. Maskuliinisissa kulttuureissa ovat vallalla niin sanotut kovat arvot kuten menestyminen, kilpailu ja suorittaminen. Feminiinisissä kulttuureissa puolestaan arvostetaan vaatimattomuutta ja muista huolehtimista. (Frisk & Tulkki 2005, 21; Hofstede 1992, 119.)

Maskuliinisuudessa Japani ja Suomi poikkeavat selvästi toisistaan. Tutkimuksessa Japani sijoittui toiseksi 95 pisteellä ja Suomi sijalle 68 toisen ääripään joukkoon yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa pistein 26. (Ks. liite 9.) Tutkimuksessa ilmeni, että Japanissa sekä miesten että naisten arvot olivat suhteellisen kovia. Salmisen ja Poutasen mukaan Japanissa nämä kovat arvot voivat ilmetä esimerkiksi nuoren itsemurhana, jos hän ei pääse yliopistoon tai naimisiin rakastettunsa kanssa. Näin hän kokee hyvittävänsä ryhmälleen aiheuttaman häpeän. (Salminen & Poutanen 1996, 19.) Hofstede mainitsee (1992, 133), että japanilaisissa lehdissä kerrotaan joka vuosi opiskelijoiden itsemurhista epäonnistuneiden tenttien jälkeen.

Suomi siis on feminiininen maa, mutta maskuliinisin Pohjoismaa, mikä ilmenee muun muassa pärjäämisen perinteenä. Esimerkiksi koulussa tulee menestyä, jotta saisi opiskelupaikan ja hyvän työn. Kuitenkin suhteessa maskuliinisempiin maihin, feminiinisissä maissa koulussa epäonnistuminen on pieni asia. Feminiinisyys tulee ilmi muun muassa siten, ettei kilpailla, vaan mieluummin tasapäistetään ihmisiä. Sekä tytöt että pojat opetetaan vaatimattomiksi ja

solidaarisiksi. (Hofstede 1992, 133; Salminen & Poutanen 1996, 19.) Liitteessä 10 olevassa taulukossa esitellään muita feminiinisten ja maskuliinisten yhteiskuntien eroja.

6.1.5 Kungfutselainen dynamiikka

Kungfutselainen dynamiikka tarkoittaa pitkän aikavälin ja sen vastakohtana lyhyen aikavälin näkemystä elämässä eli sitä miten aika käsitetään eri kulttuureissa. Länsimaat edustavat yleisesti lyhyen aikavälin suuntausta ja niissä aikakäsitys on tyypillisesti lineaarinen eli ajalla on alku ja loppu. Arvoihin lukeutuvat henkilökohtainen vakaus ja pysyvyys. Kasvojen säilyttämisen tarve on suuri. Itäisessä Aasiassa kasvojen säilyttämistä tapahtuu paljon, mutta Hofsteden (1992, 245) mukaan sen merkitystä yritetään tietoisesti olla korostamatta. Tervehdyksiin, suosionosoituksiin ja lahjoihin vastaaminen on enemmän sosiaalinen rituaali, ja liittyy enemmän hyviin tapoihin kuin suorituksista palkitsemiseen. Itä-Aasiassa tämän sosiaalisen rituaalin olemassaoloa halutaan olla korostamatta, vaikka se kuuluu tapoihin. (Hofstede 1992, 238 & 245; Salminen & Poutanen 1996, 23.)

Pitkän aikavälin suuntausta edustaville itäisille kulttuureille taas on tyypillistä syklinen aikakäsitys eli aluton ja loputon ajan kierto, ja niissä arvostetaan sinnikkyyttä, peräänantamattomuutta ja yritteliäisyyttä. Häpeän tunnetta korostetaan, ja se sitoo ryhmää yhteen ja luo keskinäistä riippuvuutta, mikä takaa uskollisuuden ryhmää kohtaan. Pitkän aikavälin suuntaukseen liittyy lisäksi järjestyksen kunnioittaminen ja säästäväisyys, joka kasvattaa perheen ja suvun vaurautta. (Hofstede 1992, 244–245; Salminen & Poutanen 1996, 23.)

Huomionarvoista on, että Hofsteden (1992, 251) mukaan länsimaihin liitettävään lyhyen aikavälin suuntautumiseen liittyy olennaisesti perinteiden kunnioitus, kun taas Friskin ja Tulkin (2005, 84) mukaan historian ja perinteen merkitys toimintaa ohjaavina tekijöinä on länsimaisissa kulttuureissa pienentynyt. Tämä ristiriita lienee osoitus siitä, ettei ulottuvuuksien perusteella jaottelu ole yksiselitteistä ja että kulttuureissa vallitsevat arvot ovat muutoksille alttiita.

Aikakäsityksiin liittyvät lineaarisen ja syklisen käsityksen lisäksi myös monokronisuus ja polykronisuus eli yksiaikaisuus ja moniaikaisuus. Ne ovat käsityksiä siitä, miten paljon aikaa on käytettävissä ja miten sitä käytetään. Yksilölliset kulttuurit ovat pääosin yksiaikaisia ja kollektiiviset moniaikaisia. Esimerkiksi pohjoismaalaiset, amerikkalaiset ja saksalaiset ovat monokronisen kulttuurin edustajia, ja niille on ominaista muun muassa yhden asian kerrallaan tekeminen, sisäänpäin kääntyneisyys, täsmällisyys, tehokkuus, systemaattisuus ja työkeskeisyys. Aika käsitetään itseisarvona, jota ei saa hukata. Tehtävien suorittamisessa tärkeintä on lopputuloksen aikaansaaminen, sosiaalinen kanssakäyminen on toisarvoista.

Polykroninen kulttuuri on puolestaan ihmiskeskeinen. Asioita tehdään samanaikaisesti ja limittäin. (Frisk & Tulkki 2005, 85; Salminen & Poutanen 1996, 23.)

Salminen ja Poutanen (1996, 25) vihjaavat, että monet Aasian maat edustavat polykronista kulttuuria, jossa aikaa koetaan olevan runsaasti. Tällaisessa ympäristössä suomalainen voi kokea, että vireillä on liian monta asiaa eikä mikään tule valmiiksi. Toisaalta aasialainen voi pitää suomalaista hitaana ja tehottomana, kun kaikki aika kuluu yhden asian hoitamiseen. Ylipäättään aikakäsityksien erilaisuuden puolesta Aasian kulttuurien ja Suomen välillä puhuu Hofsteden (2005) tutkimus, jossa pitkän aikavälin ja lyhyen aikavälin näkemystä tarkasteltaessa Japani sijoittui jaetulle neljännelle sijalle 80 pisteellä ja Suomi sijalle 16 pistein 41 viimeisen sijan ollessa 39 ja pienimmän pistemäärän ollessa nolla. (Ks. liite 11.)

Hofsteden tutkimuksen pohjalta Japani ja Suomi näyttävät varsin erilaisina kulttuureina. ”Maiden väliset pääasialliset kulttuurierot ovat arvojen tasolla” (Hofstede 1992, 338). Richard Lewis luokittelee kulttuurit käyttäytymisen mukaan (Lewis 1996, 32).

6.2 Kulttuurien luokittelu Lewisin mukaan

Englantilainen Richard Lewis (1996, 33) luokittelee kulttuurit kolmeen kategoriaan: yksiulotteisesti eli lineaarisesti toimiviin, moniulotteisesti eli multiaktiivisesti toimiviin ja reaktiivisiin kulttuureihin. Yksiulotteisuus ja moniulotteisuus vastaavat suunnilleen Hofsteden teorian yhteydessä esiteltyä jaottelua monokronisiin ja polykronisiin kulttuureihin. Reaktiiviset kulttuurit kuitenkin poikkeavat niistä, sillä ne ovat pidättyvämpiä ja epävarmempia tekemään aloitteita.

Yksiulotteisesti toimivat kulttuurit ovat tehtäväkeskeisiä ja niiden edustajat ovat hyvin järjestäytyneitä suunnittelijoita. Moniulotteisesti toimivissa kulttuureissa ollaan puolestaan ihmiskeskeisiä ja puheliaita, ja reaktiivisissa kulttuureissa sisäänpäin kääntyneitä ja keskittyviä kuuntelijoita. Yksiulotteisesti toimivilla ja moniulotteisesti toimivilla ihmisillä on varsin erilaiset käsitykset tilasta ja ajasta. Yksiulotteisesti toimivat kuvaavat moniulotteisesti toimivia usein järjestäytymättömiksi, tunnevaltaisiksi ja kaoottisiksi. (Lewis 1996, 32–33.)

Lewisin mukaan sekä Suomi että Japani kuuluvat reaktiivisiin kulttuureihin. Suomalaisilla on tosin suuri joukko lineaarisesti toimivien piirteitä, mutta etenkin kommunikoinnin alueella he ovat reaktiivisia. Euroopassa vain suomalaiset ovat vahvasti reaktiivisia. Reaktiivisten kulttuurien edustajilla on tapana kuunnella ennen kuin toimivat. Heitä voisi luonnehtia maailman parhaiksi kuuntelijoiksi, sillä he todella keskittyvät siihen, mitä puhuja sanoo ja keskeyttävät vain harvoin, jos milloinkaan, sillä parhaana pidetty kommunikointimalli on monologi. Vastapuolen annetaan esittää monologinsa ensin mikäli mahdollista. Reaktiivisissa

kulttuureissa ei välittömästi vastata toiselle, vaan hetken kestävä hiljaisuus sen jälkeen kun puhuja on lopettanut, tarkoittaa että hänen mielipidettään arvostetaan. (Lewis 1996, 36–37.)

Reaktiivisen kulttuurin edustaja ei tyrkytä äänekkäästi käsityksiään. Hän mieluummin esittää lisäkysymyksiä selventääkseen puhujan tarkoitusta ja pyrkimyksiä. Lewisin mukaan erityisesti japanilaiset käyvät läpi kaikki kohdat useasti välttääkseen väärinkäsityksiä. Suomalaiset ovat lyhytsanaisia ja suorasukaisia, mutta yrittävät välttää vastakkainasettelua ja yrittävät muotoilla vastauksen niin, että se miellyttää vastapuolta. Reaktiiviset kulttuurit ovat sisäänpäin kääntyneitä, suhtautuvat epäluuloisesti ylenpalttiseen puheeseen ja ovat taitavia sanattomassa kommunikoinnissa, joka kompensoi usein toistuvien huudahdusten puutteen. Suomalaisille ja japanilaisille sen sijaan on tyypillistä huokailu, lähes kuulumattomat voihkaukset ja hyväksyvät murahdukset. (Lewis 1996, 37, 40.) Liitteessä 12 olevasta taulukosta ilmenevät tiivistetyssä muodossa yksiulotteisten, moniulotteisten ja reaktiivisten kulttuurien pääasialliset erot.

Lewisin mukaan länsimaalaisen silmin Japanin kulttuuri on omaperäinen, minkä taustalla voidaan erottaa ainakin kolme tekijää: pitkäaikainen eristäytyneisyys, maantieteellisistä syistä johtuva tiheä asutus ja japanin kieli. Japanilla oli vuosisatojen ajan läheiset suhteet Kiinaan, mutta 1600-luvun alussa alkanut 250 vuotta kestänyt poliittisista syistä johtunut eristäytyneisyyden aika vaikutti muista poikkeavan yhteiskunnan ja kulttuurin kehittämiseen. Eristäytyneisyyden aikana kehittyneet piirteet ovat yhä tunnistettavissa, vaikka muutoksia on tapahtunut. Suurissa kaupungeissa elävät japanilaiset ovat kehittäneet monimutkaiset sosiaaliset taidot, joista on muovautunut verkostoyhteiskuntana tunnettu ilmiö. Verkostoyhteiskunnassa kaikkien ryhmän jäsenten välillä vallitsee vahva riippuvuus ja lisäksi on runsaasti moraalisia ja sosiaalisia velvoitteita. (Lewis 1996, 199–200.) Tässä Lewis onkin samaa mieltä Hofsteden (1992) kanssa.

Japanin kieltä kuvaillaan usein vaikeaselkoiseksi ja epämääräiseksi, esimerkiksi verbit ovat persoonattomia. Japanin kielestä puuttuu epäsuora esitys, mikä myös heijastaa yhteiskuntaa: Japanilaiset eivät mielellään kerro muiden puheista, sillä se saattaisi tehdä vääryyttä sille, jonka puheita toistetaan. (Lewis 1996, 201.) Kuitenkin suomalaisten on helppo löytää yhtäläisyyksiä suomen kielen ja japanin kielen välillä. Ne ovat suhteellisen pinnallisia, mutta siitä huolimatta suomalaisten on helppo ääntää japania. Lisäksi sekä suomalaiset että japanilaiset kokevat puhuvansa omintakeista kieltä ja Lewisin mukaan kaikista Euroopan kielistä vain suomea voisi luonnehtia japanin kieltä muistuttavaksi vastineeksi, mikä synnyttää tietynlaisen sukulaisuuden tunteen kansojen välille. (Lewis 1993, 103.)

7 MENETELMÄLLISET VALINNAT

7.1 Aineiston keruu

Laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista tavoittaa ihmisen merkityksellisiksi koettuja tapahtumasarjoja, kuten elämän kulkua tai omaan elämään pidemmälle ajanjaksolle sijoittuvaa asiaa. Tavoitteena on selvittää ihmisen omat kuvaukset todellisuudesta. Näiden kuvausten voidaan olettaa sisältävän niitä asioita, joita ihminen itse pitää elämässään merkityksillisinä ja tärkeinä. (Vilkkä 2005, 97.)

Teoreettisen viitekehyksen pohjalta haastattelin Laurean opiskelijoita, jotka olivat olleet Japanissa opiskelijavaihdossa. Teemahaastattelun koin tarkoituksiksi aineistonkeruutavaksi siksi, että tavoitteenani oli selvittää tekijöitä, jotka osoittautuivat haasteiksi vaihto-opiskelun aikana Japanissa. Teemahaastattelun ansiosta haastateltavat saisivat itse tuoda ilmi näitä vaihtokokemukseen liittyviä merkityksiä.

Teemahaastattelu on ehkä yleisimmin käytetty tutkimushaastattelun muoto, jossa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet tai teema-alueet, joita haastattelussa tulisi tutkimusongelmaan vastaamiseksi käsitellä. Teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole väliä haastattelun aikana, sillä tavoitteena on, että vastaaja ylipäätään antaa oman kuvauksensa teema-alueista. Haastattelijan tulee huolehtia, että haastateltava pysyy annetuissa teemoissa. (Vilkkä 2005, 101–103.)

Tutkimushaastatteluiden keräämiseen liittyy aina ongelmia. Niistä kuitenkin suurin osa on ennakoitavissa ja ratkaistavissa. Teemahaastattelussa siis ei ole väliä, missä järjestyksessä teemat käsitellään, mutta teemahaastattelun kohdalla päädytään väistämättä kysymykseen siitä, millä tavoin ja missä järjestyksessä teemoihin liittyvät kysymykset esitetään. Tulkintaongelmat ovat siis todennäköinen riski, tosin teemahaastattelun aikana on mahdollista tarkistaa, millä tavalla haastateltava ymmärtää kysymyksissä esiintyvät sanat. Tutkimushaastatteluissa tulisi aina välttää kysymyksiä, joihin haastateltava voi vastata kyllä tai ei. Tällaisia kysymysmuotoja ovat yleensä -ko -ja -kö -päätteiset kysymykset. Laajempiin käsityksiä ja kokemuksia selvittäviin kysymyksiin päästään kysymyksillä, jotka alkavat sanoilla mitä, miten, millainen tai miksi. Lisäksi haastateltavaa voi pyytää kuvailemaan tai kertomaan asioita. (Vilkkä 2005, 104–105.)

Monesti kysymyksiä on liikaa. Sen sijaan, että kysymyksiä on paljon, pitäisi haastateltava saada kuvaamaan, vertailemaan ja kertomaan kokemuksistaan käytännön esimerkein. Tavoitteena on siis pikemminkin aineiston sisällöllinen laajuus kuin aineiston määrä

kappaleina. Haastatteluiden lukumäärällä ei useimmissa tapauksissa pysty korvaamaan sisällöllistä laatua, ellei haastattelukysymysten muotoa korjata. Kysymysten korjaaminenkin saattaa auttaa vain vähän, jos tutkija ei kykene kehittämään haastattelutaitojaan haastattelusta toiseen. (Vilka 2005, 106 & 109.)

Teemoittelin kysymykset paperille lähinnä teemahaastattelurungon mukaiseen järjestykseen, ja niiden alla ovat kysymykset teoreettisen viitekehyksen pohjalta ja mieleentulojärjestyksessä. Kysymyksiä oli selvästi liikaa ja osa niistä oli hyvin yksityiskohtaisia. Jätin ne kuitenkin haastattelurunkoon, sillä uskoin niiden helpottavan omaa asemaani haastattelutilanteessa. Kysymykset autoivatkin vähentämään hiljaisia hetkiä ja pitivät huolen, etten itse eksynyt aiheesta.

Suunnittelin haastattelevani 3–5 henkilöä. Tämän määrän katsoin riittäväksi otettuani huomioon myös teemahaastatteluista kertyvän aineiston määrän, jonka piti pysyä kohtuuden rajoissa. Lähetin haastattelupyynnön sähköpostitse marraskuun 2009 lopulla 13 henkilölle, jotka olivat olleet Japanissa vaihto-opiskelijana. Näistä neljä vastasi pyyntöön myöntävästi. Haastattelin lopulta kuitenkin vain kolmea, sillä neljäs henkilö ei ollut vielä palannut vaihdosta Suomeen haastattelupyynnön lähettämisen aikaan.

Mielestäni onnistuin kuuntelemaan haastateltavia ja palaamaan luontevasti takaisin johonkin teemaan, jonka käsittely oli nähdäkseni jäänyt kesken. Kunkin haastattelun kohdalla kävi niin, että haastateltava vastasi kysymyksiin suhteellisen vapaasti siirtyen samalla jo johonkin toiseen teemaan. Tässä mielessä onnistui siis teemahaastattelun tarkoitus antaa haastattelijan itse tuoda ilmi ne merkitykset joita hän on itse kokemukselleen antanut. Tosin olen kuitenkin sitä mieltä, että olisin voinut kysyä enemmän avoimia kysymyksiä, jolloin haastateltavat olisivat saaneet tulkita kysymykset vapaasti omasta kokemuserästään käsin antaen kysyttävälle aiheelle omat merkityksensä.

Kerätessä aineistoa haastattelulla ongelmana on usein se, että haastattelussa mennään suoraan tutkittavaan asiaan. Taustatiedot jäävät siis usein varmistamatta eli millaista elämää, kokemuksia ja käsityksiä vasten haastateltava puhuu tutkittavasta asiasta. Taustatiedot eivät välttämättä tarkoita aina ikää, sukupuolta ja ammattiasemaa, kuten usein postikyselyissä, vaan tutkimusongelma säätelee, millaista taustietoa haastateltavasta tarvitaan. Taustatietojen kuvaminen auttaa hahmottamaan haastateltavan maailmaa, ja ymmärtämään millaista esitietoa vasten haastateltava kuvaa asioita. (Vilka 2005, 110.)

Kysyin haastateltavilta haastattelun alussa paitsi ikää, myös sitä, missä yliopistossa ja missä päin Japania tämä vietti vaihto-opiskeluajan. Lisäksi otin selvää siitä, millaista tietoa haastateltavilla oli etukäteen Japanista, japanilaisuuden ja suomalaisuuden eroista ja

yhtäläisyyksistä sekä siitä, oliko heillä aikaisempia kokemuksia tai kontakteja Japanissa. Nämä taustatietoja selvittävät kysymykset koin tarpeellisiksi ymmärtääkseni sitä, millaisiksi kunkin haastateltavan vaihtokokemus muotoutui ja millaisena he sitä kuvailevat.

Tutkimushaastattelun laatuun vaikuttaa haastattelutila. Tilaan tutustuminen ennen haastattelua on suositeltavaa, jotta tilaan liittyvät ongelmat, kuten hälyäänet, voidaan ratkaista. Tilan lisäksi aika ja tilanne vaikuttavat tutkimuksen laatuun, joten tutkijan tulee ottaa kantaa siihen, miten nämä tekijät ovat vaikuttaneet haastatteluun ja siten kerätyn tutkimusaineiston kykyyn vastata tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin. (Vilkkä 2005, 112.)

Kaikki haastattelut tehtiin kolmena eri päivänä joulukuun 2009 alussa Laurean Tikkurilan toimipisteessä haastateltavien koulu- tai työpäivän päätteeksi. Haastattelutilassa oli yksi lasiseinä, josta näkyi koulun ruokalaan. Haastateltavat asetin istumaan selkä lasiseinää päin minimoidakseni mahdolliset haastateltavaan kohdistuvat häiriötekijät ja suojellakseni haastateltavien anonymiteettiä, vaikka ulkopuoliset olivatkin tietämättömiä tapaamisten syystä tai laadusta. Ajankohdasta huolimatta kaksi haastateltavaa oli varsin puheliaita ja tuntuivat kertovan kokemuksestaan mielellään. Kolmas haastateltava oli jokseenkin vähäsanainen ja varautuneen oloinen, minkä syytä en oikein osannut tulkita. En ehkä hänen kohdallaan muistanut mainita, että kysymyksiin saa vastata mahdollisimman vapaasti. Haastattelun nauhoituskin saattoi tuoda tilanteeseen oman jännitteensä. Lisäksi tämän kolmannen haastattelun kohdalla koulun vahtimestari ilmaantui paikalle ja pyysi lupaa tulla tarkistamaan, oliko huoneen yhteydessä oleva ulko-ovi lukossa.

7.2 Haastatteluteemat

Tutkimusongelma antaa teemahaastatteluun keskeiset aiheet, joita haastattelussa tulisi käsitellä tutkimusongelmaan vastaamiseksi käsitellä (Vilkkä 2005, 101).

Teemahaastattelurunkoa laadittaessa ei tehdä yksityiskohtaisia kysymysluetteloa, vaan teema-alueuettelo. Se toimii haastattelijan muistilistana, jota haastattelutilanteessa tarkennetaan kysymyksillä. Teema-alueiden tulisi olla niin väljiä, että moninaisuus, joka tutkittavaan ilmiöön sisältyy, tulee mahdollisimman hyvin ilmi. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 66–67.)

Teemahaastattelurungon tekemisessä auttoi jäsennelty teoriaosuus ja mielikuvaharjoittelu haastattelutilanteesta. Tämän avulla sain aikaiseksi kuhunkin teemaan kytkeytyviä konkreettisia haastattelukysymyksiä. Teemahaastattelurunkoon liittämäni kysymykset olivat kuitenkin liian yksityiskohtaisia. Teemojen alle olisi paremminkin voinut kirjata avainsanoja, joiden avulla olisin haastattelutilanteessa kyennyt ehkä esittämään enemmän avoimia

kysymyksiä. Tältä osin kyse ei ehkä ollut täysin puhtaasta teemahaastattelusta, vaikkakin kolmesta haastateltavasta kaksi kertoivat kokemuksistaan sangen avoimesti, mikä näkyi litterointivaiheessa varsin pitkinä haastateltavien osuuksina. Teemahaastattelurunko löytyy liitteestä 13.

7.3 Aineiston analyysimenetelmä

Valitsin aineiston analyysimenetelmän poissulkumenetelmällä vasta kerättyäni aineiston. Kielen rakenteisiin kohdistuva merkitysten tutkiminen ei tässä tapauksessa tullut kysymykseen. Analyysimenetelmäksi valikoituikin teemoittelu, jossa keskitytään aineiston sisältämien keskeisten aiheiden poimimiseen. Teemoittelu tarkoittaa siis sitä, että aineistoa analysoidessa tarkastellaan niitä aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Ne voivat osaksi olla teemahaastattelun teemoja, mikä onkin odotettavaa, mutta lisäksi esiin tulee usein monia muita teemoja. (Eskola & Suoranta 1998, 176; Hirsjärvi & Hurme 2009, 173.)

Analyysistä poimitut teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin haastateltavien lausumista. On epätodennäköistä, että eri haastateltavat ilmaisisivat saman asian täysin samoin, mutta siitä huolimatta ne voidaan koodata samaan luokkaan kuuluviksi. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 173.) Teemojen löytämisen jälkeen tulee erotella tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet, joita ei kuitenkaan pidä esitellä pelkkänä sitaattikokoelmana. Teemoittelu nimittäin vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta onnistuakseen. Tähän on olemassa useita tapoja: tekstikatkelmaa voidaan käyttää perustelemaan tehtyä tulkintaa, sitaatti voi olla aineistoa kuvaava esimerkki ja lisäksi lainaus voi elävöittää tekstiä. (Eskola & Suoranta 1998, 176.)

7.4 Litterointi

Tutkimusaineisto on muutettava muotoon, jossa sitä voidaan tutkia. Haastatteluaineiston kohdalla se tarkoittaa nauhoitusten muuttamista tekstimuotoon eli litterointia, joka lisää tutkijan vuoropuhelua aineiston kanssa. Litterointi helpottaa myös aineiston analysointia eli sen järjestelmällistä läpikäyntiä, ryhmittelyä ja luokittelua. (Vilka 2005, 115.)

Tutkimuksen tavoitteet ja aineiston analysointitapa määrittelevät litterointitarkkuuden eli muun muassa sen, litteroidaanko aineisto kokonaan vai osittain. Esimerkiksi kielen rakenteisiin kohdistuvassa merkitysten tutkimuksessa litterointi on syytä tehdä erityisen huolella koko aineistosta. Sen sijaan tutkittavan mielellisiin merkityksiin keskittyvä fenomenologinen lähestymistapa ei välttämättä vaadi samanlaista tarkkuutta. (Vilka 2005, 115–116.)

Litteroinnin täytyy vastata haastateltavien lausumia ja niitä merkityksiä, joita he ovat asioille antaneet eli haastateltavien puhetta ei saa muuttaa tai muokata. Tämä johtuu siitä, että litteroinnin tarkkuus vaikuttaa tutkimuksen luottamuksellisuuteen. (Vilka 2005, 116.)

Litteroin aineiston kokonaisuudessaan sanasta sanaan. Joistakin sanoista ei saanut selvää joko taustäänistä tai nauhoitusvälineestä johtuen, mutta tällaista esiintyi aineistossa hyvin vähän enkä katso sen vaikuttaneen aineiston tulkittavuuteen. Taustäänät jätin huomioimatta litteroinnissa, paitsi niiltä osin kun ne vaikuttivat haastateltavan lausumaan, kuten naurahdukset. Kirjoitusvirheitä valmiissa litteroidussa aineistossa esiintyi, mutta ne olivat niin ilmeisiä omia virheitäni, etteivät ne vaikuttaneet aineiston tulkittavuuteen.

Aineiston litterointi edellyttää litterointisymbolien käyttöä. Tutkimuksen analysointitapa ja tavoiteltava tarkkuus vaikuttavat siihen, riittääkö haastattelun litterointiin vain muutama merkki vai tarvitaanko niitä enemmän. Käytetyt litterointisymbolit tulee mainita tutkimustekstissä. (Vilka 2005, 116–117.) Koska en kohdistanut analysointia aineiston kielen rakenteisiin, en katsonut tarpeelliseksi käyttää montaa litterointisymbolia. Olennaisimmiksi katsoin symbolit, jotka helpottivat haastatteluiden kulun seuraamista. Käyttämäni litterointisymbolit löytyvät liitteestä 14.

8 AINEISTON ANALYSOINTI

Kaikki kolme haastateltavaa olivat olleet vaihto-opiskelijoina eri yliopistoissa Japanissa. Haastateltava A oli ollut Ritsumeikan APU:ssa Bepussa Kyushun saarella puoli vuotta vuoden 2009 huhtikuusta alkaen. Haastateltava B oli ollut Osakassa Kansai Gaidaisa lukuvuoden 2007–2008. Haastateltava C vietti opiskelijavaihtonsa Osaka Gakuin Universityssä Osakassa syyskuusta 2008 tammikuuhun 2009.

Kaikki haastateltavat olivat ajatelleet vaihto-opiskelun mahdollisuutta jo ennen opintojaan Laureassa. Japani valikoitui vaihtomaaksi sen eksoottisuuden vuoksi. Kukaan haastateltavista ei ollut koskaan aikaisemmin käynyt Aasiassa. A halusi nimenomaan johonkin sellaiseen maahan, jossa puhutaan muuta kuin englantia, jotta hän voisi vaihdon aikana oppia uutta kieltä. Lisäksi Japanin kulttuuri kiehtoi. B oli matkustellut paljon Euroopassa ja Japani päätyi vaihtokohteeksi, koska sen kulttuuri ja historia kiinnostivat. C kertoi ainoaksi syyksi Japaniin lähtemiselle sen, ettei hän ollut koskaan ollut Aasiassa. Hän kuitenkin liiketalouden opiskelijana ajatteli hyötyvänsä opiskeluajasta Japanissa siksi, että Suomi ja Japani käyvät paljon kauppaa keskenään. A puolestaan näki vaihtokokemuksen hyödyn yleisemmällä tasolla. Hän odotti katselukulmansa laajenevan ja ymmärtävänsä asioita eri perspektiiveistä sekä oppivansa ottamaan huomioon muiden näkökantoja. B odotti näkevänsä, miten liike-elämä toimii Japanissa, vaikkei hän itse varsinaisesti liiketaloutta opiskellutkaan. Lisäksi ihmisten käyttäytyminen ja toiminta Japanissa muutenkin kiinnostivat. Nämä kaikki mainitut vaihtoon lähdön syyt mahtuvat Aron (1998) niin sanottuihin hyvinä pitämiin vaihtoon lähdön syihin. Kullakin haastateltavalla tuntui olevan realistiset syyt ja odotukset vaihtoon hakeutumisen taustalla.

Kullakin haastateltavalla oli jonkinlaisia ennakkotietoja ja mielikuvia siitä, millainen maa Japani on ja millaisia japanilaiset ovat ihmisinä. Jokainen haastateltava toi kuitenkin esiin eri asioita. Japanilaisia luonnehdittiin paitsi ystävällisiksi, myös hiljaisiksi, sisäänpäin kääntyneiksi ja työnarkomaaneiksi. Japanin väkilukua luonnehdittiin suureksi ja lisäksi yksi haastateltavista toi esiin miesten ja naisten eriarvoisuuden. Myös kielen vaikeus oli selvää. Vastausten erilaisuuden voi olettaa johtuvan osin opiskelutaustoista, jotka ovat vaikuttaneet siihen, millaista tietoa Japanista on omaksuttu, sekä osin siitä, että suhde Japaniin oli kullakin erilainen. Esimerkiksi A:lla oli suomalaisia ystäviä, jotka olivat sangen perehtyneitä Japanin kulttuuriin, millä oli varmasti oma osuutensa A:n mielikuviin. C oli ennen opiskelijavaihtoa ollut yhteydessä Japanissa olleeseen Laurean vaihto-opiskeliijaan. B:llä ei puolestaan ollut minkäänlaisia kontakteja Japaniin ennen vaihtoa. Ennen vaihtoa haastateltavat hakivat tietoa lähinnä vastaanottavasta yliopistosta ja opiskelukaupungistaan Japanissa.

Kävi ilmi, että kaikki haastateltavat kokivat jonkinasteisen alkusokin saavuttuaan Japaniin, mikä selittyy sillä, ettei kukaan heistä ollut aiemmin ollut Japanissa. Väsymys oli ollut kaikilla ilmeinen pitkän matkan jälkeen. Lisäksi kielen tuomat haasteet kohdattiin joko välittömästi matkalla asuntolaan tai viimeistään ensimmäisen viikon aikana esimerkiksi kaupassakäynnin yhteydessä.

Kieli osoittautuikin lopulta suurimmaksi vastoinkäymisiä aiheuttavaksi tekijäksi. Vain A oli opiskellut japania ennen vaihtoa, tosin vain yhden verkkokurssin verran, mistä hän ei kokenut sanottavammin hyötyneensä. Kaikki opiskelivat japania vaihdon aikana ja aloittivat alkeiskurssilta.

Toisaalta haastateltavat toivat esille oman puutteensa japanin kielen taidoissaan ja toisaalta tuotiin esille japanilaisten heikko englannin kielen taito tai ainakin varauksellisuus kommunikoida englanniksi. Kielitaito tai sen puute ei kuitenkaan osoittautunut lopulta esteeksi kaveruus- ja ystävyysuhteiden luomiselle. Kaikki kolme haastateltavaa loivat kontakteja sekä paikallisiin että muihin vaihto-opiskelijoihin, mutta voidaan olettaa, että kielestä johtuvat kommunikointivaikeudet vaikuttivat suhteiden laatuun. A kertoi suhteiden paikallisiin jääneen pintapuolisiksi. B kuitenkin antoi ymmärtää, että hänellä oli lopulta runsaasti paikallisia kavereita, joihin hän pitää yhä yhteyttä. Tähän on varmasti osasyynä se, että B oli vaihto-opiskelijana kieliin painottuneessa yliopistossa, jossa todennäköisesti paikallisten englanninkielen taito oli parempaa, kuin kahdessa muussa haastateltavien edustamissa yliopistoissa. Lisäksi B vietti opiskelijavaihdossa kokonaisen lukuvuoden, kun taas A ja C olivat Japanissa yhden lukukauden. Englannin kielellä pärjäksi kampusalueella, mutta kampuksen ulkopuolella japani oli välttämätön. Japanin kielen opintoja oli paljon viikkoa kohden, ja kielitaidon kehittyminen auttoi itsenäistä selviytymistä päivittäisessä asioinnissa.

Alkusokkiin sisältyi muutakin kuin kieliongelmiä. Ensimmäisten päivien kuvailuista oli havaittavissa tekijä, jota voitaneen kutsua eristäytyneisyyden tunteeksi, joka johtui muista kuin kielisyistä. C kertoi olleensa saapumiseränsä ensimmäinen vaihto-opiskelija asuntolassa ja viettäneensä tästä johtuen ensimmäiset päivät suurimmaksi osaksi asuntolahuoneessaan. B asui osan vaihtoajastaan japanilaisessa perheessä ja osan asuntolassa, jossa oli pelkästään vaihto-opiskelijoita, mikä aiheutti aluksi ihmetystä: olihan C toivonut tutustuvansa paikallisiin vaihdon aikana. A puolestaan koki vastoinkäymisiä jo matkalla asuntolaan, kun häntä ei oltu vastassa sovituissa paikassa sovittuna aikana. Lisäksi turhautumista aiheutti loputtomalta tuntuva orientaation määrä ennen koulun alkamista, mikä toisaalta yhdisti ja tutustutti vaihto-opiskelijoita toisiinsa, mutta toisaalta eristi paikallisista. Tämä eristäytyneisyys ja alkusokki ylipäättään selittyyneen sillä, ettei kukaan haastateltavista ollut aiemmin viettänyt aikaa Japanissa tai japanilaisten kanssa. Haastateltavien esille tuoma aiempi kokemus

pidemmistä ajanjaksoista ulkomailla ei siis poistanut alkusokin mahdollisuutta, vaikka kulttuurisokille altistuminen hyvin odotettavasti lieventää aina seuraavaa kulttuurisokkia, kuten Aro (1998, 18) mainitsee. Vastaanottava kulttuuri oli tällä kertaa mahdollisesti vain niin erilainen, ettei alkusokilta voinut välttyä. Toisaalta kukin varmasti osasi odottaa poikkeavuuksia ja hankaluuksia, mutta niihin saattoi olla vaikea varautua.

Alkusokki alkoi laantua muihin vaihto-opiskelijoihin tutustumisen myötä. Paikallisiinkin yritettiin varsinkin vaihdon alussa luoda kontakteja, mutta sekä luontaisesti että valinnan kautta vaihto-opiskelijat tuntuivat olleen hyvin suuri osa kunkin haastateltavan kaveriporukkaa, sillä intressit oletettavasti olivat vaihto-opiskelijoilla paljolti samanlaiset. Tosin B vaikutti olleen kaikkein eniten kaikista kolmesta kontaktissa paikallisten kanssa, mihin saattoi osaltaan vaikuttaa se, että hän opiskeli kieliin painottuneessa yliopistossa. Lisäksi hänellä oli vuosi aikaa parantaa kielitaitojaan, mikä mahdollisti luontevamman kanssakäymisen paikallisten kanssa. Tästä voidaan päätellä, että japaninkielen opinnot ennen opiskelijavaihtoa ovat suositeltavia ja edesauttavat sopeutumista ja tiiviiden kontaktien luomista paikallisten kanssa. Toisaalta japanilaiset halusivat nimenomaan harjoitella englannin kieltä haastateltavien kertoman mukaan.

Kulttuurisokin vaiheita on vaikea eritellä haastattelujen perusteella, sillä haastateltavat itse eivät jäsentäneet vaihtokokemustaan oman käytöksen tai suhtautumistavan muuttumisen perusteella. Enemmänkin opiskelijavaihto tuntui olevan kokemus, jolla on alku ja loppu, ja jonka aikana saatiin uusia kavereita sekä vietettiin aikaa poissa normaaleista arkirutiineista. Haastateltavat eivät vastauksissaan tuoneet esiin tiettyjä ajankohtia vaihdosta, vaan vastasivat kysymykseen sinällään, eivätkä verranneet kyseessä olevan asian ilmenemistä esimerkiksi vaihdon alussa ja vaihdon päätteeksi.

Muiden suomalaisten olemassaoloa ei pidetty välttämättömänä, vaikka mahdollisuus puhua suomea ja ilmaista itseään luonnollisella tavalla koettiin mukavana. Muista suomalaisista oli apua, sillä osa heistä osasi japanin kieltä paremmin, ja heidän kanssaan oli helppo verrata vaihtokokemuksia. Suomeen pidettiin säännöllisesti yhteyttä. Yhteydenpito vanhempiin ja ystäviin Suomessa kenties tyydytti tarpeen käyttää suomen kieltä ja ylläpitää omaa suomalaista identiteettiä, jolloin suomalaisten vaihto-opiskelijoiden olemassaolon arvostus jäi mahdollisesti vähemmälle. Toisaalta kaikki haastateltavat kuitenkin olivat melko tiiviissä kanssakäymisessä vaihto-opiskelijaporukassa, jossa oli muitakin suomalaisia, mikä kertoo ehkä toista tarinaa. Lisäksi voi olla, ettei suomalaisten vaihto-opiskelijoiden tärkeyttä haluttu myöntää tai sitä ei tunnustettu. Wardin ym. (2001) mukaanhan juuri yhteydet muihin oman maan kansalaisiin muodostavat tärkeimmän verkoston opiskelijavaihdon aikana, joten tässä suhteessa muiden suomalaisten olemassaolon vähäinen arvostus oli hämmentävä löytö.

Vaihto-opiskelijan elämä pyöri paljon kampuksen ympärillä, sillä asuntolat sijaitsivat kampuksen lähellä, monet harrastekerhot kokoontuivat kampusalueella ja aikaa jäätettiin muutenkin viettämään kavereiden kanssa kampukselle, mikä oli haastateltaville aluksi vaikeaa, sillä Suomessa oltiin totuttu siihen, että koulun jälkeen lähdetään joko kotiin tai töihin. Toisaalta vapaa-aikaa vietettiin paljon muuallakin. Vaihtariporukan kanssa haastateltavat saattoivat esimerkiksi lähteä yöelämään tai muuten vain kaupungille.

Valtaetäisyyden ja samalla maskuliinisuuden ilmenemisen toi esille haastateltava B, joka oman arvionsa mukaan kertoi kieliin painottuneen yliopiston opiskelijoiden olevan 90 prosenttisesti naisia. Hofsteden teorian mukaan pojat ja tytöt tai miehet ja naiset opiskelevat eri aineita. B:n kaveripiiriin kuuluneet paikalliset opiskelijanaiset olivat kertoneet valmistumisen jälkeen ryhtyvänsä kotiäideiksi, mikä olisi Hofsteden mukaan oletettuakin. Naistenhan oletetaan ottavan maskuliinisissa yhteiskunnissa hoivaajan roolin. Lisäksi B:lle oli muodostunut vahva käsitys, ettei koulutetuille naisille anneta samanlaisia mahdollisuuksia työelämässä kuin miehille. A:n kertoman mukaan Suomeen verrattuna suuri valtaetäisyys näkyi miesten ja naisten eriarvoisuuden lisäksi opetuksessa. Japanilaisten opettajien kurssilla kysymykset eivät olleet suotavia. Ainakin yhdellä kurssilla palaute ja kysymykset voitiin paperilla kirjoittaa opettajalle, jotta opettaja saattoi vastata niihin sähköpostitse.

Maskuliinisuus ilmeni lisäksi siten, että haastateltavien kokemuksen mukaan japanilaiset opiskelijat ottivat opiskelun tosissaan. He jäivät kampusalueelle tekemään koulutehtäviä luentojen jälkeen ja harvemmin lähtivät ulos vaihto-opiskelijakavereiden kanssa. Koulussa menestyminen oli selvästi siis tärkeää, mikä osaltaan saattoi vaikuttaa vaihto-opiskelijoiden ja paikallisten välisiin suhteisiin. Japanilaisten opiskelutyyli kuitenkin poikkesi siitä, mihin haastateltavat olivat kotimaassa tottuneet. Ainakin osalle paikallisista opiskelijoista tenttiin lukeminen tai kotitehtävien tekeminen olivat sosiaalisia tapahtumia. Lukemisen lomassa saatettiin jutella kouluun liittymättömistä asioista, kunnes taas oli aika jatkaa opiskelun parissa.

Japanilaisten epävarmuuden välttäminen tuli hyvin esiin A:n esimerkissä. Hänen opiskelijavaihtonsa aikana sikainfluenssa oli hyvin ajankohtainen aihe. Koululla oli ollut kolme sikainfluenssatapausta, jonka johdosta koko koulu suljettiin viikoksi ja asuntolan sisäradiossa kuulutettiin toimintaohjeita. Kullekin asukkaalle toimitettiin huoneen oven taakse muun muassa bakteereja tappavaa kurlausnestettä ja suojanaamareita. Epävarmoissa oloissa toimitettiin siis sangen tehokkaasti, toisin sanoen epävarmuutta aiheuttavia tilanteita on ennalta käyty läpi, minkä perusteella on laadittu toimintaohjeet epävarmojen olosuhteiden varalta.

Kukaan haastateltavista ei varsinaisesti tuonut esiin mitään eroja japanilaisten kommunikointitavasta verrattuna suomalaiseen. Ainoastaan B kysyttäessä asiaa suoraan vastasi, että kanssakäyminen japanilaisten kanssa oli luontevaa, ja toisaalta suomalaisten vaihto-opiskelijoiden tärkeyttä puntaroidessaan hän totesi: ”— sit pääs sillei suomalaisporukas ihan vaan olemaan niinku oma ittesä enemmän — — et pysty olee ihan rennosti oma ittesä sillee niinku et jos sä oot japanilaisten seassa ja sä oot oma ittes ni sä oot ehkä vähän jäykkänä — —”. Tässä hän tosin ehkä viittaa johonkin oman kansan tuomaan turvallisuuden ja tuttuuden tunteeseen eikä niinkään sanattoman viestinnän eroihin tai yhtäläisyyksiin japanilaisten ja suomalaisten kesken. Haastatteluiden perusteella ei pysty ottamaan kantaa Richard Lewisin teoriaan kulttuurien luokittelusta, sillä vaikka toisaalta se, ettei suomalaisten ja japanilaisten kommunikointitavoista mainittu ainakaan mitään eroja, ei vielä todista teorian pitävyyttä suuntaan tai toiseen, sillä sama asia saattaa myös johtua vain kontaktien vähydestä.

Suomeen paluuseen liittyi haikeutta. Lähinnä kavereiden hyvästeleminen ja epätietoisuus jälleennäkemisen ajankohdasta aiheuttivat lievää stressiä. Itse Suomeen paluussa hämmentävintä tuntui olevan se, että ympärillä olevat ihmiset puhuvat yhtäkkiä suomea, mutta muutoin sopeutuminen kotioloihin sujui suuremmitta mutkitta. Työt tai opinnot alkoivat pian paluun jälkeen, joten normaali arkirutiini löytyi vaivatta.

Kaikki haastateltavat pitivät vaihto-opiskelua onnistuneena. Yksi haastateltavista aikoi ensin olla vaihdossa vain yhden lukukauden, mutta vaihdon aikana päätti pyytää lupaa koko lukuvuoden mittaiseen opiskelijavaihtoon, joka lopulta järjestyi. Toinen haastateltava olisi mielellään ollut vaihdossa pidempään, mutta opintojen eteneminen pakotti palaamaan Suomeen lukukauden päätyttyä. Kolmas haastateltava puolestaan kertoi saaneensa yhden lukukauden kestäneestä vaihdosta irti sen, mitä hänen arvionsa mukaan siitä oli irti saatavissa, eikä kokenut tarpeelliseksi anoa lisää aikaa.

9 YHTEENVETO

Aineiston pohjalta voidaan todeta, että haastateltavina olleiden henkilöiden haasteet opiskelijavaihdossa Japanissa kulminoituivat pitkälti kieliongelmiin. Tämä johtui paitsi siitä, ettei tutkittavilla ollut ennen vaihtoa juurikaan japanin kielen taitoja, mutta myös siitä, että paikallisten englannin kielen taidon koettiin olevan eri tasolla tutkittaviin nähden tai japanilaiset olivat varautuneita käyttämään vierasta kieltä. Kuitenkin ne japanilaiset, jotka tutkittaviin tutustuivat halusivat nimenomaan harjoitella englannin kielen käyttöä.

Kieli oli suuri haaste pitkälti siksi, että päivittäinen asiointi ainakin kampusalueen ulkopuolella vaati japaninkielen hallintaa. Muun muassa ostosten teko ruokakaupassa tai itsenäinen matkustaminen osoittautuivat haasteellisiksi japanin kielen kirjoitusjärjestelmän vuoksi. Kieliopinnot vaihdon aikana kuitenkin parantavat japaninkielen taitoa ja siten auttavat selviytymään vastaantulevista tilanteista paremmin. Vaikka toisaalta yhteisen kielen puuttumisen voisi kokea hyvin eristävänä tekijänä, toi ilmeisesti muiden vaihto-opiskelijoiden olemassaolo vaihto-opiskeluun sisältöä. Loppujen lopuksi jokainen haastateltava oli tyytyväinen omaan vaihtokokemukseensa.

Mitä tulee eri haasteiden ilmenemiseen eri kulttuurisokin vaiheissa, asiasta ei päästy selvytyteen tämän tutkimuksen osalta. Toki vaihdolla näytti olevan selkeä alkuvaihe, jonka jokainen haastateltava kykeni kuvailemaan sangen yksityiskohtaisesti, mutta siitä eteenpäin he eivät tuoneet ilmi mitään selkeitä käännekohtia. Tutkimusongelmaan vastaaminen onnistui siis vain osittain. Haastattelujen jälkeen osoittautui vaikeaksi erotella haastateltavien kertoman perusteella kulttuurisokin vaiheet. Osallistuva havainnointi tai ryhmähaastattelu olisi ollut parempi tai teemahaastatteluja täydentävä menetelmä, jotta olisi saatu selville, mitä eri sokin vaiheita tutkittavat kävivät läpi missäkin vaiheessa, ja mitkä tekijät olivat tyypillisiä näissä vaiheissa. Näihin kysymyksiin vastaamiseen ei omat taitoni riittäneet. Toisaalta tämän opinnäytetyön osalta kulttuurisokin eri vaiheiden tutkiminen on kenties turhaa, sillä ensinnäkin oli odotettavissa, että tutkittavat eivät itse jäsennä vaihtokokemustaan kulttuurisokin kokemisen kannalta ja toiseksi siksi, että opinnäytetyön kohderyhmän kannalta olennaisinta nähdäkseni on ylipäätään tuoda esiin mahdolliset vaihdon aikana eteen tulevat ongelmat. Lisäksi jokaisen vaihtokokemus muotoutuu ainutlaatuisiksi ja teoreettisessa viitekehyksessä on kuitenkin esitelty kulttuurisokin kokemisen vaiheet.

Japaniin opiskelijavaihtoon aikoville voitaneen sanoa, että japaninkielen opinnot ennen vaihtoa ovat suositeltavia. Tämä edesauttaa itsenäistä selviytymistä päivittäisistä tilanteista ja auttaa luomaan suhteita paikallisten kanssa. Ilman minkäänlaista japaninkielen taitoaikin vaihdosta varmasti selviää, mutta perehtyminen vastaanottavaan kulttuuriin jää silloin vajavaiseksi. Ennen vaihtoa kannattaa ainakin tutustua japanilaiseen tapakulttuuriin, jotta kulttuurin erilaisuus ei aiheuta niin sanottuun suojakuplaan sulkeutumista, jolloin kontaktit

vastaanottavan kulttuurin kanssa minimoidaan eikä vaihtokokemukselta välttämättä saa sitä, mitä siltä odotetaan.

Kannattaa itse olla aktiivinen suhteiden luomisessa paikallisiin, vaikka oudossa maassa ja vieraassa kulttuurissa tämä saattaa aluksi tuntua suhteettomalta ponnistukselta. Kuten haastatteluista kävi ilmi, paikalliset suhtautuivat vaihto-opiskelijoihin pääosin uteliaasti, joten vaiva varmasti kannattaa.

10 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Se, että opinnäytetyöprosessi kesti pitkään, vaikutti varmasti paljolti siihen, ettei kaikki sujunut suunnitelmien mukaan. Haasteita aiheutti toisinaan motivaation puute niin, että aloin tehdä asioita lähinnä mielekkäisyysjärjestyksessä enkä niinkään parhaalla mahdollisella tavalla.

10.1 Haastattelujen onnistuminen

Haastattelutapoja käsittelevään kirjallisuuteen olisi ollut hyvä tutustua ennen haastatteluja. Kysymysten muotoiluun itse haastattelutilanteissa meni liikaa aikaa, lähinnä oikeanlaisten sanojen hakemisessa. Lisäksi monet kysymyksistä olivat liian johdattelevia. Kysymysten muotoiluun olisi siis kannattanut käyttää enemmän aikaa, jotta haastateltavat olisivat voineet tuoda vielä paremmin esiin omat teemoihin liittyvät merkityksensä.

Kysyin turhaan vielä erikseen, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä oli Japanin ja Suomen sekä japanilaisuuden ja suomalaisuuden välillä, sillä haastateltavathan koko ajan vastasivat myös tähän kysyksen kertoessaan vaihtokokemuksestaan. Samallahan he kertoivat heille merkityksellisistä eroista, jotka he haastattelutilanteessa saattoivat muistamaan käydessään tuota ajanjaksoa läpi. Vastaaminen vaikeutui heti kun menin yksityiskohtaisempiin kysyksiin, mikä merkitsi sitä, että selkeästi nämä henkilöt eivät olleet eritelleet vaihtokokemusta itselleen tavalla, jonka kautta pyrin asiaa lähestymään, vaan he näkivät vaihtoajan kokonaisuutena, joka palautettiin mieleen tiettyjen kiintopisteiden avulla. Voisi kaikei todeta, että haastattelussa yritin kaivaa esille sellaista analysoinnin tasoa, jota haastateltavat eivät olleet kokeneet tarpeelliseksi tehdä ainakaan tietoisesti omassa mielessään, ja siksi yksityiskohtaisempiin ja analysointia vaativiin kysymyksiin oli vaikea vastata.

Oman opiskelijavaihtoni aikana minun oli alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoitus pitää päiväkirjaa omista havainnoistani yhtenä tutkimusmenetelmänä opinnäytetyötä varten. Lopulta keskityin kuitenkin vaihtokokemuksesta nauttimiseen, jolloin päiväkirjan pitäminen jäi. Jälkeenpäin ajatellen havaintopäiväkirjasta olisi ollut suuresti hyötyä teemahaastattelurungon tekemisessä ja etenkin yrittäessäni ottaa selvää haastateltavien kulttuurisokin kulusta.

10.2 Luotettavuuden ja yleistettävyyden arviointi

Laadullisella tutkimuksella toteutetussa tutkimuksessa yleisyys voidaan tuoda esille väitteenä, yleispätevänä eettisenä periaatteena tai ohjeena. Lisäksi se voi olla yleinen kuvaus

tutkimuksessa tematisoiduista merkityksistä tai niiden rakentumisista. Yleistys tehdään aina tulkinnasta, ei tutkimusaineistosta. (Vilka 2005, 157.)

Yleistettävyys ei ole laadullisella tutkimuksella toteutetun tutkimuksen ongelma, sillä laadullisen tutkimusmenetelmän tavoite eli yleisen ymmärryksen lisääminen, ei edellytä keskustelua tutkimuksen yleistettävydestä. Tutkijan on kuitenkin osoitettava kykyä, tarkastella tutkittavaa asiaa yksittäistapausta yleisemmällä tasolla tutkimuksen aikana, mikä ilmenee muun muassa taitona yhdistää eri havaintoja. Tutkimuksen voi sanoa olevan yleistettävä, kun tutkimustulokset vastaavat tutkimukselle asetettuja päämääriä ja tutkimuskohdetta. (Vilka 2005, 157.)

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehty tutkimus on luotettava, kun tutkimuskohde ja tulkittu materiaali ovat yhteensopivia eikä teorianmuodostukseen ole vaikuttaneet epäolennaiset tai satunnaiset tekijät. Viime kädessä tutkija itse on luotettavuuden kriteeri, koska arvioinnin kohteena ovat tutkijan tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. Siksi tutkijan olisi arvioitava tutkimuksensa luotettavuutta jokaisen tekemänsä valinnan kohdalla. Tutkijan on kyettävä perustelemaan mistä joukosta valinta tehdään, mitä nämä varsinaiset ratkaisut olivat ja miten näihin ratkaisuihin päädyttiin. Lisäksi ratkaisujen tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava tavoitteiden kannalta. (Vilka 2005, 159.)

Nähdäkseni luotettavimmat ja yleistettävimmät tulokset saisi pitkittäistutkimuksella, jolla vaihto-opiskelijan sopeutumista seurattaisiin ja analysoitaisiin koko hänen opiskelijavaihtonsa ajan. Tämä mahdollistaisi myös sopeutumisprosessin siirtymävaiheiden paremman kartoittamisen. Sellainen ei kuitenkaan tämän opinnäytetyön osalta olisi ollut mahdollista muutoin kuin oman sopeutumisprosessini osalta ajan ja ammattimaisen tutkijan puuttuessa. Katson kuitenkin saamieni tulosten ja tulkinnan olevan luotettavia, sillä olen parhaani mukaan havainnut ja huomioinut tekemäni virheet tutkijana.

10.3 Jatkotutkimusehdotus

Tehdyillä teemahaastatteluilla ei onnistuttu vastaamaan koko tutkimusongelmaan. Epäselväksi jäi osittain se, missä kohdin opiskelijavaihtoa esiin tulleet haasteet ilmenivät, ja noudattiko tutkittavien vaihtokokemus kulttuurisokin teorioissa esiteltyä kaavaa. Jatkotutkimusta voisikin suorittaa esimerkiksi ryhmähaastatteluilla, jolloin haastateltavat voisivat palauttaa paremmin mieleen omia kokemuksiaan muiden vaihtokokemuksia kartuttaneiden avulla. Tällöin haastateltavien voisi olla helpompi pohtia myös kokemustaan jatkumona, jossa on eriteltävissä eri vaiheita.

LÄHTEET

Aalto, P. 2001. Kansainvälinen henkilövaihto yliopistoissa ja vakinaistetuissa ammattikorkeakouluissa 2000. Helsinki: Multiprint. Luettavissa pdf-muodossa osoitteessa: http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/Liikkuvuustilastot_2000.pdf

Aalto, P. 2002. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2001. Helsinki: Multiprint. Luettavissa pdf-muodossa Osoitteessa: http://home.cimo.fi/tilastot/kk/tilastoraportti_2001.pdf

Aalto, P. & Garam I. 2003. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2002. CIMO Publications 2/2003. Luettavissa pdf-muodossa osoitteessa: <http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/tilastoja/liikkuvuustilastot-2002.pdf>

Aalto, P. & Garam, I. 2004. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2003. CIMO Publications 2/2004. Luettavissa pdf-muodossa osoitteessa: http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/Liikkuvuustilastot_2003.pdf

Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. 1994. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Helsinki: Fintra.

Aro, M. 1998. Opiskelijana vieraassa kulttuurissa. Helsinki: Opetushallitus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Finnair–Vuosikatsaus 2006. Viitattu 20.11.2007. Luettavissa pdf-muodossa osoitteessa: http://www.finnairgroup.com/linked/fi/konserni/Finnair_vuosikatsaus_2006.pdf

Finnairin miljoonas Aasian-matkustaja laskeutui Helsinkiin. Viitattu 20.11.2007. Luettavissa www-muodossa osoitteesta: http://www.finnair.fi/finnaircom/wps/portal/finnair/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKL9473MgLJgFguPvqRqCLOnqgiLvHO3nARX4_83FT9oLTMeDdPFW_9AP2C3NDQiHJHRQBxKSWM/delta/base64xml/L0lDU0lKQ1RPN29na21DU1Evb0tvUUFBSVFNakZJQUFRaENFSVFcR0VKemdBIS80SkZpQ28wZWgxaWNvblFWR2hkLXNJYjFRQSEhLzdfS183QUovNQ!!PC_7_K_7AJ_path=%2fFinnair.Com%2fNews%2fMiljoonas%20Aasian-matkustaja_fi#7_K_7AJ

Frisk, O. & Tulkki, H. 2005. Kulttuuriavain. Helsinki: Otava.

Garam, I. 2000. Kansainvälisyyttä käytännössä: Suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs.

Garam, I. 2006. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2005. CIMO Publications 1/2006. Luettavissa pdf-muodossa osoitteessa: <http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/cimo-publications-1-2006.pdf>

Garam, I. 2007. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2006. CIMO Publications 2/2007. Luettavissa pdf-muodossa: http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/cimo_publications_2_2007.pdf

Garam, I., Jortikka, M. & Zirra, P. 2005. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2004. CIMO Publications 1/2005. Luettavissa pdf-muodossa

osoitteessa:

<http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/cimo-publications12005.pdf>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Hofstede, G. 1992. Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Suomentanut Ritva Liljamo. Juva: WSOY.

Hofstede, G. & Hofstede, G. 2005. Cultures and Organizations. Software of the Mind. New York, NY: McGraw-Hill.

IRMS - APU. Viitattu 28.1.2008.

<http://redlabs.laurea.fi/IRMS/students/students2.aspx?mainID=212>

IRMS - Kansai Gaidai. Viitattu 28.1.2008.

<http://redlabs.laurea.fi/IRMS/students/students2.aspx?mainID=211>

IRMS - Momoyama Gakuin. Viitattu 28.1.2008.

<http://redlabs.laurea.fi/IRMS/students/students2.aspx?mainID=289>

IRMS - Osaka Gakuin. Viitattu 28.1.2008.

<http://redlabs.laurea.fi/IRMS/students/students2.aspx?mainID=242>

Itä- ja Kaakkois-Aasian yhteistyöverkostot. Viitattu 20.11.2007.

http://www.laurea.fi/net/fi/02_Opiskelu/06_Kansainvalisyys_opinnoissa/01_Kotikansainvalisyminen/Aasia/index.jsp;jsessionid=MGJCPBJCJGMP

Itä- ja Kaakkois-Aasian yliopistoverkosto. Viitattu 20.11.2007.

<http://www.asianet.fi/asianet/etusivu.html>

Kansainvälisen opiskelijavaihdon ja harjoittelun ohjeet. Viitattu 28.1.2008.

http://www.laurea.fi/net/fi/02_Opiskelu/06_Kansainvalisyys_opinnoissa/06_Opiskelu_harjoittelu_ulkomailla/3_Opiskelijaliikkuvuus_ohje/index.jsp

Lewis, R. 1996. Kulttuurikolareita. Suomentanut Eila Salminen. Helsinki: Otava.

Myllykoski, K. 1997. Maailmalle opiskelemaan. Helsinki: Otava.

Opiskelijavaihto. Viitattu 28.1.2008.

http://www.laurea.fi/net/fi/02_Opiskelu/06_Kansainvalisyys_opinnoissa/06_Opiskelu_harjoittelu_ulkomailla/1_Opiskelijavaihto/index.jsp

Reisinger, Y. & Turner, L. 2003. Cross-Cultural Behaviour in Tourism. Concepts and Analysis. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Salminen, K. & Poutanen, P. 1996. Kulttuurikompassi. Helsinki: Edita.

Taajamo, M. 1999. Ulkomailla opiskelu. Kulttuurinen kehystehtävä. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Ward, C., Bochner S. & Furnham A. 2001. The Psychology of Culture Shock. Hove: Routledge

Welcome to APU. Viitattu 14.2.2008.

<http://www.apu.ac.jp/home/modules/keytopics/index.php?id=200>

LIITTEET

Liite 1 Kiinalaisten ja amerikkalaisten opiskelijoiden auto- ja heterostereotypiat.....	60
Liite 2 Kulttuurisokin teorioita.....	61
Liite 3 Taulukko: Valtaetäisyys.....	62
Liite 4 Taulukko: Pienen ja suuren valtaetäisyyden eroja.....	64
Liite 5 Taulukko: Epävarmuuden välttäminen.....	65
Liite 6 Taulukko: Erot epävarmuutta hyväksyvien ja epävarmuutta välttävien yhteiskuntien välillä.....	67
Liite 7 Taulukko: Individuaalisuus.....	68
Liite 8 Taulukko: Yksilöllisten ja kollektiivisten yhteiskuntien eroja.....	70
Liite 9 Taulukko: Maskuliinisuus.....	71
Liite 10 Taulukko: Feminiinisten ja maskuliinisten yhteiskuntien erot.....	73
Liite 11 Taulukko: Kungfutselainen dynamiikka.....	74
Liite 12 Taulukko: Lineaaristen, multiaktiivisten ja reaktiivisten kulttuurien piirteitä.....	75
Liite 13 Teemahaastattelun runko.....	76
Liite 14 Litterointisymbolit.....	79

Liite 1. Kiinalaisten ja amerikkalaisten opiskelijoiden auto- ja heterostereotypiat. (Ward ym. 2001, 151.)

Table 7.1 Auto- and hetero-stereotypes of Chinese and American students in Hong Kong (from Bond, 1986)

<i>Chinese (hetero-) stereotypes of Americans</i>	<i>American (hetero-) stereotypes of Chinese</i>
Questioning, casual, wide range of interests, group-oriented, independent, flexible, considerate, optimistic, active, energetic, frank, spiritual, objective, helpful, open, talkative, sincere, assertive, trusting	Diligent, group-oriented, responsible, prudent, composed, spiritual, helpful, gentle, emotionally controlled, conservative, humble, obedient
<i>American auto-stereotypes</i>	<i>Chinese auto-stereotypes</i>
Questioning, casual, wide range of interests, independent, flexible, active, frank, open, talkative, assertive, trusting	Composed, gentle, emotionally controlled, conservative, obedient

Note: Identification of a trait as stereotypically 'Chinese' or 'American' is based on significant differences between the auto- and hetero-stereotype ratings.

Liite 2. Kulttuurisokin teorioita. (Reisinger & Turner 2003, 62.)

Table 2.3. Patterns of culture shock and adjustment

	<i>1 stage</i>	<i>2 stage</i>	<i>3 stage</i>	<i>4 stage</i>	<i>5 stage</i>	<i>6 stage</i>
Oberg (1960)	Honeymoon	Hostility	Recovery	Adjustment		
Gullahorn and Gullahorn (1963)	Honeymoon	Hostility	Humour	At home	Reverse culture shock	Readjustment
Brein and David (1971)	Optimism	Experience of difficulties, frustration	Learning to cope	Feeling lost at home		
Hofstede (1997)	Euphoria	Culture shock	Acculturation	Stable state		
Jandt (1998)	Initial euphoria	Irritation and hostility	Gradual adjustment	Adaptation		

Liite 3. Taulukko: Valtaetäisyys. (Hofstede & Hofstede 2005, 43–44.)

TABLE 2.1 Power Distance Index (PDI) Values for 74 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Malaysia	104	1–2	Colombia	67	30–31
Slovakia	104	1–2	Salvador	66	32–33
Guatemala	95	3–4	Turkey	66	32–33
Panama	95	3–4	East Africa	64	34–36
Philippines	94	5	Peru	64	34–36
Russia	93	6	Thailand	64	34–36
Romania	90	7	Chile	63	37–38
Serbia	86	8	Portugal	63	37–38
Suriname	85	9	Belgium Flemish	61	39–40
Mexico	81	10–11	Uruguay	61	39–40
Venezuela	81	10–11	Greece	60	41–42
Arab countries	80	12–14	Korea (South)	60	41–42
Bangladesh	80	12–14	Iran	58	43–44
China	80	12–14	Taiwan	58	43–44
Ecuador	78	15–16	Czech Republic	57	45–46
Indonesia	78	15–16	Spain	57	45–46
India	77	17–18	Malta	56	47
West Africa	77	17–18	Pakistan	55	48
Singapore	74	19	Canada Québec	54	49–50
Croatia	73	20	Japan	54	49–50
Slovenia	71	21	Italy	50	51
Bulgaria	70	22–25	Argentina	49	52–53
Morocco	70	22–25	South Africa ¹	49	52–53
Switzerland			Trinidad	47	54
French	70	22–25	Hungary	46	55
Vietnam	70	22–25	Jamaica	45	56
Brazil	69	26	Estonia	40	57–59
France	68	27–29	Luxembourg	40	57–59
Hong Kong	68	27–29	United States	40	57–59
Poland	68	27–29	Canada total	39	60
Belgium Walloon	67	30–31	Netherlands	38	61

Liite 3. Taulukko: Valtaetäisyys. (Hofstede & Hofstede 2005, 43–44.)

TABLE 2.1 Power Distance Index (PDI) Values for 74 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Australia	36	62	Ireland	28	69
Costa Rica	35	63–65	Switzerland		
Germany	35	63–65	German	26	70
Great Britain	35	63–65	New Zealand	22	71
Finland	33	66	Denmark	18	72
Norway	31	67–68	Israel	13	73
Sweden	31	67–68	Austria	11	74

Scores for countries or regions given in **bold type** were calculated from the IBM database. Scores for other countries were based on replications or estimates.

1. The data were from whites only.

Liite 4. Taulukko: Pienen ja suuren valtaetäisyyden eroja. (Hofstede 1992, 61.)

Taulukossa 2.3. on tiivistelmä pienen ja suuren valtaetäisyyden yhteiskuntien eroista I yleinen normi, perhe, koulu ja työpaikat	
Pieni valtaetäisyys	Suuri valtaetäisyys
Ihmisten eriarvoisuus tulisi minimoida	Eriarvoisuus on sekä odotettua että hyväksyttävää
Valtaa vailla olevien ja vallankäyttäjien välillä tulisi olla ja onkin jossakin määrin, molemminpuolinen riippuvuussuhde	Valtaa vailla olevien ihmisten tulisi olla riippuvaisia vallankäyttäjistä; valtaa käytännössä vähän käyttävät polarisoituvat riippuvuuden ja vastariippuvuuden välillä
Vanhemmat kohtelevat lapsia tasavertaisinaan	Vanhemmat opettavat lapsilleen tottelevaisuutta
Lapset kohtelevat vanhempiaan tasavertaisinaan	Lapset kohtelevat vanhempiaan kunnioittaen
Opettajat odottavat oppilailta aloitteellisuutta luokassa	Opettajien odotetaan tekevän kaikki aloitteet luokassa
Opettajien odotetaan siirtävän persoonatonta totuutta	Opettajat ovat guruja, jotka siirtävät henkilökohtaista viisauttaan
Oppilaat kohtelevat opettajia tasavertaisinaan	Oppilaat kohtelevat opettajia kunnioittaen
Enemmän koulutusta saaneiden arvot ovat vähemmän autoritaarisia kuin vähän koulutettujen	Sekä koulutettujen että vähemmän koulutettujen arvot ovat yhtä autoritaarisia
Hierarkia organisaatiossa merkitsee tarkoituksenmukaisuuden sanelemaa roolien eriarvoisuutta	Organisaation hierarkia heijastelee ylä- ja alatasen olemassa olevaa eriarvoisuutta
Organisaation hajauttaminen on suosittua	Keskittäminen on suosittua
Ylä- ja alatasen välinen palkkahaitari pieni	Laaja palkkahaitari organisaation ylä- ja alapään välillä
Alaiset odottavat, että heidän mielipidettään kysytään	Alaiset odottavat, että heille kerrotaan, mitä heidän on tehtävä
Ihänne-esimies on osaava ja demokraattinen	Ihänne-esimies on hyväntahtoinen itsevaltiainen tai hyvä isähahmo
Etuoikeuksia ja arvoaseman tunnuksia paheksutaan	Johdon etuoikeuksia ja arvoaseman tunnuksia sekä edellytetään että suositaan

Liite 5. Taulukko: Epävarmuuden välttäminen. (Hofstede & Hofstede 2005, 168–169.)

TABLE 5.1 Uncertainty Avoidance Index (UAI) Values for 74 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Greece	112	1	Chile	86	17–22
Portugal	104	2	Costa Rica	86	17–22
Guatemala	101	3	France	86	17–22
Uruguay	100	4	Panama	86	17–22
Belgium Flemish	97	5	Spain	86	17–22
Malta	96	6	Bulgaria	85	23–25
Russia	95	7	Korea (South)	85	23–25
Salvador	94	8	Turkey	85	23–25
Belgium Walloon	93	9–10	Hungary	82	26–27
Poland	93	9–10	Mexico	82	26–27
Japan	92	11–13	Israel	81	28
Serbia	92	11–13	Colombia	80	29–30
Suriname	92	11–13	Croatia	80	29–30
Romania	90	14	Brazil	76	31–32
Slovenia	88	15	Venezuela	76	31–32
Peru	87	16	Italy	75	33
Argentina	86	17–22	Czech Republic	74	34

Liite 5. Taulukko: Epävarmuuden välttäminen. (Hofstede & Hofstede 2005, 168–169.)

continued

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Austria	70	35–38	Australia	51	55–56
Luxembourg	70	35–38	Slovakia	51	55–56
Pakistan	70	35–38	Norway	50	57
Switzerland French	70	35–38	New Zealand	49	58–59
Taiwan	69	39	South Africa ¹	49	58–59
Arab countries	68	40–41	Canada total	48	60–61
Morocco	68	40–41	Indonesia	48	60–61
Ecuador	67	42	United States	46	62
Germany	65	43	Philippines	44	63
Thailand	64	44	India	40	64
Bangladesh	60	45–47	Malaysia	36	65
Canada Quebec	60	45–47	Great Britain	35	66–67
Estonia	60	45–47	Ireland	35	66–67
Finland	59	48–49	China	30	68–69
Iran	59	48–49	Vietnam	30	68–69
Switzerland German	56	50	Hong Kong	29	70–71
Trinidad	55	51	Sweden	29	70–71
West Africa	54	52	Denmark	23	72
Netherlands	53	53	Jamaica	13	73
East Africa	52	54	Singapore	8	74

Scores for countries or regions in **bold type** were calculated from the IBM database. Scores for other countries or regions were based on replications or estimates.

¹ The data were from whites only.

Liite 6. Taulukko: Erot epävarmuutta hyväksyvien ja epävarmuutta välttävien yhteiskuntien välillä. (Hofstede 1992, 183.)

Taulukko 5.2. Epävarmuuden hyväksyvien epävarmuutta voimakkaasti välttämään pyrkivien yhteiskuntien pääasialliset erot I: yleinen normi, perhe, koulu ja työpaikat	
Vähäinen epävarmuuden välttämisytkimys	Voimakas epävarmuuden välttämisytkimys
Epävarmuus on normaali osa elämää ja jokainen päivä on otettava vastaan sellaisena kuin se on	Elämään kuuluva epävarmuus on jatkuva uhka, jota vastaan on taisteltava
Vähän stressiä; subjektiivinen hyvänolon tunne	Paljon stressiä; subjektiivinen ahdistuksen tunne
Aggressioita enempää kuin tunteitakaan ei tule näyttää	Aggressioita ja tunteita voidaan sopivaan aikaan ja sopivissa tilanteissa purkaa
Sietää moniselitteisiä tilanteita ja uusia riskejä	Hyväksyy entuudestaan tutut riskit; pelkää moniselitteisiä tilanteita ja uusia riskejä
Likaisuutta ja kiellettyjä asioita koskevat säännöt lapsilla väljät	Lapsilla tiukat säännöt siitä, mikä on likaista ja kiellettyä
Erilainen on kiehtovaa	Erilainen on vaarallista
Oppilaat hyväksyvät avoimiksi jäävät oppimistilanteet ja ovat kiinnostuneita hyvistä keskusteluista	Oppilaat viihtyvät määrämuotoisissa oppimistilanteissa ja haluavat oikeita vastauksia
Opettajalla lupa sanoa, ettei tiedä	Opettajan odotetaan tietävän kaiken
Ei enempää sääntöjä kuin on aivan välttämätöntä	Tunteeseen pohjautuva sääntöjen tarve, vaikka ne eivät toimitakaan
Aika on vain suuntaa antava	Aika on rahaa
Mukava laiskotella	Tunteeseen pohjautuva toimeliaisuuden tarve; sisäinen pakko tehdä lujasti töitä
Tarkkuus ja täsmällisyys on opittava	Tarkkuus ja täsmällisyys lankeavat luonnostaan
Poikkeavia ja innovatiivisia ajatuksia ja käyttäytymistä siedetään	Poikkevat ajatukset ja käyttäytyminen tukahdutetaan; innovaatioita vastustetaan
Suoritukset, arvostus tai liittyminen motivoivat	Varmuus, arvostus ja liittyminen motivoivat

Liite 7. Taulukko: Individualisuus. (Hofstede & Hofstede 2005, 78–79.)

TABLE 3.1 Individualism Index (IDV) Values for 74 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
United States	91	1	Finland	63	21
Australia	90	2	Estonia	60	22–24
Great Britain	89	3	Luxembourg	60	22–24
Canada total	80	4–6	Poland	60	22–24
Hungary	80	4–6	Malta	59	25
Netherlands	80	4–6	Czech Republic	58	26
New Zealand	79	7	Austria	55	27
Belgium Flemish	78	8	Israel	54	28
Italy	76	9	Slovakia	52	29
Denmark	74	10	Spain	51	30
Canada Quebec	73	11	India	48	31
Belgium Walloon	72	12	Suriname	47	32
France	71	13–14	Argentina	46	33–35
Sweden	71	13–14	Japan	46	33–35
Ireland	70	15	Morocco	46	33–35
Norway	69	16–17	Iran	41	36
Switzerland German	69	16–17	Jamaica	39	37–38
Germany	67	18	Russia	39	37–38
South Africa ¹	65	19	Arab countries	38	39–40
Switzerland French	64	20	Brazil	38	39–40

Liite 7. Taulukko: Individuaalisuus. (Hofstede & Hofstede 2005, 78–79.)

continued

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Turkey	37	41	Singapore	20	56–61
Uruguay	36	42	Thailand	20	56–61
Greece	35	43	Vietnam	20	56–61
Croatia	33	44	West Africa	20	56–61
Philippines	32	45	Salvador	19	62
Bulgaria	30	46–48	Korea (South)	18	63
Mexico	30	46–48	Taiwan	17	64
Romania	30	46–48	Peru	16	65–66
East Africa	27	49–51	Trinidad	16	65–66
Portugal	27	49–51	Costa Rica	15	67
Slovenia	27	49–51	Indonesia	14	68–69
Malaysia	26	52	Pakistan	14	68–69
Hong Kong	25	53–54	Colombia	13	70
Serbia	25	53–54	Venezuela	12	71
Chile	23	55	Panama	11	72
Bangladesh	20	56–61	Ecuador	8	73
China	20	56–61	Guatemala	6	74

Scores for countries or regions in **bold type** were calculated from the IBM database. Scores for other countries or regions were based on replications or estimates.

1 The data were from whites only.

Liite 8. Taulukko: Yksilöllisten ja kollektiivisten yhteiskuntien eroja. (Hofstede 1992, 100.)

Taulukko 3.3 Tärkeimmät yksilöllisten ja kollektiivisten yhteiskuntien väliset erot: yleiset normit, perhe, koulu ja työpaikat

Kollektiivinen	Yksilöllinen
Ihmiset syntyvät suurperheisiin ja muihin lähiryhmiin, jotka jatkuvasti suojelevat heitä vaatiensa vastineeksi uskollisuutta	Jokainen kasvatetaan pitämään huolta itsestään ja vain lähimmäistä perheenjäsenistään (ydinperheestään)
Identiteetti pohjautuu sosiaaliseen verkostoon, johon yksilö kuuluu	Yksilö on identiteetin perustana
Lapset oppivat ajattelemaan "me"-muodossa	Lapset oppivat ajattelemaan "minä"-muodossa
Sopuointua olisi aina pyrittävä pitämään yllä ja välttämään suoraa välienselvittelyä	On rehellistä ja suoraa ilmoittaa, mitä ajattelee
Runsaskontekstinen viestintä	Köyhäkontekstinen viestintä
Rikkomukset tuottavat häpeää ja sekä omien että ryhmän kasvojen menetyksen	Rikkomus johtaa syyllisyyteen ja itsekunnioituksen menettämiseen
Koulutuksen tarkoituksena on oppia tekemään	Koulutuksen tarkoituksena on oppia oppimaan
Diplomit ja todistukset ovat tie arvoasemaltaan ylempiin ryhmiin ryhmiin	Diplomit ja todistukset kasvattavat saajansa taloudellista arvoa ja itsekunnioitusta
Työnantajan ja työntekijän suhde nähdään moraalisenä, perheyhteyden tapaisena suhteena	Työnantajan ja työntekijän suhteen oletetaan perustuvan molemminpuoliseen etuun
Työhönotossa ja ylennyksissä otetaan huomioon työntekijän lähiryhmä	Työhönoton ja ylennysten oletetaan pohjautuvan ainoastaan taitoihin ja sääntöihin
Johtaminen merkitsee ryhmien johtamista	Johtaminen on yksilöiden johtamista
Suhteet menevät tehtävän edelle	Tehtävä menee suhteiden edelle

Liite 9. Taulukko: Maskuliinisuus. (Hofstede & Hofstede 2005, 120–121.)

TABLE 4.1 Masculinity Index (MAS) Values for 74 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Slovakia	110	1	Italy	70	7
Japan	95	2	Mexico	69	8
Hungary	88	3	Ireland	68	9–10
Austria	79	4	Jamaica	68	9–10
Venezuela	73	5	China	66	11–13
Switzerland German	72	6	Germany	66	11–13

Liite 9. Maskuliinisuus. (Hofstede & Hofstede 2005, 120–121.)

continued

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
Great Britain	66	11–13	Taiwan	45	43–45
Colombia	64	14–16	Turkey	45	43–45
Philippines	64	14–16	Panama	44	46
Poland	64	14–16	Belgium Flemish	43	47–50
South Africa ¹	63	17–18	France	43	47–50
Ecuador	63	17–18	Iran	43	47–50
United States	62	19	Serbia	43	47–50
Australia	61	20	Peru	42	51–53
Belgium Walloon	60	21	Romania	42	51–53
New Zealand	58	22–24	Spain	42	51–53
Switzerland French	58	22–24	East Africa	41	54
Trinidad	58	22–24	Bulgaria	40	55–58
Czech Republic	57	25–27	Croatia	40	55–58
Greece	57	25–27	Salvador	40	55–58
Hong Kong	57	25–27	Vietnam	40	55–58
Argentina	56	28–29	Korea (South)	39	59
India	56	28–29	Uruguay	38	60
Bangladesh	55	30	Guatemala	37	61–62
Arab countries	53	31–32	Suriname	37	61–62
Morocco	53	31–32	Russia	36	63
Canada total	52	33	Thailand	34	64
Luxembourg	50	34–36	Portugal	31	65
Malaysia	50	34–36	Estonia	30	66
Pakistan	50	34–36	Chile	28	67
Brazil	49	37	Finland	26	68
Singapore	48	38	Costa Rica	21	69
Israel	47	39–40	Slovenia	19	70
Malta	47	39–40	Denmark	16	71
Indonesia	46	41–42	Netherlands	14	72
West Africa	46	41–42	Norway	8	73
Canada Quebec	45	43–45	Sweden	5	74

Scores for countries or regions in **bold type** were calculated from the IBM database. Scores for other countries or regions were based on replications or estimates.

1. The data were from whites only.

Liite 10. Taulukko: Feminiinisten ja maskuliinisten yhteiskuntien erot. I: yleinen normi, perhe, koulu ja työpaikat

Feminiiniset	Maskuliiniset
Yhteiskunnan vallitsevina arvoina ovat muista välittäminen ja voimavarojen säilyttäminen	Vallitsevina arvoina ovat aineellinen menestys ja kehitys
Ihmiset ja lämpimät ihmissuhteet ovat tärkeitä	Raha ja tavarat ovat tärkeitä
Jokaisen odotetaan olevan vaatimattoman	Miesten odotetaan olevan jämäköitä, kunnianhimoisia ja kovia
Sekä miesten että naisten sallitaan olla helliä ja kiinnostuneita ihmissuhteista	Naisten odotetaan olevan helliä ja huolehtivan ihmissuhteista
Perheissä sekä isät että äidit käsittelevät tosiasioita ja tunteita	Perheissä isät käsittelevät tosiasioita ja äidit tunteita
Sekä poikien että tyttöjen sallitaan itkeä, mutta ei tapella	Tytöt itkevät, pojat eivät; poikien tulee vastata hyökkäykseen tappelemalla; tytöt eivät saa tapella
Heikkoja kohtaan tunnetaan myötätuntoa	Vahvat saavat myötätunnon
Normina on keskiarvo-oppilas	Normina on paras oppilas
Koulussa epäonnistuminen on pikkujuttu	Koulussa epäonnistuminen on katastrofi
Opettajassa arvostetaan ystävällisyyttä	Opettajan taitoja ja etevyyttä arvostetaan
Pojat ja tytöt opiskelevat samoja aineita	Pojat ja tytöt opiskelevat eri aineita
Työtä tehdään toimeentuloa varten	Eletään työtä varten
Johtajat toimivat vaistonvaraisesti ja pyrkivät yksituumaisuuteen	Johtajien odotetaan olevan päättäväisiä ja jämäköitä
Tasa-arvoa, solidaarisuutta ja työelämän laatua korostetaan	Oikeutta ja kohtuutta, työtovereiden välistä kilpailua ja työtovereiden välistä kilpailua ja suorituksia korostetaan
Ristiriidat ratkaistaan kompromissein ja neuvotteluin	Ristiriidat ratkaistaan kunnan tappelulla

Liite 11. Taulukko: Kungfutselainen dynamiikka. (Hofstede & Hofstede 2005, 211.)

TABLE 6.1 Long-Term Orientation Index (LTO) Values for 39 Countries and Regions

COUNTRY/REGION	SCORE	RANK	COUNTRY/REGION	SCORE	RANK
China	118	1	Slovakia	38	20–21
Hong Kong	96	2	Italy	34	22
Taiwan	87	3	Sweden	33	23
Japan	80	4–5	Poland	32	24
Vietnam	80	4–5	Austria	31	25–27
Korea (South)	75	6	Australia	31	25–27
Brazil	65	7	Germany	31	25–27
India	61	8	Canada Quebec	30	28–30
Thailand	56	9	New Zealand	30	28–30
Hungary	50	10	Portugal	30	28–30
Singapore	48	11	United States	29	31
Denmark	46	12	Great Britain	25	32–33
Netherlands	44	13–14	Zimbabwe	25	32–33
Norway	44	13–14	Canada	23	34
Ireland	43	15	Philippines	19	35–36
Finland	41	16	Spain	19	35–36
Bangladesh	40	17–18	Nigeria	16	37
Switzerland	40	17–18	Czech Republic	13	38
France	39	19	Pakistan	0	39
Belgium total	38	20–21			

Scores for countries or regions in **bold type** were calculated from the original Chinese Value Survey data-base. Scores for other countries or regions were based on replications.

Liite 12. Taulukko: Lineaaristen, multiaktiivisten ja reaktiivisten kulttuurien piirteitä. (Lewis 1996, 35.)

YKSIULOTTEISESTI TOIMIVA	MONIULOTTEISESTI TOIMIVA	REAKTIIVINEN
sisäänpäin kääntynyt	ulospäin suuntautuva	sisäänpäin kääntynyt
kärsivällinen	kärsimätön	kärsivällinen
hiljainen	puheliias	vaiteliias
keskittyy omiin asioihinsa	utelias	huomaavainen
viihtyy yksin	viihtyy ryhmässä	hyvä kuuntelija
tekee järjestelmälliset suunnitelmat	tekee vain summittaiset suunnitelmat	hakee yleisiä periaatteita
hoitaa yhden asian kerrallaan	hoitaa useita asioita samanaikaisesti	reagoi
työskentelee määräaikoina	työskentelee milloin tahansa	joustavat ajat
täsmällinen	epätäsmällinen	täsmällinen
aikataulun vanki	aikataulu ennalta arvaamaton	käyttää aikaviivettä
jakaa projektin osasiin	yksi projekti voi vaikuttaa toiseen	näkee kokonaisuuden
pitää kiinni suunnitelmista	muuttaa suunnitelmia	tekee vähäisiä muutoksia
pitää kiinni tosiasioista	muuntelee tosiasioita	toteamukset ovat lupauksia
hankkii tietoja tilastoista, lähdekirjoista, tiedostoista	hankkii ensi käden (suullista) tietoa	käyttää molempia
työkeskeinen	ihmiskeskeinen	ihmiskeskeinen
ei anna tunteille valtaa	tunnevaltainen	välittää kaikessa hiljaisuudessa
työskentelee osastonsa sisällä	ohittaa kaikki osastot	kaikki osastot
noudattaa hyväksytyjä menetelmiä	käyttää hyväkseen suhteita	arvoituksellinen, tyyni
suhtautuu vastentahtoisesti suosionosoituksiin	etsii suosionosoituksia	kaihtaa nolaamasta muita
esittää tiettyä roolia ryhmässä	esittää mahdollisimman monia rooleja	tietty rooli ryhmässä
delegoi tehtäviä päteville työtovereille	delegoi tehtäviä sukulaisille	delegoi luotettaville ihmisille
vie loppuun tehtäväsarjan	vie loppuun ihmissuhteisiin liittyvät toiminnot	reagoi partneriin
pitää kiinni etukäteen päätetystä työjärjestyksestä	suhteuttaa kaiken	mietteliäs
puhelimessa lyhytsanainen	puhuu vuolaasti tuntikausia	tekee hyvän yhteenvedon
käyttää muistioita	kirjoittaa harvoin muistioita	suunnittelee hitaasti
kunnioittaa virallisia kanavia	etsii käsiinsä avainhenkilön (huipulta)	äärimmäisen rehellinen
inhoaa kasvojen menettämistä	selitykset valmiina	ei saa menettää kasvojaan
esittää loogisia vastaväitteitä	esittää tunneperäisiä vastaväitteitä	välttää yhteenottoa
vähäinen ilme- ja elekieli	kahlitsematon ilme- ja elekieli	hienostunut ilme- ja elekieli
keskeyttää harvoin	keskeyttää tavan takaa	ei keskeytä
pitää erillään sosiaalisen ja ammatillisen	kietoo yhteen sosiaalisen ja ammatillisen	yhdistää sosiaalisen ja ammatillisen

Liite 13. Teemahaastattelurunko

MOTIIVIT

- Syyt, jotka saivat hakemaan/lähtemään vaihtoon ylipäättään
- Miksi juuri Japani
- Tuliko esiin muita syitä mitä lähempänä vaihtoon lähtö alkoi olla verrattuna motiiveihin, jotka vaikuttivat lähtöpäätökseen, ajatteliko mitä positiivisia/negatiivisia vaikutuksia vaihtokokemuksella voisi olla (ensisijaiset motiivit, toissijaiset motiivit)
- Miten nyt kokee motiiviansa vaikuttaneen sopeutumiseen, millainen mielikuva vaihdosta jäi, tuntuuko että omat motiivit olivat hyviä ja lopputuleman kannalta oikeanlaisia syitä lähteä vaihtoon
- Toteutuivatko mahdolliset odotukset, esim. kielitaidon kohentuminen

VALMISTAUTUMINEN KULTTUURISOKKIIN, STEREOTYPIAT, ENNAKKOLUULOT JA SUHTAUTUMISTAPA VIERAISIIIN KULTTUUREIHIN

- Millaiset tiedot kohdemaasta ja sen kulttuurista ennen vaihtoa?
 - Minkälaisia mielikuvia ja oletuksia Japanista ja japanilaisista? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä Japanin ja Suomen sekä japanilaisten ja suomalaisten kesken?
 - Millaista tietoa koki vielä tarpeelliseksi hakea? Hakiko lopulta juuri tätä tietoa?
 - Ottiko selvää kohdemaasta ja sen kulttuurista ennen lähtöä? Millaista tietoa erityisesti etsi? Miten nyt kokee tuon tiedon auttaneen sopeutumisessa? Osoittautuiko jokin tieto vääräksi vaihdon aikana? Miten sen havaitseminen vaikutti sopeutumiseen?
- Yhteydet Japaniin ennen vaihtoa: aiempia matkoja? tuttuja japanilaisia? japanissa asuneita tuttuja? Jos ei minkäänlaista aiempaa kontaktia, tutustuiko kohdekulttuuriin lukemalla tms.

KULTTUURISOKIN 1. VAIHE

- Minkälaisia tuntemuksia Japaniin saavuttaessa?
- Mitkä asiat aiheuttivat näitä tuntemuksia?
- Millaisin sanoin kuvailee omaa tunnetilaansa alkuvaiheessa? Oliko innostunut , pelokas tms.? Mitkä asiat tuntuivat tutuilta ja mitkä oudoilta?
- Millaisia asioita muistaa oppineensa tai käsitelleensä alkuvaiheessa? (esim. kieli, asumisolosuhteet jne.) Minkä pituiseksi itse määrittelee alkuvaiheen keston? Mitä sen jälkeen seurasi?

KULTTUURISOKIN 2. VAIHE

- Missä vaiheessa/kuinka pitkän ajan kuluttua alkoi tuntua eriäviä, ristiriitaisia tai vastakkaisia tuntemuksia verrattuna tuntemuksiin, joita oli saapumisen yhteydessä ja jälkeen? Vai tunnistaako mitään erityistä käännekohtaa?
- Mitkä asiat aiheuttivat näitä tuntemuksia? Kuinka voimakkaiksi kuvailee näitä tuntemuksia?
- Vaikuttivatko ne jotenkin käytökseen, opiskeluun, sosiaaliseen elämään...? (esim. eristäytyminen, alkoholi, opiskelumotivaatio...)
- Minkälaisia käytännön ongelmia, kummallisuuksia verrattuna elämään Suomessa?
- Millaiset välit paikallisten kanssa?
- Asumismuoto, pääsikä näkemään japanilaista perhe-elämää?

KULTTUURISOKIN 3. VAIHE

- Millä tavalla selvisi toisen vaiheen koittelemuksista? Ryhtyikö toimenpiteisiin vai tunnistiko edes itse minkään muuttuneen?

Liite 13. Teemahaastattelurunko

- Jos osasi kieltä jo ennestään, kokiko sen helpottavana tekijänä? Kokiko, että kielitaito vaikutti olennaisesti arjen selviytymisessä? Tai vaihtoehtoisesti: miten rajoittavana tekijänä koki kielitaidottomuuden?
- Jos ei osannut kieltä entuudestaan, opiskeliko vaihdon aikana japania? Millä tasolla ja kuinka hyödylliseksi koki vaihdon onnistumisen kannalta?
- Kehittyivätkö taidot toimia ja kommunikoida paikallisten kanssa? Vai keskittyikö viettämään aikaa muiden vaihto-opiskelijoiden kanssa? Oliko muita suomalaisia? Minkä verran oli heidän kanssaan vuorovaikutuksessa?

KULTTUURISOKIN 4. VAIHE

- Kokiko lopulta sopeutuneensa vieraaseen maahan siinä määrin, että Japani olisi voinut olla toinen koti? Voiko sanoa viihtyneensä?
- Tuliko hyväksytyksi paikallisten taholta? Saiko hyviä ystäviä paikallisista?
- Kohtasiko uusia, outoja asioita vielä loppuvaiheessa vaihtoa? Miten niihin reagoi?
- Tuntuivatko mahdolliset ongelmat tai uudet eteen tulevat tilanteet helpommilta ylittää kuin aikasemmassa vaiheessa?
- Kokiko lopulta itsensä yhä suomalaiseksi vai tuntuiko suomalainen identiteetti vieraalta? Pyrkikö tietoisesti unohtamaan suomalaisuuteensa ja samaistumaan mahdollisimman paljon japanilaisiin?

PALUUSOKKI

- Miltä tuntui lähteä takaisin Suomeen? Mitkä asiat tuntuivat lähdössä mukavilta ja odotetuilta sekä toisaalta ikäviltä? Mitä jäi kaipaamaan ja mitä odotti kotiinpaluussa?
- Liittyikö kotiinpaluuseen hämmentäviä tilanteita tai tunteita?

KULTTUURIPIIRTEET JA NIIDEN EROT

Valtaetäisyys:

- Osallistuiko opetukseen, jossa myös paikallisia opiskelijoita? Jos, niin millä tavalla he osallistuivat opetukseen? Riippuiko siitä minkätyyppistä oppimistilanteet olivat (luento vs. keskustelutyypinen)? Odotettiinko opiskelijoilta aloitteellisuutta vai tekivätkö opettajat kaikki aloitteet oppimistilanteissa?
- Osallistuiko opetukseen, jossa syntyperäinen opettaja? Suhtautuiko eri tavalla vaihto-opiskelijoihin ja paikallisiin? Erosiko opetustyyli siitä, mihin on Suomessa tottunut?
- Tuliko opiskelijoiden kohdella opettajia kunnioittaen vai enemmänkin tasa-vertaisena? Entä toisin päin, kohtelivatko opettajat tasa-vertaisina vai alempinaan? Miten ilmeni?

Epävarmuuden välttäminen:

- miten opiskelu, opetus sekä luokka- ja luentotilaisuudet erosivat Suomesta
- (jos opiskeli kursseilla, joissa paikallisia): odottivatko paikalliset, että opettaja tietää kaiken vai onko opettajan lupa olla tietämättä? Olivatko paikalliset kiinnostuneita keskustelevista oppimistilanteista vai toivottiinko/odotettiin/suosittiinko määrämuotoista oppimistilannetta? Kannustettiin opiskelijoita kommentoimaan/kysymään?
- Aitojen tunteiden näyttäminen ja todellisten ajatusten esiin tuominen paikallisten taholta, kenellä ne näytetään jos näytetään. Elekieli, käsillä puhuminen? Oliko ystävyystyminen paikallisten kanssa helppoa?

Liite 13. Teemahaastattelurunko

-Tutustuiko paikallisiin siinä määrin, että pystyy kertomaan miten paljon paikalliset käyttivät aikaa ja voimavaroja opiskeluun/ miten ”tosissaan” ottivat opiskelun

-Määräysten ja sääntöjen määrä kouluympäristössä/muulla: oliko paljon rajoitteita, sääntöjä tai ohjeita siitä mitä tulee tehdä tai olla tekemättä ja miten tulee toimia missäkin tilanteessa? Miten erosi Suomesta, miten koki niiden määrän ja sisällön, tuliko ongelmatilanteita/väärinkäsityksiä?

Individuaalisuus/ kollektiivisuus:

- Jos oppimistilanne salli keskustelun, osallistuivatko paikalliset keskusteluun ja toivat esiin omia mielipiteitään vai olivatko vaihtarit enemmän äänessä?

Paheksuttiinko suorasukaisuutta oppimistilanteissa? Kenen taholta ja miten ilmeni?

- Missä määrin paikallisten odotetaan opiskelevan taitoja, joiden oletetaan olevan välttämättömiä japanilaiselle? Näkyikö perinteiden kunnioitus muuten kouluympäristössä? Miten?

Maskuliinisuus/ feminiinisyys:

- Miten itse suhtautuu koulunkäyntiin ja koulussa epäonnistumiseen? Miten arvioi/ tietää paikallisten suhtautuvan koulunkäyntiin ja koulussa epäonnistumiseen? Vai ottavatko paikalliset koulunkäynnin niin tosissaan, että epäonnistumisen mahdollisuus on pieni?

- Kilpailtiinko koulumenestyksellä? Oliko paikallisten pyrkimyksenä olla paras oppilas vai hyvä oppilas?

- Arvostetaanko enemmän opettajan ystävällisyyttä vai taitoja?

Kungfutselainen dynamiikka:

- Huomasiko erosiko kohdemaan aikakäsitys Suomesta? Tehtiinkö asiat hitaammin vai nopeammin kuin Suomessa? Esim. päätöksenteko.

Richard Lewisin teoria:

Huomasiko eroja/ yhtäläisyyksiä japanilaisten ja suomalaisten tavassa kommunikoida? Olivatko japanilaiset enemmän kuuntelijoita vai puhujia? Millaista oli japanilaisten sanaton viestintä? Miten suomalaisena koki kommunikoinnin japanilaisten kanssa? Oliko heidän seurassaan helppo olla?

Liite 14. Litterointisymbolit.

(3)	Tauon pituus on merkitty sulkujen sisään sekunteina
- -	Kesken jäänyt sana
()	Sana, josta litteroija ei saa selvää
H	Haastattelija
A	Haastateltava A
B	Haastateltava B
C	Haastateltava C